Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

METTE FOG PEDERSEN

LIVET, TRODS ALT

METTE FOG PEDERSEN

Livet, trods alt

Dagbogsoptegnelser

3. oplag

I KOMMISSION HOS
KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S, KOLDING
1972

Århus Kommunehospital, 2. juledag 1970.

Blandt alle de gaver, jeg fik juleaften, var der også en dagbog. Jeg morede mig vist lidt, da vagten holdt den op for mig, så jeg kunne se den. Hvad i al verden skulle jeg med en dagbog?

Nu er der gået et par dage, og den lille blå bog med de mange hvide blade har ikke villet lade mig i fred. Måske har min ven, der forærede mig bogen, alligevel ret? Måske er en dagbog netop noget for en, der er umælende. For det er jo ikke sådan, at tankevirksomheden bliver mindre, fordi man mister mælet. Jeg vil snarere sige tværtimod. Efterhånden som sygdommen har gjort mig mindre og mindre skikket til at meddele mig, er tanker og ideer vrimlet frem i mit sind. Hukommelsen er også blevet skærpet. Mens jeg stod midt i en travl hverdag, var der så meget, der forstyrrede og afledte. Nu er jeg ofte henvist til min egen tankeverden.

Jeg tror alligevel, jeg vil begynde på den dagbog!

Mon ikke det ville være en god tanke at begynde med at fortælle noget om julen her på hospitalet.

Klokken ti om formiddagen juleaftensdag kom min mand. Han var belæsset som en julemand. Alle gaver blev som hjemme i Rødding lagt op på det store skab, til de skulle tages frem om aftenen. Der var æbler, appelsiner, nødder og konfekt. Det blev alt lagt i skåle, så det så fint ud. Jeg kan jo desværre ikke smage noget af det, da jeg får al min ernæring gennem en sonde i næsen. Men det er dejligt, at mine unge vagter, der ofrer deres tid på mig,

kan have lidt at hygge sig med. Jeg fik også hjemmebagte kager. Det var især dejligt at se de sønderjyske »Gode Råd«, bagt med min mormors fine, gamle jern.

Min mand plejer altid at læse for mig de breve, der er kommet, siden han var her sidst. På den måde hører jeg dem to gange og kan således huske dem. Især efter sidste års jul har jeg fået mange breve hver dag. Biskopper, præster, lektorer, højskolefolk, kontorfolk, husmødre og mange flere har skrevet til mig og sagt tak for min første bog. Tro nu ikke, at jeg har fået storhedsvanvid og mener, at jeg er blevet en vældig forfatter. Det er jeg ikke, og det bliver jeg heller aldrig. Jeg har bare fortalt det, jeg tænkte på, når jeg havde det slemt, og det har været en stor glæde og opmuntring for mig, at så mange har villet læse det, jeg har skrevet.

Juleaftensdag var bunken af breve så stor, at vi ikke nær nåede igennem den.

Det var lidt strengt igen i år at skulle sige farvel til min mand, der drog hjem for at fejre jul med den nærmeste familie.

Min bror Oluf kom klokken tre for at være lidt hos mig. Jeg havde bedt ham komme, så han var her, mens der var gudstjeneste ude på gangen. Jeg plejer da at have døren stående åben, så jeg kan høre, når de synger. Det er så dejligt at høre rigtig sang og ikke altid kun gengivelser gennem radio og TV. Desværre var gudstjenesten i år flyttet til etagen nedenunder, så Oluf kom ikke til at synge for mig. Mange patienter her fra afdelingen blev kørt derned i deres senge, men jeg var nødt til at blive, da jeg er bundet til min respirator. Heldigvis var der en meget smuk gudstjeneste i TV, så vi fik en god juleprædiken og hørte de gamle julesalmer.

Min trofaste vagt og gode ven, Susann, var kommet helt fra Odense for at være hos mig i julen.

Hun og Oluf skålede i madeira og spiste juleknas. Det så hyggeligt ud.

Næppe var Oluf gået, før det strømmede ind med folk her fra hospitalet, der ville hilse på mig og ønske mig glæ-

delig jul. Jeg har jo været her så længe, at mange kender mig. Fra min tidligere afdeling G. I kom professor Malmros, afdelingssygeplejersken og oversygeplejersken. Det var let at se, at de ikke syntes, jeg havde forbedret mig meget i det år, der nu snart er gået, siden jeg forlod dem. De har så evig ret. Det er slemt, at jeg er så dårlig til at komme mig.

Så kom der flere unge læger, der efter tur har passet mig. Nogle af dem havde deres små børn med, for at jeg kunne se dem. Sådan noget gør mig glad. Så føler man sig mere som et menneske, ikke bare som en patient.

Susann og jeg havde glædet os til at se noget godt i TV, vi var jo kun to, hvoraf den ene ikke kunne snakke, så vi kunne nok behøve lidt selskab. Men som så ofte før svigtede fjernsynet med et program, der var helt uden interesse. Lykkeligvis var radioen bedre, så vi begyndte vor juleaften med at høre Clara Pontoppidan læse H. C. Andersen. Senere var der juletale af forstander Uffe Grosen, Vallekilde. Den var god, og jeg var meget optaget af den.

Grosen havde to hovedtemaer i sin tale. Han talte om ensomhed og om, at mennesket altid er livets skyldner. Der er mange, der har talt om ensomhed, men Grosen kastede et nyt lys over emnet. Han sagde, at i virkeligheden var mange mennesker ikke nær så ensomme, som de gik rundt og troede. Det var vist lige, hvad jeg havde godt af at høre. For jeg kan godt sommetider føle mig noget ene og forladt her, hvor jeg altid er blandt fremmede mennesker. Jeg behøver jo bare at huske på alle dem, der havde pyntet min stue til jul for at vide, at jeg ikke er alene. Der var mange, der tænkte på mig.

Lille juleaftensdag kom min dreng, Anders Jørgen, og hans kone Berit for at gøre min stue fin. De tog sig især af mit store vindue. Det er delt i tre felter. I det midterste blev der hængt en smuk, grøn adventskrans med hvide lys og lange røde bånd. Til højre stod der en kønt busket fyrregren og til venstre en fin lille skulptur, et pigehoved fra Den kongelige Porcelænsfabrik. De to ting var anbragt under hver sin guldstjerne, let og yndigt, en gave fra min guddatter og niece Elisabeth. Og så blev vinduet ellers fyldt

med en vrimmel af hvide stjerner, som to af mine unge vagter havde foldet til mig. Det så smukt ud, når decembersolens gule lys kastedes ind gennem mit julevindue, så det tindrede og blinkede i guldstjernerne. Om aftenen, når det mørknede, var de hvide stjerner meget kønne mod den dybblå himmel.

Foran og på væggen lige over for min seng var der også festligt pyntet. I adventstiden sendte min ældste datter, Gudrun, mig 2 dejlige »juleuro«, en yndig og let med fine stjerner og fugle i halm og en med en kaskade af røde hjerter. Frk. Mouritzen, afdelingssygeplejersken, satte et kønt lille juletræ under de røde hjerter. Ganske vist var de små pærer på det lidt stikkende og gav ikke den varme og det liv, som levende lys har. Alligevel var jeg glad for det. Det var en fryd at se på de røde hjerter og det grønne træ mod en havblå stoftrykløber, som Berit havde hængt op på væggen bagved.

Der var andre ting, der mindede mig om, at gode venner havde tænkt på mig. En lille, fint formet spånstjerne fra en særlig kær gammel elev, en elegant og let guldstjerne fra en lærerfamilie hjemme på højskolen. Og endelig havde min barndomsveninde fra skoletiden sendt mig et smukt hjerte, bundet af evighedsblomster. Nogle små henrivende træfugle, også fra Gudrun, sad på rammerne med billederne af mine plejedøtres småbørn.

Nej, der er ingen grund til, at jeg skal føle mig ensom. Der er mange, der har tænkt på mig.

Da Grosen talte om mennesket som livets skyldner, måtte jeg tænke på Jørgen-Frantz Jacobsen og hans dejlige bog »Det dyrebare liv«. Jeg var helt rask, da jeg læste bogen, og drømte aldrig om, at jeg skulle blive syg. Nu ved jeg, at denne hårdt prøvede mand havde ret, når han ustandselig bruger udtrykket, at han er livets skyldner. Også jeg har måttet sande, at jeg står i gæld til livet for alt, hvad jeg har oplevet af »stort og skønt herneden« i de godt 50 år, jeg var rask.

Senere på aftenen lukkede Susann gaver op for mig. Jeg fik mange.

Fra min mand, mine børn og mine søskende var der grammofonplader. Det har været en stor lykke for mig, at selv om sygdommen har angrebet alt andet på mig, har jeg hele tiden bevaret hørelsen. Man kan ligefrem blive så taknemmelig, når man lytter til f. eks. Bachs Johannes-passion.

Min stue lyste af blomster juleaften. Susann talte 15 buketter, de skønneste blomster i røde, rosa, orange, gule og hvide farver.

Jo, vist kan man holde jul på et hospital.

Den 30. december 1970.

Den søgne jul, som min mor altid kaldte dagene mellem jul og nytår, er en dejlig tid, også på et hospital.

Der hersker en fredelig og god stemning, og patienterne slipper så vidt muligt for kedelige undersøgelser og ubehagelige skift af sonder og kanyler i næsen og halsen. Man har også lyst til at høre mere sang og musik i disse dage. Jeg er så heldig at have ikke alene radio og TV, men også båndoptager og en god pladespiller. Det er jo kun en lille del af året, man kan glæde sig over vore dejlige julesalmer. Også fin kirkemusik har jeg hørt meget af i disse dage.

Det er mærkeligt, for det er ofte gået mig sådan, at når jeg har lyttet til et stykke musik, der betog mig særlig meget, så jeg pludselig for mig et kunstværk, der også havde gjort indtryk på mig. Det kunne være et maleri eller en skulptur. Således gik det i aftes, da jeg lyttede til Mozarts Requiem.

Uvilkårligt søgte mine tanker tilbage til mit første besøg i Peterskirken i Rom og et kunstværk der, som gjorde et uudsletteligt indtryk på mig.

Allerede som skolepige fik jeg Peterskirken ind i min forestillingsverden.

Det var åbenbart læreren meget magtpåliggende at give os et stærkt indtryk af denne kirkes vældige dimensioner. Han fortalte længe og med megen fantasi om, hvad man ville kunne anbringe af tårne, kirker og andre bygningsværker under Peterskirkens kuppel.

Tilbage i sindet sad en stille undren over, hvad i alverden man dog ville med et sådant skrummel af en kirke, som man altså kunne flytte huse, tårne og kirker ind i, uden det generede nogen.

Mange år senere, da jeg kastede mig over studiet af den italienske renæssances store kunstnere, tonede Peterskirken atter frem.

Disse store mestre eller rettere genier havde såvist brug for hver en time af deres kostbare tid. De syner og ideer, der myldrede frem i sind og tanke, pressede på og krævede at få form. Alligevel måtte flere af de største på pavens forlangende ofre tid som arkitekter i Peterskirken kortere eller længere tid.

Det var med stor spænding, næsten med beklemmelse, jeg trådte ind i Peterskirken, da jeg endelig på mine ferierejser nåede Rom.

Peterskirken *var* stor. Men den betog mig ikke. Dertil savnede den enkelhed og renhed i stilen. Nok husede Peterskirken dyrebare kunstværker, men selve rummet virkede overlæsset og domineredes på en kedelig måde af et par værker fra barokkens mest überschwängliche periode. Kirkens rundbuede loft og buerne over indgangene til sideskibenes altre og kapeller ledte tanken hen på det romanske. Men denne stils renhed i søjler og flader savnedes ganske her. Alt i midterskibet var beklædt med marmor i mange farver eller med guld. Urolige og flot svungne ornamenter samt en vrimmel af allegoriske figurer slørede pillernes form og levnede ikke en ærlig vægflade. På den bedste og mest centrale plads i midterskibet havde barokkunstneren Bernini rejst en baldakin over højaltret. Det var på stedet, hvor man mente, Peter lå begravet. Baldakinens store

tunger med guldkanter og de fire stærkt snoede baroksøjler gjorde et anmassende og ubehageligt indtryk, der kun blev overgået af altertavlen i apsiden, Sankt Peters stol, også af Bernini. Denne var en høj, stærkt ornamenteret tavle, der strålede af guld. Det centrale var en stærkt skinnende glorie eller sol, hvorfra der udgik store, stiliserede strålebundter. Og så myldrede tavlen med små nøgne børn, putti, og en overdådighed af snoede og svungne ornamenter.

Der var dog to af Peterskirkens kunstværker, der blev en stor og uforglemmelig oplevelse, begge skabt af Michelangelo.

Over højaltret, midt i kirkerummet, hævede Michelangelos skønne kuppel sig. Vældig som den var i sine dimensioner virkede den let, næsten svævende. Alle linjer var fine og elegante, og kuplens ornamentik føjede sig smukt til formen. Den blev man ikke træt af at se på.

Næppe er man trådt ind i Peterskirken, før man i højre sideskib kan finde et af verdens dejligste kunstværker. Det er Michelangelos »Pietà«, det han skabte, da han var mellem 22 og 24 år.

Italien må vist have for mange store kunstværker, siden man ikke vogter dem bedre. I Rom har jeg oplevet at finde Michelangelos berømte Mosesstatue i en kirke under reparation. Rummet flød med murbrokker og kalkpuds, støv og skidt. Og Michelangelos dejlige skulptur var også svinet godt til. Intet andet civiliseret land ville have tilladt noget sådant. Heller ikke »Pietà« er for godt anbragt. Man ser kun kunstværket forfra og på afstand. Det er skade, da man skal kunne gå rundt om en fin skulptur og kunne se den fra mange synsvinkler. Desuden er lyset alt for sparsomt, og det falder forkert.

»Pietà« er en marmorskulptur af jomfru Maria, der sidder med sin afsjælede søns legeme på skødet.

Man forstår godt, at Michelangelo regnede sig for at være billedhugger og ikke maler, når man står over for dette værk. Det hvide marmor synes at ånde som levende hud, og aldrig har det føjet sig dejligere for en mesters hånd end her.

Maria er en ganske ung kvinde, ikke ældre end sin søn. I religiøse kunstværker har det ofte været sådan. Forklaringen må vel være, at når det drejer sig om det guddommelige, gælder almindelige menneskelige forhold ikke længere. Hendes ansigt er rent og fint uden at være billedskønt. Hovedlinets kraftige folder over hendes pande og de næsten lige så store folder i kjolen ved halsudskæringen understreger ansigtets finhed.

Marias ansigt er helt behersket, ikke revet med af sorgen. De let fremskudte læber giver det snarere et noget mut udtryk. Kun hendes venstre arm, der ligesom spontant er gledet op, viser, at hun er i affekt.

Fra gammel tid har kunstnerne på den måde vist, at mennesker var fortvivlede, havde sorg. På græske vaser ses sørgende kvinder. De har oprakte arme for at udtrykke sorg. Ja, selv de gamle ægyptere vidste, at mennesket i sin sorg nok kan beherske sig til en vis grad, men er fortvivlelsen stor, ses det ofte ved, at armene uvilkårligt løfter sig.

Man har sagt, at Michelangelo flere gange har grebet fejl af Kristusskikkelsen i sin kunst. Han blev i stedet skaberen af Jehovaskikkelsen. Den store, skabende gud lå ham nærmere end den lidende Kristus.

Den Kristus, Maria holder i sine arme på »Pietà«, kunne man ikke tænke sig mere gribende og smukt udført. Det må være lige efter korsnedtagelsen. Maria sidder med Kristus, for der er intet tegn på stivhed hos den døde. Maria har lagt sin højre arm under sønnens skuldre, så hendes højre hånd trykkes mod hans side under hans højre arm. Mesterligt er det vist, hvordan det bløde kød derved presses op. Ubegribeligt at det lader sig gøre i marmor.

Kristusskikkelsen er ung og meget spinkel, man fristes næsten til at sige spæd. Ligesom Maria har han også et smukt ansigt, præget af stille ro. Der ses intet spor af lidelse og smerte. Kristi hoved, der falder let tilbage, har lidt skæg under hagen; og et smukt lokket hår, skilt i midten, indrammer den rene pande og de fint tegnede træk. De hvælvede øjenlåg er ikke lukket helt i, ligesom læberne også er

let adskilte. Naglegabene i de smalle fødder er ganske små og helt uden dramatik.

Michelangelo vendte flere gange senere i sin kunst tilbage til dette motiv, både i sin manddom, og da han blev ældre. Men hvilken forskel! Det storladne, det lidenskabelige og det voldsomt udtrykte blev efterhånden noget væsentligt hos denne mester.

Peterskirkens »Pietà« har ikke meget, der antyder, at mesteren ville gå ad disse baner i sin kunst. Kun i Marias folderige dragt aner man, at der gemmer sig et uroligt sind og en spirende lidenskab bag de noget voldsomme foldekast. Disse linjer forstyrrer dog ikke den kunstneriske helhed, men understreger snarere noget væsentligt. Skørtets tunge folder følger i deres lette bue den døde krop og bærer den tungt hængende højre arm. Det ser næsten ud, som greb hans hånd om en flig af moderens kjole.

Også Marias rene og rolige træk understreges af de kraftige folders uro.

Så sandt som stor kunst altid vil tale til mennesker, der har sans for det, der er udover det materielle, vil den unge Michelangelos »Pietà« virke gribende. Marias stumme, tåreløse sorg, der kun røbes af en hævet arm, som ikke lader sig beherske, og den korsfæstede, der hviler livløs i hendes skød, er fremstillet med så megen ånd og bunden varme, at værket må bringe bud om en højere, guddommelig verden.

Som inkarneret protestant har jeg ofte haft ondt ved at tage mange af katolikkernes ceremonier, deres nejen for døde statuer, udsmykning af Mariabilleder o. s. v.

Mest mærkeligt var det dog at erfare, at en bronzestatue af Sankt Peter i Peterskirken fik sin storetå slidt op af talløse kys.

Men selv havde jeg næsten lyst til at knæle for Michelangelos ophøjede og dejlige værk, »Pietà«.

Den 8. januar 1971.

I dag var der en ny kvindelig reservelæge med på stuegangen. Hun var smuk. Det vil sige, det var hun måske ikke i banal forstand, men hun havde meget kønne, mørke øjne, der lyste af klogskab og menneskelighed. Hun bliver sikkert en læge, man gerne henvender sig til.

I den tid, jeg har været her, har jeg været i forbindelse med mange læger. Det er mit indtryk, at hospitalslæger i dag er meget ligefremme over for patienter og lette at komme i kontakt med.

Det postyr, der ofte nok har været beskrevet med tidligere tiders stuegang, har jeg intet mærket til på nogen af de fem afdelinger, hvor jeg har opholdt mig. Det har snarere været sådan, at jo dygtigere og mere berømt afdelingens professor var, des mere jævn og ligetil var han. Men naturligvis er der også forskel på læger i dag. Der er læger, som altid giver sig tid, og som man bare ønsker ville blive lidt, fordi man føler, at de virkelig interesserer sig for en. Andre føles mærkeligt uvedkommende. I virkeligheden har man på fornemmelsen, at de er så temmelig ligeglade med, om det går op eller ned med en.

Mens jeg var hjemme i Rødding, var det sommetider mig, der var med på stuegang. En overgang tog jeg mig nemlig af eleverne, når de var syge. Vi havde på højskolen en læge, som skolen havde brugt i mange år. Han hed doktor Larsen.

Han og hans kone, der også var læge, var kommet til Rødding straks efter genforeningen i 1920. De var begge meget dygtige og altid godt orienteret om alt det nye inden for lægevidenskaben, og de fik hurtigt en stor praksis. Ikke alene byens borgere konsulterede dem, men også landboere i stort tal søgte deres hjælp.

Jeg husker, at min far engang kørte mig de godt 10 km til Rødding, da jeg som halvstor pige fejlede et eller andet. Det virkede næsten imponerende, at begge læger så på mig og i fællesskab stillede diagnosen og sammen besluttede behandlingsmåden.

De brugte altid dobbeltsignaturen Didde og Axel Larsen i telefonbøger, under recepter, tidsskriftartikler o. s. v. Selv da fru Didde Larsen som ældre blev meget syg og ikke længere kunne være rigtig med i den fælles praksis, fortsatte doktor Larsen loyalt med at tage sin hustrus navn med i alle underskrifter.

Doktor Larsen var en ivrig forkæmper for højnelse af sundhedstilstanden i befolkningen. Han førte krig mod gummistøvlerne, der ødelagde de unge landmænds fødder, og han blev vred, når han så, at en stor dreng havde fået skæv ryg af alt for strengt arbejde. De dengang ikke så almindelige vitaminpiller figurerede ofte på hans recepter, når det sås, at kosten havde være for ensidig.

Doktor Larsen var en stor børneven. Det skete, at små personer blev forskrækkede for instrumenter, hvide kitler o. s. v. Men doktor Larsen havde altid en fin blikæske med kulørte bolsjer i lommen og gav sig desuden tid til at snakke med de små, så de hurtigt blev trygge igen. Da mine tre børn som små skulle vaccineres mod difteri, gik det første gang, selv om pigebørnene græd lidt over stikket. Men da doktor Larsen kom igen anden gang, var alle tre unger sporløst forsvundet. Det var doktor Larsen, der opdagede, at der ovenpå det ikke ret høje, aflange skab i spisestuen stak tre små hoveder frem. Han morede sig hjerteligt over børnenes påfund og parlamenterede en tid med dem, før de frivilligt lod sig løfte ned.

På en mærkelig måde kunne doktor Larsen altid klare patienter, hvis nerver pludselig slog klik, så de blev uregerlige og helt uimodtagelige for enhver form for sund fornuft.

Engang mens jeg havde tilsynet med de unges helbred på højskolen, gik en ung mand pludselig helt amok. Hans værelseskammerater turde ikke være hos ham, og selv var jeg ikke alt for stolt af at gå ind til ham. Ordet sygehus hensatte ham i et sandt raseri. Jeg ringede til doktor Larsen, der omgående kom. Han, der kun målte lidt i højden, var ret spinkel og næsten blev trukket skæv af en enorm lægetaske, gik roligt ind til den uregerlige. En tid hørtes doktor Larsens stemme, uden at man forstod ordene, og

inden længe kom læge og patient side om side fredeligt vandrende ud til den bil, der skulle køre den unge mand til hospitalet.

Det var betryggende at vide, at doktor Larsen altid sendte sine patienter videre til et hospital, såsnart der var den mindste grund til at tvivle på en diagnose. Det er muligt, sygehuset i vor naboby sommetider har syntes, der kom rigeligt med blindtarmsbetændelser, som alligevel ikke blev til noget. Men på en skole, hvor man havde ansvaret for mange unge, så man hellere, at fem for mange blev sendt afsted, end at en kom for sent.

Det var ikke kedeligt at gå stuegang med doktor Larsen. Ved en bestemt lejlighed skulle en ung mand tilses. Da vi åbnede døren til hans værelse, mødte der os et trist syn. Fyren sad på sengekanten med nogle vældige buler i ansigtet og skrammer og flænger, som blodet piblede fra. Ved væggen overfor stod hans to sluffer med hængende arme og skulende blikke. På doktor Larsens forespørgsel om, hvordan det dog var gået til, svarede den sårede generт: »A soej, te' A var republikaner.« Det viste sig, at man i samfundslæretimen havde diskuteret republik kontra kongedømme. Bølgerne var gået højt, og bagefter havde de tre ungersvende fortsat diskussionen på deres værelse. Her var den famøse replik faldet. Jeg kunne se, at doktor Larsens skuldre rystede af indestængt munterhed, mens han forbandt republikaneren.

Den 14. januar 1971.

Tænk, jeg er begyndt at væve!

Hvis nogen for blot en måned siden ville have foreslået mig, at jeg skulle prøve at væve, ville jeg have afslået tanken som absurd. Men for godt en uge siden kom en ung

frue fra ergoterapien med en lille rammevæv og ville have mig i gang.

Man mærker snart, at disse ergoterapeuter er vant til at beskæftige mennesker, der ikke kan ret meget. Her på afdeling F ligger der mange sclerosepatienter. Nogle af dem har selvsagt ikke ret mange kræfter og er heller ikke i stand til helt at styre deres bevægelser.

Men ingen, der formår bare lidt, får lov at ligge ørkesløs hen. Her væves, laves stoftryk og mange andre fine ting, alt under dygtig og energisk vejledning og hjælp. Da jeg en overgang lå på afdeling S, delte jeg en tid stue med en ung kone, der var blevet skadet ved en trafikulykke. Hun havde fået brud på rygsøjlen og måtte derfor ligge i stræk på et vippeleje. For at bruddet kunne heles, måtte ryggen være helt strakt og fuldstændig i ro. Derfor var der sat en bøjle fast i kraniet, der var fastgjort ved en vægt. Med timers mellemrum blev der lagt en tynd madras over hende, hvorefter lejet blev vippet en halv omgang rundt, så hun kom til at ligge på maven. Ellers ville det have været for strengt at ligge i denne tvungne stilling. Men hver formiddag kom der en terapeut og hjalp hende med at lave stoftryk, for at tiden ikke skulle blive hende for lang. Det så fint ud. Der var tasker, sofapuder o. l.

Man skulle ikke tro, det var muligt at væve, når man ikke er i stand til at løfte armene, sådan som jeg ikke er det. Men *meget* lader sig gøre, når en dygtig terapeut kommer til. Jeg ligger i en sindrigt konstrueret seng, der ved tryk på en elektrisk knap kan forvandles til en stor bred stol. Jeg kan godt holde ud at sidde op en time ad gangen. Så bliver der anbragt store stativer på begge sider af mig, og mine arme hænges op i slynger, en under håndled og en under albue. Væven anbringes på et lille bord, der skydes ind over mine ben, og så er det bare med at hænge i.

Da jeg begyndte for en halv snes dage siden, syntes jeg, det var umuligt. Mine hænder føltes som luffer, og jeg kunne næsten ikke holde på skytten, endsige da få den gennem trenden. Men terapeuten sagde, at det så ud til sagtens at kunne gå; og så masede jeg på den ene dag efter

den anden. Nu klarer jeg mig faktisk helt fint. Jeg har let ved at holde på skytten, og det går helt hurtigt med at få den gennem trenden. Selv den fine uldtråd kan jeg gribe og få på plads.

Efter at jeg i en årrække ikke har lavet manuelt arbejde, er det en vidunderlig følelse at kunne bare lidt. Det har altid været mig en nydelse at arbejde med noget, der gav resultater. I mange år var det især håndarbejde, der interesserede mig. Men det er lige så dejligt at væve.

Jeg begyndte med nogle vissengrønne farver, men de blev mig for dannede og kedelige. Heldigvis er terapeuten ualmindelig sød og forstående, så hun overlod mig ti dejlige grønne farver, som jeg frit kunne more mig med. Nu sætter jeg kolde farver mod varme, mørke mod lyse, og jeg synes, det er dejligt.

Lige siden jeg begyndte at interessere mig for farver og deres sammensætning, har jeg fundet, at naturen var en god læremester. Senere lærte jeg meget af malerkunsten.

Når jeg havde så meget lyst til at gå i gang med mange grønne farver, kan det skyldes, at jeg ofte før i tiden har glædet mig over en frodig græsmark eller en kraftigt voksende rugmark i det tidlige forår. Disse marker er jo nemlig slet ikke ensfarvet grønne, når man gør sig den ulejlighed at se rigtig efter, men indeholder en rigdom af grønne farver.

Man kan se grønt i så dyb en farve, at det næsten bliver mørkeblåt. Der er flaskegrønt, der er olivengrønt i mørke og lyse nuancer, og så naturligvis vissengrønt i ganske mørke toner og derfra helt over i det lyse gulgrønne.

Der er meget at se på og meget at lære.

Men aldrig er farverne dog dejligere end i det ganske tidlige forår, når sneen begynder at smelte, og den brune, undertiden næsten violette muld begynder at komme til syne. Der er så mange usædvanlige, næsten raffinerede farver i de blå skygger, det lilla og violette i de nye skud og alle de mange nuancer i jorden, der snart er mørk og dyb i brune farver, hvor den endnu er fugtig og snart nærmer

sig gyldne sandfarver, hvor den på højere liggende partier er ved at tørre.

Nu går det imidlertid aldrig at overføre naturen direkte til det, man selv skaber. I en vævet løber f. eks. kan man ikke lade farverne blandes tilfældigt, sådan som naturen gør det i en græsmark eller i en rugmark. Der må en vis orden til.

Jeg forsøgte da også at lægge en plan for mine mange grønne farver. To af dem måtte jeg kassere, fordi de alligevel var mig for skrappe. Den ene var turkisfarvet, og det kan være en hvas kulør. Den anden var endnu værre. Jeg kaldte den amerikansk »plastik-juletræsgrøn«.

For at få både afveksling og lovbunden orden i alt det grønne, lod jeg en stribe i en lys resedagrøn farve, kantet med to mørkeblå striber, være det gennemgående motiv. Den veksler hele tiden med en ensfarvet stribe, som jeg efter et nøje beregnet skema lader have alle græsmarkens grønne farver efter tur: dyb flaskegrøn, græsgrøn, mørk oliven, lys oliven og et par vissengrønne.

Jeg kalder min løber »Grøn Rondo«.

Den 22. januar 1971.

Forleden aften havde Fjernsynet igen en af disse udsendelser, hvor man snakkede og snakkede om trivsel på arbejdspladsen, demokrati på arbejdspladsen, fordeling af arbejdspladsens overskud osv. osv. Nogle udtalelser af et par pæne herrer, der hørte til ledelsen i et stort industriforetagende, havde ikke megen interesse. De var alt for glatte, og man syntes, at man alt for ofte havde hørt noget tilsvarende.

Men en arbejder fra samme firma fængslede. Han var en stor mand med kraftigt, smukt formet hoved og et godt

ansigt. Han så ud, som man ynder at tænke sig en god familiefar og samfundsborger. Man så ham ved industriarbejdet og hørte ham flere gange udtale sig.

Mærkeligt nok berørte han slet ikke penge og økonomi. Den almindelige utilfredshed med timeløn lod ikke til at interessere ham. Det var arbejdet, og kun arbejdet, det hele drejede sig om for ham. Denne arbejder påstod, at det ensformige og mekaniske fabriksarbejde i det lange løb ødelagde sin mand. Man sløvedes af det, ikke alene i arbejdstiden, men også i fritiden, så interessen for alt, politik, det kulturelle osv. svækkedes.

Jeg har tænkt noget over det siden, og uvilkårligt søgte mine tanker tilbage til en arbejdskammerat, jeg havde engang, selv om han såvist ikke lignede denne arbejder.

I mine ungpigedage sad jeg i nogle år på kontor i et stort selskab, der havde til huse i en bygning i nærheden af Rådhuspladsen. På min afdeling regnede vi fra morgen til aften, ofte efter ret svære formler. Det var måske derfor, vi ikke sad sammen i et stort kontor, men havde fået overladt små lokaler, hvor der kun var plads til to eller tre.

Jeg kom til at dele kontor med en hr. Løppentin, der nok var et sted midt i 30'erne.

Hverken han eller jeg brød os særlig meget om vort arbejde. Men jeg ræsonnerede som så, at når jeg nu engang havde taget pladsen, så var det bare med at hænge i. Jeg fik jo da endelig også løn for mit arbejde.

Det kneb mere for hr. Løppentin. Om morgenen mødte han altid i sidste øjeblik, søvnig og uoplagt. Hans i forvejen små, lyseblå øjne var næppe synlige, og det let markerede underbid der kunne give mistanke om adelige aner, syntes at træde tydeligere frem.

Næppe var vi gået i gang med arbejdet, før han rejste sig og travede hen til vinduet. Her stod han en tid og stirrede vedholdende på rådhusuret, som om han med sin stirren kunne hypnotisere det til at gå bare lidt hurtigere. Så sukkede han og satte sig atter. Der var kun gået en halv time.

En kort tid regnede vi i tavshed.

Så skød hr. Løppentin atter sin stol tilbage, denne gang resolut, som gjaldt det noget vigtigt. Han sagde: »Det er forresten sandt«. Derpå forlod han lokalet med hurtige skridt. Jeg undrede mig over, hvilke afgørende sager han dog havde at ordne, undertiden flere gange om dagen, indtil jeg tilfældigvis en dag fik forklaringen. Jeg så, at hr. Løppentin vandrede op og ned ad selskabets brede marmortrappe med et udtryk, som var han ude i et vigtigt og betydningsfuldt ærinde.

To gange om året oplevede hr. Løppentin det helt særlige. En gang om vinteren mødte han om morgenen mere uoplagt end ellers. Han var grå i ansigtet, havde dybe furer i panden og så meget lidende ud. Det viste sig, at han aftenen før havde overværet en Wagnerforestilling på Det kongelige Teater. Som det dannede menneske, han regnede sig for at være, mente han, at man burde overvære mindst en Wagnerforestilling om året. Men musikkens klangstyrke, eller snarere larmen, var mere, end hr. Løppentins sarte hoved kunne holde til. Det fik være. Hvad betød vel en gang hovedpine mod følelsen af at være på højde med hensyn til dannelse.

Da var det noget helt andet, når han om efteråret besøgte sin adelige slægt på et stort fynsk gods. Længe efter var han synlig oplivet, talte om lystige jagter, fine frokoster og det dejlige frie liv på det store gods.

Da jeg forlod selskabet, var det for at gifte mig med den mand, jeg holdt af, og for at begynde på et arbejde, der helt skulle komme til at optage mig og give mig megen glæde.

Men hr. Løppentin ville fortsætte med at regne og med sine rastløse småudflugter. Mange gange om dagen skød han sin stol tilbage og hastede hen til vinduet og stirrede op mod rådhusuret for at se, om det dog ikke barmhjertigt ville gå lidt hurtigere, så den seje tid kunne få ende.

Den 27. januar 1971.

Sommetider glemmer jeg næsten, at jeg er på en hospitalsstue, især når jeg ligger på ryggen eller på min venstre side.

Sugeapparatet med dets slanger, katetre og glasbeholdere samt ventileringsposen er ophængt på væggen bag min seng; så disse kedelige ting ser jeg intet til. — Respiratoren må dog stå ved siden af min seng, men der har den stået så længe nu, at jeg kun ænser den, når den går forkert eller på anden måde generer mig.

Min udsigt til højre er ikke spændende. En forkert anbragt dør og et lovlig stort skab skæmmer væggen. Mange hvide fliser mellem et spejl og en stor vaskekumme og tre mærkeligt anbragte smålamper i hver sin form gør ikke sagen bedre. Men jeg må naturligvis huske på, at rummet først og fremmest er en sygestue og må kunne fungere som sådan.

Da er det noget helt andet, når jeg bliver vendt om på venstre side. Mit store vindue fylder næsten hele sydvæggens bredde, og det er altid dejligt at følge lysets gang dagen igennem.

Mest glæde har jeg dog af væggen lige over for min seng. Jeg har fået lov til at udstyre den, som var den en væg i en almindelig dagligstue. Over fjernsynet hænger en reol. Den tjener dog mere som diskotek end som bogreol. Til venstre for den har jeg mange smukke fotografier af min nære familie og tre dejlige originallitografier, som maleren Sigurd Swane har foræret mig. Over reolen og på væggen til højre for den har jeg altid mange gode billeder hængende. Det er ganske vist kun reproduktioner, men er disse gode, kan man have uendelig megen glæde af at ligge og se på dem. Sommetider får jeg billeder fra hospitalets bibliotek, men det sker også, at min mand og mine børn forærer mig billeder, som de ved, jeg gerne vil eje.

I lang tid har der nu hængt en række gengivelser af vægmalerierne fra hulerne i Lascaux.

Billederne har kun et beskedent format, ca. 20 × 30 cm,

og på en del af dem ses kun et brudstykke af motivet. Reproduktioner er aldrig helt nøjagtige, og navnlig her, hvor det glatte papir skal gengive den ru klippes ujævne flade, må man nok tage forbehold. Men trods disse mangler og indskrænkninger er det dog en stor oplevelse at betragte denne ældgamle kunst.

Det er helt mærkeligt at tænke på, at disse nu så berømte hulemalerier kun har været kendt siden 1940. De blev dengang opdaget ved en ren tilfældighed, som de fleste andre berømte hulemalerier er blevet det.

Fire drenge og hunden Robot strejfede en septemberdag rundt i en stor skov i det sydvestlige Frankrig. Da de en tid havde opholdt sig på deres yndlingssted, Lascauxhøjen, opdagede drengene pludselig, at Robot, der hele tiden havde fulgt dem i nogen meters afstand, var forsvunden. Hundens ejermand gav sig til at kalde og fløjte. Men Robot, der ellers altid adlød prompte, lod sig hverken se eller høre. Drengene blev ængstelige for, at der var tilstødt den noget, så de gav sig til at gennemsøge Lascauxhøjen grundigt. Men Robot var som forsvundet fra jordens overflade. Endelig, da de til sidst undersøgte et lille krat, så de, at der var en åbning i jorden. Men den var næsten helt tilgroet af trærødder og mos, fyldt med sand og grus. Alligevel blev drengene enige om, at Robot kunne være forsvundet ad den vej, så de gav sig med stor energi til at grave hullet fri. De så da, at de stod foran en smal gang, der fortabte sig i mørke under jorden. Den ivrigste af drengene gav sig straks til at mave sig frem ad den trange passage, og inden længe hørte hans kammerater ham råbe, at han var kommet til et mørkt rum, og at han ville springe ned for at finde Robot. Omgående blev han grebet i benene og halet op. Det var jo afsindigt at ville kaste sig ud i det helt ukendte uden at vide, om der var en chance for at komme tilbage.

Den næste dag kom drengene igen til Lascauxhøjen, forsynet med lygter og reb. Forsigtigt firede de sig ned i mørket, og omsider mærkede de da også fast grund under fødderne. Ved skæret af deres svage lygter så de, at de var i en meget stor grotte eller hule. Snart kom Robot halsende,

bjæffende og logrende. Gensynsglæden var stor. Pludselig udbrød en af drengene: »Nej, se, der er en hest«. Trods det ringe lys havde han set et stort billede af en hest på klippehulens væg. Fremstillingen var så livagtig, at han måtte røre ved dyret for at overbevise sig om, at det ikke var levende. Han fik hånden fuld af farvestof. Nu var drengenes nysgerrighed vakt. De gik langs væggene og så flokke af heste, mange hjorte, okser, tyre og andre dyr. Lidet anede de, at de havde opdaget en ældgammel, fornem kunst, udført af et jægerfolk, der levede 20.000—30.000 år før Kr.

Skade, at man aldrig nåede at se denne fængslende og dybt originale kunst.

Den 2. februar 1971.

Der strømmer et klart, lysende solskin ind gennem mit store vindue i dag. Det ses let, at det er vintersol, for lyset falder skråt og når langt ind i stuen. Det kan ellers være svært nok at få et ordentligt indtryk af de forskellige årstider, når man helt må undvære synet af jord, græs, træer og buske, men alene må nøjes med et stykke himmel og solen, når den ellers er der.

Gid den arkitekt dog havde sat sine vinduer bare en halv meter lavere.

I dag er det Kyndelmisse. Altså må vi være midt i vinterens hjerte. Mon man tænker meget på det i denne våde og varme vinter!

Man skal ellers ikke så mange år tilbage, før man oplevede vintre, hvor alt var hvidt og knugende koldt, når »Kyndelmisse slog sin knude«. En vinter var det særlig galt. Der lå høj sne i månedsvis, og kuldegraderne var høje.

I vor have hjemme i Rødding var alt så smukt. Sneen lå ren og hvid, kun afbrudt af et enkelt spor, som lærere, der boede nord for haven havde trådt, når de skulle fra Møgelmosevejen ned til hovedbygningens nordindgang.

Den bøgehæk, der om sommeren dannede en tæt, grøn mur øst for vort synsfelt fra mit dagligstuevindue, stod nu med et kniplingsværk af fine, mørke grene og kviste og var næsten endnu smukkere end om sommeren.

Da jeg så ud ad vinduet om morgenen den 2. februar, var haven et helt férige.

Det fine linjeværk, der dannedes af grene og kviste på træer og buske, tegnede sig i en hvid streg mod den endnu natblå vinterhimmel. Der havde været rimtåge om natten.

Nogle unge ædelgraner med blanke og glatte nåle stod nu med tykke, lådne grene og kappedes med havens andre vækster i hvidhed og æventyrligt udseende, mens en klynge fyrre, hvis duske var næsten runde, mindede om sommerens blomstrende snebolletræ.

Ganske nær mit vindue stod en stor busk. Siden efteråret havde den været overstået med en overdådighed af smukke røde bær. Da kulden satte ind, fik den gavmilde busk hver dag besøg af en lille flok stamgæster blandt vinterens standfugle, der flittigt tog til sig af de dejlige bær. Men selv om det var svundet slemt i dem, lod det sig dog gøre selv nu ved Kyndelmisse at hente sig et ordentligt måltid på busken.

Nogle af mine fjedrede venner var da også mødt på denne hvide morgen. De kredsede rundt over busken, dykkede af og til, men uden held. Det tykke hvide pudder dækkede alt.

Om det skyldtes den vædemættede luft, eller der var andre årsager, er ikke godt at vide. Men da solen omsider brød frem, kastedes der et næsten uvirkeligt, meget smukt rosa skær over alt det hvide. Denne skære farve blev understreget af det dybblå, der spillede i skyggen efter de fine grene og de lidt kraftigere stammer. Man kunne næsten ikke blive mæt af at se.

Den 10. februar 1971.

For en gammel sønderjyde vil datoen den 10. februar altid vække mange gode minder til live.

Helt fra barneårene har man været vant til, at denne dag var noget særligt. En række af festlige og glade aftener stiger frem for det indre øje. Det var jo vor landsdels store aften, der for mine forældres generation aldrig overskyggedes af nogen anden begivenhed.

I mange år blev der talt godt og smukt ved disse fester, men med tiden undgik man ikke, at der også blev holdt taler, der kunne få et let pudsigt skær.

Disse festers højdepunkt var, når ordet efter kaffedrikningen blev givet frit. Den ene efter den anden af sognets beboere rejste sig og holdt tale, enten for at mindes situationer fra den strenge tyskertid eller for at udtrykke glæde over at være vendt tilbage til Danmark.

I et lille forsamlingshus skete det, at en mand, der aldrig før havde talt, rejste sig og med malmfuld røst begyndte: »Der er håb i vort bryst ....!« Så blev han vild i blikket og nok noget svimmel af alle de øjne, der var rettet imod ham. Han satte sig lige så brat, som han havde rejst sig. En kort, men ikke uvæsentlig tale!

Da forstod hans nabo helt anderledes at blomstre og brede sig over de temaer, han brugte. Og der var næsten ingen grænser for, hvad han kom ind på i sin tale. Men han var en mester til med ganske få ord at sammenfatte den lange tale i afslutningen.

Et år sluttede han sådan: »Ja, så vil a gjern bej jer u'bring et leve for vor konge, Christian den Tiende, de faldne i verdenskrigen og det danske vejvæsen!«

Efter nogle års forløb gik det imidlertid sådan, at færre og færre tog ordet efter kaffen ved afstemningsfesterne. Det kunne godt knibe med at få disse aftener ordentligt udfyldt. Derfor bestilte man et år højskolelærer Hasseriis og frue til at synge og spille for forsamlingen til afstemningsfesten i Øster-Lindet forsamlingshus. Men så gik det netop det år sådan, at talelysten var større end nogensinde. Den ene efter

den anden rejste sig og holdt lange, begejstrede taler. Da klokken nærmede sig 12, trak min faster, Kirsten Mygind, formanden i ærmet og hviskede: »No ska' do da hovs, Svend, te' Hasseriises ska' syng!« Irriteret drejede han sig om og vrissede med så høj stemme, at alle kunne høre det: »Nå ja, så lad dem da syng', ven de end'le vil!«

Også de store dage, da Kong Christian den 10. drog gennem vor landsdel efter genforeningen, blev for mange et af deres livs kæreste minder.

Som tiden gik, voksede begivenhederne i glans og herlighed, og for enkelte hændte det, at fantasien gav det skete en lille drejning. En bager, der havde været med til at synge for kongen i et mandskor foran Gram sygehus, fortalte: »Å så sang vi. Ja, A sang, så det vælted' ud af mig. Å så soej æ kong: »Nej, Fanden i et, Frandsen, hvo' ka' do syng«.«

Den 16. februar 1971.

Nu er min stue igen helt fyldt med blomster. Foråret vil vare længe her hos mig, når jeg allerede i februar har mange tulipaner og andre dejlige forårsblomster i min stue.

Det har altid været mig en glæde at have mange kønne blomster, og især har det frydet mig, når de vaser, buketterne stod i, understregede blomsternes skønhed med deres form og farve.

Derfor har jeg i nogle år ønsket mig fine vaser til jul og fødselsdag af min familie. Så i dag har jeg en stor buket orangerøde tulipaner i en skøn dybblå keramikvase. Den er ikke helt cylindrisk i formen, dens sider buer i en let kurve lidt udad. Det ser kønt ud. Intet kan næsten have en mere ren farve end gule tulipaner. Hos mig står de i en

lille rødbrun stentøjskrukke og lyser. Påskeliljernes farve er varmere, og deres lancetformede blade er næsten lidt blågrønne. De er anbragt i en vase af brunt, svensk glas. Jeg har også forsythiagrene hjemme fra haven. De er lige ved at springe ud, og grenene er kønne i en ganske lige vase af tykt glas. Intet er yndigere end de første vintergækker og eranthis. En miniatureudgave af en blågrå stentøjskrukke med mørkeblå ornamenter er som skabt til eranthis. Det ser henrivende ud med de små, runde, gule hoveder, der titter op over den lille krukkes kant. Til vintergækkerne passer det med et lille bægerformet glas. Det er lige ved, at drivhusblomsterne ikke kan klare sig for foråret, selv om nogle røde og hvide nelliker ser kønne ud i en blå glasvase i en god form. Det er ofte sværere at få orkidéer ordentligt anbragt, men har jeg flere ad gangen, må jeg ty til et lille hylster, man bruger til opbevaring af termometre. Men det ser slet ikke så galt ud endda.

Da jeg som ung opholdt mig i København, vandrede jeg ofte rundt i Illums bolighus og på Den Permanente. Det var fængslende og spændende at finde frem til de mest formskønne og udsøgte ting. Jeg syntes også selv, at efterhånden som jeg så flere og flere smukke ting, blev jeg dygtigere til at vurdere.

Da jeg blev gift og fik børn, regnede jeg så småt med, at når ungerne altid var omgivet af kønne ting, ville det uvilkårligt påvirke dem, så de fik en god smag. Og så en juleaften kom choket.

Vi var netop kommet så langt i aftenens program, at vi skulle til at åbne gaverne. Da kom den femårige Karen hen til mig med en lille pakke, som hun øjensynligt selv havde pakket sammen med stort besvær. Det viste sig, at hun havde sparet nogle kroner sammen af sine knappe lommepenge, og at hun helt selv havde været nede i brugsforeningen for at købe en lille glasskål til mig, for hun vidste jo, hvor glad jeg var for fine ting.

Den var mere end rædsom. Glasset var hverken klart eller rigtigt mat. Farven var ubehagelig lyserød med et skær af blåt og gråt. Og så havde den en ombukket kant,

der endte i nogle rædsomme tunger. Mine to søstre grinede lumskt til mig og hviskede: »Det har du rigtig godt af.« Men foran mig mellem mine knæ stod Karen med røde pletter på kinderne og blanke, forventningsfulde øjne og stirrede skiftevis på mit ansigt og den lyserøde, som jeg holdt i mine hænder.

Så fik Karen et knus, og sammen gik vi ind i min stue. Jeg bar den lyserøde grimrian, som var den en sjælden antikvitet. Vi fandt i fællesskab den bedste og mest iøjnefaldende plads på mine gamle mahognimøbler. Der stod så det lille selvsikre lyserøde brugsforeningsuhyre og lod sig åbenbart ikke genere af naboskabet med en dejlig saxbokrukke.

En tid inspicerede Karen dagligt sin skål, om den nu også var, hvor den skulle være. Men børn glemmer hurtigt. Inden længe kunne den lyserøde tingest lige så stille vandre ud i periferien, for til sidst helt at forsvinde. Det varede i øvrigt ikke mange år, før Karen næsten blev den dygtigste i familien til at bedømme form og farve.

Den 22. februar 1971.

Det sker af og til, at flere ting tilfældigt falder sammen og bevirker, at man helt ændrer planer.

Et brev fra min datter Karen i USA, en boghilsen fra en god ven og en TV-udsendelse har fået mig til atter at underkaste billederne på min væg et grundigt eftersyn, hulemalerierne fra Lascaux. Jeg har gennem meget lang tid ofte glædet mig over at se på disse dejlige dyrefremstillinger og har naturligvis også gjort mig mine private teorier om, hvorfor det gamle istidsjægerfolk havde fremstillet denne enestående kunst. Nu tog jeg min teori om jægernes bevæggrunde til at fremstille disse billeder op til fornyet

revision, men i og for sig uden at ændre mening. Først er det vist klogest at fortælle lidt om, hvad der har virket betagende ved disse billeder og gjort, at jeg er kommet netop til den mening om dem, som jeg er.

Ofte har jeg ladet blikket følge en sort, kraftig tegnet og smuk svunget ryglinie på en stor okse. Billedfeltet med dette dyr er helt behersket af lilla og violette farver i mange afskygninger, klippevæggens kulører. Lidt rødt er der også. Med udsøgt sans for det virkningsfulde har billedets skaber udført sin tegning på en lys flade næsten af form som en okse, så dyret synes at træde frem mod den mørkere baggrund. Det er lykkedes at give et overbevisende indtryk af dets kraft og tyngde. Den muskuløse nakke spændes i en fin bue, og det smukt tegnede hoved er lidt sænket. På en morsom måde har jægeren understreget det mærkelige forhold mellem den svære krop og de tynde ben. Forbenene er markeret ved to sorte streger.

Selv en nok så beskeden torso skal som bekendt afspejle hele kunstværket. Et par flot svungne horn, et sænket hoved, en tyk hals og lidt af en tung forkrop giver et godt indtryk af en stor, massiv tyr.

Billedets farver er fine. På en hvidgrå baggrund lyser dyrekroppen i en kraftig gul farve, begrænset af et par tykke, skrå, sorte streger. Hornene og tyrens hoved er sorte, dog med lidt hvidt omkring øjnene. Der er dog ikke den vildskab i tyrens blik, som man kunne forvente efter de vældige horns faretruende sving, det sænkede hoved og den kolossale krop. Men man får alligevel et stærkt indtryk af et stort, tungt og kraftfuldt dyr.

Også jagtdyr i bevægelse har jægerfolket forsøgt at fæstne på grottens væg. På en okkergul, bred stribe ser man et par løbende bisonokser, hvoraf især den første er godt karakteriseret. Den slanke, næsten spinkle bagkrop vokser til en stor forkrop af voldsomme dimensioner. Ryggen slutter i en kraftig bue, der føres ned i et temmeligt lille, lavtsiddende hoved. Benene er små og korte, men der er god fremdrift i deres galop. Øjet lyser hvidt i den sorte farve, der er brugt på bisonoksen, sagtens fremstillet af sod rørt

ud i blod eller fedt. Et kort, meget stærkt krummet horn er også karakteristisk for bisonoksen. Midt i den mørke farve er der anbragt en bred stribe rødt fra dyrets ryg til et stykke ned på siden, mens en anden følger ryglinien til bagpartiet.

Billedet virker meget mørkt, idet den sorte farve afløser den okkergule lige over oksernes rygge.

Heste og køer, langt senere tiders husdyr, er også at finde blandt hulemaleriernes motiver. Der er et dejligt billede af en hest, nok en pony. Fra en lang og flot, let strittende hale føres en linje op i en smuk bue over hestens flanke. Den svajer ned i en mindre bue på ponyens ryg for at føres videre ad den krummede hals til dyrets lille hovede. En smuk og spændingsfyldt linje. Hesten har kraftige ben. Forbenene står skråt frem, som var den ved at stejle.

Også her er der brugt en mørk, varm sodfarve, dog mere brunlig end på bisonokserne. Ponyen står mod en lys baggrund i gullige og hvidlige toner, næsten som stod den i sne. I baggrunden til venstre for hesten er der et mørkt parti, der på en smuk måde runder sig efter dyrets linjer. Mesteren for dette værk må have haft udpræget kunstnerisk sans.

På et andet billede er motivet en stor ko. Den har en meget lang, tung krop, der er så svær og kraftig fortil, som var den en tyr. Benene er ganske korte og små. Ryglinjen svajer en del, yveret ser man ikke meget til.

Koens rødbrune farve er truffet godt. Hals og hoved er sorte, og de spidse horn er fint svungne. En lys isblå baggrund danner en dejlig kontrast til den store rødbrune krop.

Det mest betagende i billedrækken er dog en tegning eller snarere en skitse af nogle hjorte. Også her har billedets skaber med sikkert blik for det virkningsfulde forstået at udnytte grottevæggens muligheder. Billedfeltets nederste del har en smuk okkergul farve. Nogle revner i klippevæggen tegner en bred sort bue af form som en flad bakke. Den gule afbrydes af en bred, lys stribe, der så igen øverst i billedet fortoner sig i lysere gule farver.

Med fin sans for det dekorative er den lyse stribe brugt som baggrund for nogle hjortehoveder. De er tegnet i præcis sort streg. De slanke halse synes at dukke frem af det gule, og de fint formede hoveder løfter sig smukt på halsene. Hjortenes gevirer tegner klare linjer mod den lyse baggrund, fine som arabesker.

Der har været fremsat mange teorier om, hvorfor dette gamle jægerfolk fremstillede disse hulemalerier. Det har nok været en meget almindelig opfattelse, at billederne skulle have magisk eller kultisk karakter. Når jægeren havde fæstnet det attråede jagtdyr på grottens væg, havde han derved fået det i sin magt. Jagtlykken ville være vis, næste gang han efterstræbte dyret. Jeg må sige, at jeg ikke tror ret meget på en sådan teori. Hvor egen hjemlige, langt senere bronzealders stiliserede soltegn og frugtbarhedssymboler er helt anderledes klart magiske og kultiske.

Forklaringen på disse måske 20.000 år gamle vægmaleriers tilblivelse er sikkert helt enkel og ligetil. Så sandt mennesket til alle tider fødes med de samme grundegenskaber, har der også blandt hine fjerne tiders jægerfolk været nogle, der har været begavet med de evner, vi kalder kunstneriske anlæg. De har haft særlig friske sanser, modtageligt sind og et vågent øje for det skønne og karakteristisk formede hos det vigtigste i deres tilværelse, jagtdyrene. De har simpelt hen ikke kunnet lade være med at gengive de stærke synsindtryk og oplevelser, de modtog.

Nogle af billederne blev morsomme og umiddelbare, andre af høj kunstnerisk kvalitet. Den lille tætte hest med de fint spændte kurver, detaljen med den vældige gule tyr og de tungt fremstormende bisonokser er gode eksempler på det sidstnævnte. Dejligst er dog den yndefulde tegning af hjortene. Man forestiller sig uvilkårlig, at en jæger en tidlig morgen har set gevirer og hoveder af en rad vandrende hjorte dukke frem af tågen eller komme til syne bag en lav banke. Synet af de graciøse dyr har været så fængslende, at det er blevet til et billede.

Denne morgenfriske og umiddelbart sansede kunst er på sin vis ikke overgået af nogen senere periodes store mestre.

Den 28. februar 1971.

Heldigvis slutter lørdagen bedre, end den begynder. Fra hospitalets side gør man af en eller anden grund denne ellers gode dag til noget ubehageligt.

Narkoselægerne udskifter altid respiratorpatienternes kanyler i halsen på en lørdag. Man skulle synes, at man efterhånden kunne vænne sig til dette skift, men sådan er det ikke. Selv om jeg anstrenger mig meget for at være helt afslappet, mens der skiftes, er og bliver det dog en ubehagelig affære. Dertil kommer, at når narkoselægen og hans medhjælper forlader stuen, er de plasticslanger, som de har sat som forbindelse mellem hals og respirator så fulde af spænd, at de vender og vrider sig som ål.

Nå, heldigvis kan flere af mine dygtige vagter let klare den sag, så jeg slipper for at få tuben i halsen kørt alt for meget rundt.

Sonden i næsen bliver også gerne skiftet en lørdag, oftest af lægeholdets jungmand. Det havde selvfølgelig været rarere, hvis en mere erfaren havde taget sig af sagen, for det er mindre morsomt at skulle have en slange presset ned gennem næse, svælg og hals til maven. Men de unge skal selvfølgelig også have deres chance.

Nå, disse ting er jo overstået inden middag.

Om aftenen hygger vagten og jeg os med at se familieprogram i TV. Det er helt underholdende at se cirkus, som man yndede det i min barndom. For en gammel landbo som mig er det rart at se dyr, selv om jeg på en måde ikke bryder mig om at se dresserede dyr. Det går endda med elefanter. De kommer mig ligesom ikke så meget ved, hørte jo ikke til i min barndoms verden. Men når hestene optræder i numre og har næsten vilde øjne, kan jeg ikke rigtig lide det, selv om det jo ser flot ud.

I aftes var der et nummer med en pony og en hund. Den lille hest styrtede rundt, mens hunden foer efter den og af og til sprang op på ryggen af hesten. Det så temmelig fjollet ud, og alligevel varmede det mig om hjertet, for det var jo en rigtig levende hund.

Sommetider kan jeg godt længes efter at have en hund hos mig. I min familie har vi altid været meget glade for hunde, og hjemme havde vi altid nogle stykker. Da jeg selv fik børn, ønskede jeg så meget, at de også skulle have en hund at lege med, men det var ikke så ligetil på en højskole, især da min mand foreholdt os alle de besværligheder, det ville medføre.

Endelig, da Karen fyldte 15 år, fik vi den hund, som børnene og jeg så længe havde ønsket os. Det var en hvalp, Samojede-spids, en såkaldt Grønlænderhund. Han lignede en lille, hvid uldtot med tre sorte prikker til at markere hovedet. Det var Sanne, børnenes kusine og plejesøster, der kom med ham, og hun havde sat en fin, rød sløjfe i hans halsbånd. Vi syntes, vi aldrig før havde set så yndig en hvalp.

Lasse viste sig at være en lille hertug. Karen skulle jo passe sin skole, så det meste af dagen måtte han være hos mig. Lasse ville helst sidde med ryggen lænet mod den ene halvdel af den dobbelte havedør til min stue. Den anden skulle stå på klem, så han, der sad ude, kunne have kontakt med mig ved skrivebordet. Prøvede jeg at lukke døren, hylede han og skabte sig. Han ville ikke føle sig alene i verden, så jeg måtte ofte døje kulde og træk.

Men ingen i familien kunne stå for Lasse. Selv min mand, der ikke var nogen hundeven, blev et par gange grebet i at klø ham bag øret og give ham lækkerier, når han troede, ingen så det.

Karen tog sig godt af sin myndling. Gulvet i hendes værelse var oversået med ben, og der var skåle med vand og leverpostejmadder. Flere gange om natten hørte jeg hendes listende trin på trappen, når hun bar Lasse ned i gården, for at han kunne lære at blive en ordentlig hund.

Lasse udviklede sig til en flot unghund. Han havde en tyk, hvid, skinnende pels, en flot svungen hale og smukke, kloge, mørke øjne. Men til min skuffelse var han lidt af en kryster. Når børnene og jeg tog ham med på aftentur, huserede han forfærdeligt med højskolegårdens køer. Når

de blev irriterede og med sænkede hoveder og faretruende brummen løb efter ham, stak han halen mellem benene og for afsted over i en kornmark. Her bølgede han rundt, indtil han mente, faren fra de store dyr var ovre. Jeg har set små køtere, der anderledes udholdende har gennemført deres krig mod en flok køer. Heller ikke de elektriske hegn omkring markerne var han nogen ven af. Efter at han et par gange trods sin tykke pels havde fået nogle vældige stød, var han næsten ikke til at lokke med, når jeg skråede over en mark.

På meget smukke dage skete det, at Lasse og jeg forlod markvejen og gik videre ad en knoldet og uregerlig sti med højt græs. På et gammelt dige satte vi os tæt mod hinanden. Her var en smuk udsigt over en gammel smeltevandsdal med en bæk, kønne engdrag og små skove. Lasse gabte højt og uhøfligt, sommetider snappede han dovent efter næsvise fluer. Vi nød solskinnet og hinandens selskab.

Lasse levede kun kort. Han havde egenskaber, der gjorde ham uegnet til samfundet. Når han kunne se sit snit til det, strøg han afsted og kunne ofte strejfe rundt i timevis. Lastbiler og cykler hensatte ham i et sandt raseri, og her savnede han sandelig ikke mod. På mine daglige spadsereture prøvede jeg at vænne ham af med denne uvane. Når jeg så en lastbil komme, kaldte jeg ham hen til mig og holdt ham fast i halsbåndet, indtil bilen var borte. Så blev han klappet og rost meget, fordi han ikke var faret på bilen. Lasse strålede over hele hovedet og gjorde små skæve hop. Efterhånden kom han af sig selv, når en bil viste sig i det fjerne. Han stak snuden ind i min hånd og stod roligt og ventede på ros og klap. Det tegnede helt godt.

Men så kom Karen på gymnasium og jeg på hospitalet, og så gik det galt for Lasse. Han havde ingen at holde sig til, og det skal en hund have. Han for med dødsforagt på lastbilerne. Først blev det ene forben skadet, så han blev nødt til at humpe rundt på tre ben. Senere fik han en sene revet over. Nu kunne han ikke rejse sig mere. Karens storebror forbarmede sig over ham og bar ham en dag op til

dyrlægen, der gav Lasse en sprøjte. Det var en sorg for os, men man må være barmhjertig mod et dyr, der ikke kan klare sig længere.

Lykkelige de mennesker, hvis tilværelse former sig sådan, at de kan omgås et eller flere dyr.

Den 3. marts 1971.

Sidste nat var der en ny vagt hos mig. Det gør mig altid lidt nervøs, for det er svært at sove, når man bliver lagt forkert, eller når lungerne ikke bliver suget ordentligt. Det er heller ikke godt, når respiratoren hakker og ikke går rigtigt. Men den unge mand havde sat sig grundigt ind i det hele, så der var ingen problemer. Jeg er ham meget taknemmelig.

Klokken 7 om morgenen er der vagtskifte. Den unge mediciner, der trofast har våget over mig i 8 lange nattetimer, får da sin tiltrængte afløsning. Han aflægger en kort beretning om, hvordan min nattesøvn har været, og om mine lunger har skikket sig. Så får jeg et venskabeligt håndtryk uden bemærkninger — hvem har vel lyst til at forsnakke sig på den tid af døgnet — og så forsvinder min unge ven stilfærdigt ud ad døren, enten for at få sig nogle timers velfortjent søvn eller for efter et kort hvil at følge forelæsninger på universitetet.

Den nye dag er begyndt.

I dagvagten fra kl. 7 til kl. 15 er det som regel en sygeplejerske, der tager sig af mig. Men i de to næste vagter bliver jeg passet af unge medicinere.

Alle ved, at danske sygeplejersker er veluddannede og venlige og menneskelige i deres omgang med patienterne. Knap så kendt er det vel, at en stab af unge medicinere i

en årrække har taget deres tørn med at passe meget syge mennesker.

Det er en vældig god idé, synes jeg, at unge medicinere for en tid tager arbejde som fast vagt på et hospital. Det er det af forskellige grunde.

Når en vagt arbejder i længere tid på samme stue, undgår han ikke at komme i kontakt med patienterne. Han kommer således til at kende noget til deres forhold. Det er værdifuldt, tror jeg.

Ligeledes må det også være af betydning, at en vordende læge prøver at passe syge mennesker. Måske ved han slet ikke i forvejen, om han kan lide at have med dem at gøre.

Jeg mener også at have erfaret, at mange af de dygtige vagter lærer sig meget om de forskellige sygdomme og deres behandling.

Naturligvis skal man ikke glemme den økonomiske side af sagen. Arbejdet er ret godt betalt, og for mange betyder det meget. Det er dyrt at få en akademisk uddannelse, og ikke nær alle kan få støtte hjemmefra.

Men desværre har medaillen også en bagside. Det sker, at nogle af de unge sætter deres forbrug i vejret i stedet for at spare pengene op til studier. De gifter sig, køber bil, sommetider endog hus. Derved får de så store økonomiske forpligtelser, at de må tage vagter hele året rundt. Der bliver for lidt tid til studier, og resultatet er, at de må springe fra. De bliver i stedet mandlige sygeplejersker eller kører rundt som repræsentanter for medicinalvarefirmaer. Det må være bittert, når de senere ser deres kammerater færdiguddannede.

Iøvrigt fremkom ideen med at bruge unge medicinere på hospitalerne under den store polioepidemi i 1952. Man savnede arbejdskraft og fandt så ud af, at de studerende kunne uddannes til at udføre arbejdet med at give de patienter, hvis vejrtrækning var lammet, kunstigt åndedræt med en iltballon. Senere har man så udvidet de studerendes arbejdsfelt.

Jeg er blevet passet af mange forskellige medicinere, mens jeg har ligget her, både unge mænd og piger, nordmænd

og finner, dog har jeg aldrig set en svensker her. Stort set gælder det for dem alle, at de har været venlige og hjælpsomme, mange af dem endog meget dygtige. Men naturligvis er der forskel.

En morgen trådte en yngling med hovedet fyldt af en masse sort hår og skæg ind i stuen. Han satte sig ned og gav sig til at stirre på mig, og det blev han ved med. Da der var gået godt og vel en halv time, spurgte jeg, om jeg ikke skulle vaskes. Så hentede han en sjat vand, smøgede mine ærmer op til albuen og vaskede hænder og underarme, dog uden at bruge sæbe. Derefter smøgede han ærmerne ned igen og knappede dem, så lidt på mig, knappede op igen og trak skjorten af mig. Dernæst gjorde han mig lidt våd på maven, gav mig den gamle skjorte på igen og erklærede efter at have rusket lidt i stiklagenet, at nu var vi færdige. Heldigvis kom der et par behjertede sygeplejersker og tog sig af sagen.

Men ellers har jeg haft stor fornøjelse af mine unge venner. En tid blev jeg passet af en finne, stor som et fjæld. De hvide overtræk, der normalt plejer at sjaske om kroppen på de unge mennesker, kunne næppe nå om ham, men sad så stramt, at rynkerne gik på tværs af skikkelsen. Det passede ham dårligt, for han lagde megen vægt på, at være elegant, gjorde mig flere gange opmærksom på, at han altid gik med Ballysko og gabardinebukser.

Det var helt festligt, at han øjensynligt vidste besked om alverdens ting. Jeg var netop da ved at skrive om undervisning i håndarbejde, og minsandten om manden ikke også gjorde sig klog på det. Til min store ærgrelse rettede han mig, der havde undervist i faget i mange år, men det viste sig, at manden havde ret.

En overgang havde jeg det så meget bedre, at jeg under store anstrengelser og med god støtte af vagten kunne vakle de få skridt fra sengen hen til en stor lænestol. Da finnen et par dage havde betragtet min ringe formåen, udbrød han en dag, da jeg skulle i gang med min udflugt »Nä-hej, så här ska det vara.« Så blev jeg grebet af et par stærke arme og svunget så let, som var jeg en halmvisk, fra sengen

over i lænestolen. Det var unægtelig lettere, men jeg er ikke sikker på, lægerne værdsatte denne form for optræning.

Min vagt nynnede ofte under arbejdet. Det var let at høre, at han var meget musikalsk og havde en fin sangstemme. Da jeg udtalte mig anerkendende om den, tilbød han straks, at han gerne en dag ville holde en lille koncert for mig. I ånden så jeg ham stille sig i positur som en anden Caruso, mens han med vældig røst udførte arier og ballader for mig. Bedst ville det være, hvis afdelingssygeplejersken kom ind midt i et af numrene. Desværre nåede vi ikke så langt, før min finske ven måtte forlade mig.

For tiden bliver jeg passet af det, man kalder et vagthold. Det vil sige, at 10 medicinere passer mig på skift. De får hver en ugentlig vagt og skiftes desuden til at tage week-end'erne.

Det lød lidt faretruende, syntes jeg, da jeg hørte, at så mange forskellige skulle tage sig af mig. Men ordningen fungerer fortræffeligt.

Det sker så ofte, både i radio og TV, at man hører om de store generationsforskelle, som tiden har at slås med. For mig at se er det noget nonsens. De mange, mange unge, jeg har været i forbindelse med i disse år, har så godt som alle gerne villet i kontakt med mig. Ofte, når vi f. eks. har hørt en eller anden diskussion sammen, har de gerne villet høre min mening om sagen og diskutere videre med mig. Desværre har mine alt for få kræfter ofte hindret mig i at efterkomme deres ønske.

Det har også ofte glædet mig, at de på så mange måder har vist mig deres fortrolighed. Jeg har set mange fotografier af søde koner, børn eller kærester. Jeg har fået forårets tidlige blomster, hentet i skovene nær Århus. Og når en af dem havde en særlig god plade, kom den med herhen, for at jeg kunne høre den.

Gjorde jeg disse udmærkede unge deres ret, lod jeg rejse en fornem rytterstatue i bronze på pladsen foran Århus Domkirke. På soklen skulle der stå:

»Den faste vagt«.

Den 9. marts 1971.

Der sker jo ikke lige meget hver dag her på hospitalet. Så det føles ligefrem som lidt af en begivenhed, når der tropper en vinduespudser op med sit grej.

Det er altid et mandfolk, der tager sig af denne bestilling, og det forstår man godt her, for det ser temmelig halsbrækkende ud. Vinduet, der er tredelt og meget bredt, kan kun åbnes i de to yderste felter, så når disse skal pudses udvendigt, må den arme mand med sine knæ klamre sig til midterfeltet, mens han svæver frit i luften og pudser løs på de yderste vinduer. Det er galt nok at følge dette her på 4. etage, men da jeg lå på 6., var det næsten til at blive syg af spænding over. Det ville have været den visse død, hvis manden havde mistet sit greb og var styrtet ned.

Det er en muskuløs, næsten tæt mand, der sædvanligvis tager sig af arbejdet. Han er gerne iført khakitøj med et stort læderbælte. I dette hænger hans redskaber, et enormt vaskeskind og en bred indretning, der fungerer som en vinduesvisker på en bil. Han har også lidt vand i en pøs. Det er en smal sag for sådan et mandfolk at ordne et stort vindue. Hurtigt farer det drivåde vaskeskind over glasfladen, efterfulgt af den mere sindige »vinduesvisker«. Alle bevægelser med den er nøje beregnede, for det hele skulle jo helst klares i én omgang, ellers er det irrationelt og spild af tid.

Ak, hvor mange skønne kræfter har man ikke som ung pige spildt på at vaske, gnide og pudse på vinduer, uden at de blev meget kønnere end vinduespudserens!

Men mon moderne arkitekter alligevel ikke skulle vide noget mere om det praktiske liv, før de tegnede huse?

Den 14. marts 1971.

Når det er en ung vagt, der tager sig af mig først på dagen, bliver der gerne tændt for radioen allerede ved syv-tiden. Selv om det er en værre gang poprabalder, der bydes på den første timestid, synes vi alligevel begge, at det er ganske rart at få nattestilheden forjaget med lidt systematiseret larm. Klokken otte hører vi presse og fortsætter derefter med danske sange eller klassisk nonstop. Vi hører altid morgenandagten fra Københavns Domkirke, og for ikke at glemme at åbne for ni-pressen går radioen også, mens der er vejrmeldinger. Senere hører jeg altid pressen både klokken 12.30 og om aftenen klokken 18.30, men ellers bliver der kun åbnet for radioen, når der er noget på programmet af interesse.

Der er meget stor forskel på at lytte til radio og at se fjernsyn. Hvilken af de to ting, der er mest værdifuld, lader sig ikke sige. Det afhænger helt af programmerne.

En god ven fortalte mig engang, at man i nogle biografer — sikkert i USA — havde eksperimenteret med, ikke alene at lade folk få syns- og høreindtryk, men også lade dem nyde godt af, at følelsen blev taget i brug, ved at de mærkede varme og kulde, alt eftersom det passede til filmens handling, gennem nogle kugler, de holdt hænderne på. Det skulle efter sigende give den størst mulige nydelse, at så mange af sanserne som muligt var i aktivitet samtidig.

Gennem nu snart mange års regelmæssig brug af radio og TV har jeg gjort den stik modsatte erfaring. Når man hører på noget af interesse, lytter man mere intenst, når der ikke er billede på. Da er der nemlig så meget, der kan distrahere eller aflede: en let pudsig mimik, nogle ejendommelige gebærder, forkert tøj eller en frisure, der fremhæver noget sært ved fysiognomiet. Der kunne nævnes endnu mere. Nøjes man med at lytte, er det helt andre, oftest mere væsentlige ting, man hæfter sig ved. Således har jeg ofte gjort iagttagelser med hensyn til, hvordan man bruger sproget i dag, og hvilke små ændringer, det undergår. Det er jo nemlig sådan, at et levende sprog altid vil være underkastet forandringer.

Den 22. marts 1971.

Søndagen på et hospital mærker man ikke meget til, navnlig når man ikke er i stand til at spise selv. Heldigvis er det kun et fåtal af patienterne, der ikke kan klare at tage føde til sig på normal måde, så de fleste nyder godt af rundstykket til morgenkaffen og søndagsstegen.

Men denne dag er jo også andet og mere end god mad. Så godt som hver søndag hører jeg gudstjeneste i radioen. Sådan var det ikke i begyndelsen, jeg var her. Da kunne jeg deltage i de gudstjenester, der blev holdt her på afdelingen. Især står den første af disse klart for mig.

Mellem de to lange gange, der udgør afdeling F, neurologisk afdeling, er der en ret rummelig forhal. Her står et lille harmonium, der er udstyret med en salmemelodibog samt små bunker salmebøger.

Kort før præsten skulle komme, blev nogle sengeliggende patienter, der kunne holde til det, og som selv ønskede det, kørt ud og stillet i en lille række. Så blev nogle stole anbragt i en gruppe til oppegående patienter og så mange sygeplejersker, der kunne undværes på gangene. Nogle af patienterne var helt påklædte og fint friserede, andre mødte i morgenkåbe og tøfler med skindkanter.

Det blev kun en »lille« gudstjeneste. Menigheden var jo mest syge, der ikke udholdt at sidde stille på en stol alt for længe ad gangen.

Præsten var både organist og degn. Vi sang nogle salmer, gode og velkendte: »Se, nu stiger solen ...«, »Til himlene rækker din miskundhed, Gud ...«, »Alt står i Guds faderhånd ...« og måske en eller to til. Salmesangen lød ikke af så meget. Vi var jo kun få, og mange af de syge brugte kun deres stemmer sparsomt. Jeg sad ved siden af en ung sygeplejerske, der sang lidt falsk. Det gjorde ikke så meget. Det var vigtigt, at hun og hendes kolleger sang med os. Det gav en god følelse af samhørighed og fællesskab.

Præsten prædikede kort og klogt om et af Jesu undere: helbredelsen af den kananæiske kvinde. Jeg var ham taknemmelig for, at han ikke udnyttede situationen, vi hans menighed, var jo syge mennesker. Nogle gode salmer, en sober prædiken og den aronitiske velsignelse var alt, hvad vi behøvede. Det er jo dog også noget af det meget væsentlige i en almindelig gudstjeneste.

Jeg kunne ikke få øjnene fra et par ganske unge mænd, der lå i deres senge i den lille række. De havde smalle, blege ansigter. Med dybt alvorlige og meget opmærksomme øjne fulgte de præstens prædiken og salmernes ord. Synge med kunne de vist ikke. Det er slemt nok, når en midaldrende bliver syg. Men det er langt værre, når sygdommen rammer en ung, der endnu ikke rigtig har prøvet at leve livet.

Den 25. marts 1971.

Det sker, at jeg låner et billede hjemmefra, fordi jeg gerne vil have det at se på en tid. Således har jeg haft Olaf Rudes billede »Forår« hængende en overgang. Det er et dejligt billede, og jeg holder meget af det, selv om vi kun har det i reproduktion hjemme på skolen. Det er nu også fortrinlig egnet til reproduktion med sine enkle og klare former og farver.

Anderledes er det med de mere udpenslede billeder med en knap så præcis farveholdning som f. eks. mange malerier fra guldalderperioden; de bliver ofte sødladne og lidt triste i reproduktion. Olaf Rudes »Forår« ejes af Statens Museum for Kunst. En tid var det ophængt på Christiansborg i læseværelset ved siden af folketingssalen. Det er malet på Bornholm i 1926 og har et fint format (97 × 130). Det er altså

ret højt i forhold til bredden, hvilket giver motivet rejsning.

Billedet er både klassisk og moderne. Klassisk i sin opdeling, idet det tydeligt har forgrund, mellemgrund og baggrund. Moderne i de enkle, næsten kubistiske former og i brugen af farver.

Billedets forgrund er et hjørne af en skov. Det er endnu så tidlig forår, at træstammerne er ganske nøgne, men i skovbunden er der små øer af lyst, forårsgrønt græs.

Grænsen til mellemgrunden dannes af et kraftigt stendige. Bag dette ligger en mark, hvis jord er lys og rede til såning. Den høje horisontlinje afgrænser baggrunden: himlen, nogle flade bakkedrag og nogle bygninger.

Når man har betragtet Rudes billede en tid, ser man, at det har fine linjeforløb. Uvilkårligt fanges øjet først af en stor, tyk, næsten lodret træstamme, der er længst fremme i billedfeltet. Den står lidt til venstre for billedets midte og danner spidsen af en stump vinkel, idet man fra stammens nederste del, markeret af en rød og violet farve ved billedets afslutning, kan trække en skrå linje til højre til foden af de to næste, knap så kraftige træer. Til venstre går linjen til det ene, lidt bugtede træ. Denne faste afgrænsning af trægruppen, hvis bageste ungtræer har muntre og slyngede linjer, passer fint i kubismens program. Også i diget er der en skrå linje mod højre fra digets bøjning midt i billedet. Fra gammel tid har man brugt skrå linjer til at give en billedflade dybde.

Billedet har iøvrigt mange lodrette og vandrette linjer, f. eks. i træstammerne, den venstre del af diget og horisonten. Disse mildnes dog noget af bakkedragenes blødt svungne kurver og ungtræernes kroner.

Farveholdningen er fornem. Det er blåt, der dominerer, dejlig dyb og mættet blå i de overskyggede dele af stammerne og diget. I venstre del af billedfeltet er himlen diset blå, til højre er den lys blå-grøn. Græssets grønne farve er smuk mod de dybblå flader, og denne harmoni forstyrres ikke af de lette og noget mørkere jordfarver. Alt ville dog nok blive for stilfuldt, hvis ikke et højrødt tag og en skin-

nende gul gavl i baggrunden dannede kontrast. Det højrøde hopper som en lue ned i kammen på en hvid og en kulsort høne, som af forårsvejret har ladet sig lokke ud i skovbrynet. Mellem disse glade farveklatter går billedets midterakse.

Naturligvis spiller lyset også en rolle. Maleren har ikke valgt forårets helt klare, lidt skarpe sol, men grødevejrets mildere og dog kraftige lys. Himlens lette skylag, der næsten gennembrydes af det blå til venstre, giver et fint spil af mere og mindre belyste elementer i billedfladen. Stammerne har en ganske smal eller lidt bredere lysstribe i venstre side. De dybblå, smalle skygger, der kastes efter træerne, danner et fint linjemønster over skovbundens lyse.

Der er fasthed, holdning og harmoni over Rudes billede, men der er også noget af det danske forårs yndefulde poesi.

Den 1. april 1971.

Eleverne på Rødding Højskole har i dag sendt mig en dejlig buket af kønne, mørkerøde roser. Det er vinterholdets hilsen til mig, før de unge forlader skolen. Sådan noget varmer om hjertet, især da det jo tyder på, at eleverne har været glade for deres højskoleophold.

Før i tiden, mens jeg endnu var rask, betød vinterholdets afslutning, at min mand og jeg, sammen med et par gode venner fra Frederiksborg Højskole, kørte sydpå. Oven på nogle lange og krævende vintermåneder trængte vi til at komme hjemmefra, til at slappe af i godt og muntert selskab og til at fryde os over fremmede landskaber og byer. Men selv om disse ture står for mig som noget festligt og dejligt, er jeg alligevel nær ved at synes, at jeg oplevede

mere, i hvert fald noget mere særegent, det forår, jeg rejste alene.

Ofte, når vi i bil var suset igennem Schweiz, havde jeg brændende ønsket at standse op for at give mig i kast med de vidunderligt skønne, grønklædte bjerge. Men det lod sig ikke gøre. Vi havde andet mål. Det forår, jeg af forskellige grunde rejste alene, besluttede jeg, at nu skulle det være. Jeg ville opleve Schweiz indefra. Gennem gode venner fik jeg adressen på en ganske lille, meget personligt præget pension, der lå i en dejlig egn, ikke urimelig langt fra Bern.

Mit første møde med mit kvarter var en skuffelse. Nok var det landskabelige smukt med maleriske bebyggelser op ad et højt, grønt, ret stejlt bjerg, ved hvis fod der lå en idyllisk landsby ved bredden af en azurblå bjergsø. Bag denne hævede sig vældige bjergmassiver i fantastiske former og med sne på tinderne.

Men mit hus var grimt. Jeg havde fabuleret om et romantisk bjælkehus med udskæringer, stort tagudhæng og blomsterkasser på facaden. Og så blev jeg vist ind i en kedelig bungalow-lignende cementkasse, der lige så godt kunne have ligget i Tyskland, Danmark eller England som i Schweiz.

Mit værelse stemte mig ikke blidere. Det domineredes på en trist måde af et par højbenede senge med tykke dyner. Jeg skulle vaske mig ved en servante i en mellemgang. Min værtinde slog døren op til sin fine stue. Her kunne jeg sidde om aftenen og ellers være, når jeg havde lyst. Aldrig i mine livskabte dage havde jeg set noget så rædselsfuldt. Alt — møbler, billeder og så videre — var så udsøgt hæsligt, at jeg ikke havde set det overgået noget sted i mit eget land. Her kunne jeg slet ikke opholde mig uden at blive syg.

Det var ikke fri for, at jeg skævede lidt til det store, flotte turisthotel, der lå ganske nær. Havde jeg mon alligevel valgt forkert?

I løbet af få dage fik jeg mig dog skudt ind på en sådan måde, at jeg blev glad for mit logi. Et par pensionærer, som var der, da jeg kom, rejste. Jeg var således ene på

valen og besluttede at søge nærmere kontakt med mine værtsfolk – hr. og fru Reinau, der begge syntes mig interessante og tiltalende.

Hun var imponerende i alle dimensioner. Barm, bagdel og ben havde et betydeligt omfang. Hendes ansigt havde kraftige træk og et par store brune, lidt tunge øjne. Det svære, grå hår var sat op i en stor flettet knude. Hun var ganske køn! Hr. Reinau lignede grangivelig en engelsk gentleman, med en høj, lidt tør skikkelse og et hvidt sideskilt hår. Hans blå øjne var venlige, og hans ansigtslød var vejrbidt og vidnede om megen udeliv. I mit stille sind kaldte jeg ham mr. Chips, fordi han mindede meget om hovedpersonen i filmen af samme navn.

Begge ægtefæller havde i deres yngre dage arbejdet i hotelbranchen, og nu hjalp de hinanden med at drive den lille pension.

Hver morgen steg hr. Reinau ned ad det stejle bjerg for at hente frisk frugt, grøntsager, kød og fisk til dagens måltider. Hele formiddagen kunne man gennem den åbentstående køkkendør se ham arbejde ivrigt med tilberedningen af maden. Det klædte ham med et lille hvidt skødskind.

Hans kone passede stuepigearbejdet og vartede mig op ved måltiderne. Jeg blev underholdt med små høflige bemærkninger om vejret. Det var åbenbart fru Reinau en personlig sorg, at jeg kom til at opleve så få klare solskinsdage. Den aldeles pragtfulde udsigt fra spisestuens vinduer mod de fjerne bjerge var næsten hele tiden sløret af tågedis. Meget malerisk beskrev hun bjergtindernes sjældne farve, når der var alpenglüh. Jeg oplevede det desværre ikke.

Forsigtigt prøvede jeg at liste mine værtsfolk til at spise sammen med mig. Det føltes så meningsløst, at jeg residerede i ensom majestæt i spisestuen, mens de sad i køkkenet. Men det lod sig ikke gøre. Hr. Reinau skulle rigtignok passe gryderne til sidste øjeblik, mens fru Reinau ville skamme sig, hvis serveringen ikke var perfekt. Ja, ja, ville de ikke komme til mig, måtte jeg opsøge dem. Jeg blev hurtigt klar over, at familien havde sit aftensæde i spisestuen. Det var straks meget bedre end det rædselskabinet,

jeg var henvist til. Rum med et praktisk formål som for eksempel en spisestue, et arbejdsværelse, ja endog et køkken, går det sjældent så galt med, som det undertiden gør med en dagligstue. Reinaus spisestue var ganske tiltalende. Langs de to vinduesvægge stod små borde med skinnende hvide duge, og midt på gulvet var der et stort, godt bord, dækket af et smukt rødt tæppe og med en hængelampe over. Her sad vi tre så og hyggede os sammen om aftenen, for Reinaus modtog mig gerne som deres egen gæst. Fru Reinau forhandlede et lille spil, som hun og jeg morede os meget sammen med. Det bestod af en lille rød træklods fyldt med små huller, hvori der sad små pinde, som skulle flyttes rundt efter et sindrigt system, så der til sidst kun var en pind tilbage. Jeg ville gerne lære det, men jeg var vist frygtelig tungnem, for fru Reinau underviste mig tålmodigt aften efter aften. Til gengæld lærte jeg hende en stor flot kabale med to spil kort. Den var meget svær at få til at gå op. Man måtte kende mange kneb og fif. Jeg rullede mig ordentligt ud og huserede slemt med kortene, så fru Reinau blev helt åndeløs af spænding og af og til udstødte små gisp og udråb af betagelse. Imens læste hr. Reinau avisen. Han gryntede fornøjet, hver gang hans kone syntes at more sig.

Den hyggelige danske kaffedrikning eftermiddag og aften hørte desværre ikke med til det reinau'ske livsmønster. Så da jeg en dag havde strejfet rundt i de dejlige grønne bjerge, besluttede jeg at gå på en café, der havde en stor glasveranda lige ned til søen. Næppe var jeg trådt ind ad døren, før en kæmpestor mand med næsten vilde øjne og et lyst strittende hår for hen imod mig. Med sin enorme lab greb han om min højre og rystede den så voldsomt, at jeg næsten frygtede, den skulle gå af. Jeg blev helt forskrækket, for manden trak af med mig, stadig med sin lab om min hånd. Jeg blev anbragt ved et godt vinduesbord. Jeg bestilte kaffe og nogle meget kendte schweiziske kager. Manden så pludselig dybt ulykkelig ud. Kagerne var udsolgt. Men så klarede han op, resolut snurrede han rundt og gik med lange skridt hen til et bord, hvor der sad en

lille familie med et fad af de omtalte kager. Uden at sige et ord snuppede han fadet og svang det i en elegant bue over på bordet foran mig. Jeg turde næppe løfte blikket. Nok var det rart at møde venlighed som turist, men alligevel.

En formiddag dekreterede fru Reinau, at vi skulle på en udflugt til Bern lige efter frokost. De ville vise mig byen. Om jeg ville holde mig parat. Vi rullede af sted i hr. Reinaus gamle højbenede Ford. Hun og jeg tronede på bagsædet. Fru Reinau var malerisk, med skotskternet nederdel og rød stramtsiddende jakke, der sluttede lige akkurat, hvor hun var bredest. På det svære hår knejsede en grøn tyrolerhat med gemsefjer. Jeg følte mig meget almindelig i min cotton-coat. Hr. Reinau ved rattet var som sædvanlig distingveret; med blød filthat, lorgnet, gabardinefrakke og galocher samt en langskaftet sort paraply til at hænge over armen. Vi gjorde holdt ved byens vartegn: Bjørnegraven. Der var lavet en stor udgravning, godt og solidt cementeret. Her i dette gudsforladte miljø, uden en eneste formildende omstændighed, havde man anbragt to store bjørne. Den ene af dem virkede ganske sløv og apatisk, stod blot og ludede, mens den anden rastløst travede frem og tilbage, frem og tilbage. Af og til rejste den sig på bagbenene op ad den spærrende mur, den kradsede med kløerne, snøftede, snusede og virrede og drejede med hovedet som om den søgte, om der dog ikke fandtes en vej ud af denne trøstesløse cementørken. Dyret virkede halvt vanvittigt. Jeg udholdt knap synet.

Desværre begyndte det at småregne, da vi var på rundtur til Parlamentet og andre af Berns kendte og kønne gamle bygninger. Omsorgsfuldt tog ægtefællerne mig under armen, mens han holdt sin paraply beskyttende over mig, så jeg gik tørt og godt, mens de måtte nøjes med »tagdryppene« fra paraplyen.

Bagefter gik fru Reinau og jeg i et stort og flot varehus, for at jeg kunne købe kjolestof til mine pigebørn. Fru Reinau havde rabatkort til varehuset, og det måtte naturligvis udnyttes. Men det gik ikke, at jeg handlede, når kortet

tilhørte hende, så vi opførte en fin lille komedie. Fru Reinau forlangte den ene rulle stof efter den anden fremvist. Hver gang spurgte hun ivrigt til min mening om kvaliteten, mønsteret og farverne. Alt imens blinkede vi polisk til hinanden og fniste som et par store skolepiger. De få francs, jeg havde sparet, spillede ikke nogen større rolle, men vi havde moret os dejligt. Hr. Reinau insisterede på at ville med, da jeg skulle købe Ballysko. Ballyforretningen er nok den smukkeste og eleganteste på Berns gamle, ærværdige hovedgade. Jeg blev ekspederet af en lille væver og sortøjet italienerinde, der talte udmærket tysk. Hr. og fru Reinau blev anbragt i et par gode lænestole. Her sad de med hovedet på sned og fulgte med stor interesse slagets gang. Af og til kom de med gode råd.

Den lille, livlige italienerinde fandt, at mine skørter var alt for lange. De elegante sko kom jo slet ikke til deres ret. Så var der ikke andet for, jeg måtte hale op i kjolen, vise ben og té mig lidt til fryd for mine to venner. De nikkede anerkendende, da jeg endte med at købe to par.

Ægtefællerne blev så begejstrede over, at jeg inviterede dem på kaffe og mange kager, at de næsten ikke var til at drive fra den fine café, vi sad på. Jeg fik således meget mindre tid, end jeg havde regnet med, på Bern Kunstmuseum med den dejlige samling af Paul Klee-billeder.

Dagen gik på hæld, og jeg syntes, det skulle blive helt rart at komme hjem igen. Men nej, hr. Reinau sagde, at han ville køre en omvej for at vise mig en ny kirke med et meget særpræget moderne kalkmaleri. Jeg husker ikke enkelthederne i kirkens arkitektur, ligesom jeg heller ikke er i stand til at gøre rede for opbygningen af det store vægmaleri. Det lyste os i møde, kraftigt og smukt i lilla, mange blå og grønne farver og lidt rødt og gult. Men jeg ved, at jeg følte en stille glæde, da jeg sammen med hr. og fru Reinau sad i en kirkestol og bare så og så, mens stedets præst, der var en god ven af hr. Reinau, stilfærdigt fortalte for os.

Kort før min afrejse spurgte hr. Reinau mig en dag, om jeg havde lyst til at følge ham på en vandretur gennem stedets store skov. Der var intet, jeg hellere ville. På mine

daglige traveture i de grønne bjerge havde jeg brændende ønsket at give mig i kast med den store fristende skov, men jeg turde ikke. Dels kunne den være vildsom, og dels var det ikke godt at vide, om det var rådeligt at gå der alene. Hr. Reinau og jeg steg fra vort hus næsten helt op til toppen af bjerget. Trods sin høje alder gik han let og adrætt, bevægede sig meget smukt. Jeg følte mig sært klodset ved siden af ham. Jeg havde vel set lige så høje, ranke og smukke træer i Danmark som her, men aldrig havde jeg oplevet skov i et så vildt og pragtfuldt terræn. Høje monumentale plateauer vekslede med dybe slugter og bratte skråninger. Af og til måtte vi passere brusende bjergbække, balancerende på store, våde sten. Vi gik ad ganske smalle stier, der spiralede sig stejlt i højden eller faldt så brat, at det kneb at stå. Træerne stod endnu nøgne, men det vrimlede af liv i skovbunden, og i en kløft var skrænterne oversået med yndige forårsblomster. Vi talte ikke meget, bare gik; kun når skoven bød på særegne vækster, eller der sås friske spor af vildtet i fugtig jord, standsede hr. Reinau og forklarede for mig. Da vi havde gået i næsten tre timer, var vi ved hr. Reinaus mål for turen. Han spurgte, om jeg havde mod på endnu halvanden times vandring. Jeg sagde tappert ja, skønt mine fødder og ben værkede. Vi gik atter gennem skov og kom så ud på dejlige grønne agre. Her oplevede jeg at se vildtvoksende påskeliljer i en spæd og fin udgave. Det så kønt ud med de små klynger af de kendte blomster på de brede græsgange.

Da jeg atter rullede nordpå, så jeg fra mit kupévindue flere store, flotte turisthoteller. Jeg misundte ikke deres gæster, for jeg havde oplevet Schweiz indefra.

Den 5. april 1971.

Højskolen har rigtignok været i søgelyset i den sidste tid. Og ikke blot for det godel Jeg har naturligvis med stor interesse fulgt alt, hvad der har været i radio og TV om sagen. Det er også sket, at mine vagter har læst artikler og kronikker fra avisen højt for mig.

Det kan være svært nok at danne sig et klart billede af, hvor betydningsfulde de spørgsmål, der strides om, i virkeligheden er. For en nu udenforstående føles det let, som om man øder megen god og kostbar tid med ørkesløse diskussioner om hvilke arbejdsmetoder, der skal anvendes, hvem der skal bestemme hvor meget osv.

Naturligvis må højskolen som enhver anden undervisningsanstalt være underkastet forandringer i pagt med tiden. Sådan er det i dag, og sådan har det også været før. I de sidste ti år, jeg fik lov at arbejde på en højskole, skete der også forandringer, om end de ikke voldte så meget rabalder som i dag.

Gennem mange år havde det været et stort ønske på de fleste af landets højskoler, at man kunne få tag i byungdommen, så elevflokken virkelig kunne blive et udsnit af den danske befolkning. I løbet af 50'erne blev dette ønske opfyldt. Først viste der sig enkelte byboere mellem de mange unge fra landet. Flere kom til, og inden længe var elevflokken en skøn blanding af unge fra alle miljøer.

Og hvordan gik det så, når unge fra land og by for en tid helt skulle dele tilværelse?

I undervisningstimerne var der ingen problemer. På Rødding Højskole havde vi netop i begyndelsen af halvtredserne radikalt ændret den gamle timeplan. Der var få obligatoriske timer tilbage, stort set kun foredrag, samfundslære og dansktimer. På resten af skemaet var der en række valgfri fag, så eleven selv kunne sammensætte sin timeplan, alt efter interesse og behov. Til elevernes ros må det siges, at når de havde haft frihed til selv at bestemme, om de ville på højskole eller ej, og derefter selv havde kunnet lægge deres skema, rettede de sig loyalt efter skolens plan.

Det blev fritiden, der blev det springende punkt. Undertiden forløb alt fint, til andre tider kom der gnidninger. Et år havde vi meget ufornuftigt indkvarteret en gruppe bypiger i en afdeling for sig. Der blev overhovedet ingen kontakt mellem dem og den øvrige flok. Hen på vinteren udviklede det sig ligefrem til fjendskab, så min mand måtte forsøge at mægle.

En enkelt overklassepige kunne en vinter slet ikke falde til. Hun blev ofte i sengen og var uvillig mod så meget. En dag satte jeg mig ved sengekanten hos hende for at få at vide, hvad der var i vejen. Hun beklagede sig over, at der ikke engang var rideheste, nu hun var på landet, eller en stor, flot hund, hun i det mindste kunne gå tur med. Jeg oplyste hende om, at selv om jeg havde haft en hund, havde eleverne aldrig fået lov til at gå tur med den. Højskolen var jo heller ingen rideskole.

En vinter havde vi ved vort bord en lille, meget raffineret københavnerpige, Inge, der på mange måder var et morsomt eksempel på, hvordan indstillingen til det fremmede miljø gradvis skiftede. Hun boede sammen med en djærv og morsom sjællænderpige, Sofie, og det havde hun godt af.

Inge havde højt, lyst, fint hår. Det måtte for at »stå op« skylles i øl, ikke i almindelig Hof, men i guldbajer. Hver gang det blev vasket, og det skete tit, stod Sofie hos. Inge brugte nemlig kun halvdelen af øllet, og så snart vasken var forbi, satte Sofie flasken for munden og drak med velbehag resten.

Af og til dansede eleverne folkedans i gymnastiksalen. Det var gerne meget yndede aftener, fordi vi havde så udmærket og inspirerende en leder. Inge stillede også i salen, men hun var iført meget stram nederdel og sko med høje stilethæle. Ikke just velegnede ting til folkedans. Hun ville dog heller ikke på nogen måde være med, men sagde nej, når nogen ville hente hende. Imens lo og morede de andre sig og svang sig lystigt i de forskellige danse. Det blev alligevel Inge for meget. Pludselig smed hun stiletskoene og foer på strømpefødder ind i en dans med kædeture, der

just var i gang. Lidt efter så jeg en stor karl svinge det lille nemme væsen i sin stærke arm, så hun næsten fløj. Jeg havde lidt ondt af nederdelen og strømpefødderne. Både han og hun så ud til at more sig. Bortset fra, at det kneb de andre piger lidt at godtage Inges flotte påstand om, at hun da regnede med at blive gift mindst to gange, faldt hun ellers efterhånden helt til i flokken.

I dag er det ikke muligt at se forskel på unge fra forskellige dele af landet.

Den 13. april 1971.

I påsken blev der ikke tid til at skrive dagbog; der skete så meget. Normalt har jeg ikke ret ofte familiebesøg. Vi opholder os jo så at sige i hvert sit hjørne af landet.

Selv om jeg ikke havde det godt, var det alligevel dejligt at se familien i påsken. Min mand gjorde den lange tur fra Rødding til Århus to gange. De unge var her også. Jeg har altid lidt ondt af mine nærmeste, når de besøger mig. Syv års hård sygdom undgår naturligvis ikke at sætte sine spor. Især da mange af mine ansigtsmuskler ikke fungerer. Det er også lidt trist, at jeg ikke rigtigt formår at yde noget til samværet, men kun kan modtage. Det går lettest, når min mand er her, han er efterhånden så vant til, at han skal fortælle for mig og selv klare underholdningen. Det kan være sværere for en af de unge at skulle sidde hos mig i et par timer. Da slipper snakken let op. I påsken kom alle tre unge på en gang, så her var ganske livligt.

Jeg får ikke besøg af andre end den nærmeste familie, selv om der er mange, der gerne ville se til mig. Men jeg synes ikke, jeg magter det. Et par gange har man uforvarende sluppet nogle gamle elever ind til mig. Da de så mig,

løb de grædende ud igen. Det var næsten mere, end jeg kunne tage.

I radioens påskeprogram var der et par ting, der optog mig. Det var en stor og fin opgave, Danmarks Radio havde påtaget sig ved at opføre Bachs Matthæuspassion Skærtorsdag og Langfredag aften. Jeg havde glædet mig til denne musikalske oplevelse, og jeg blev da heller ikke skuffet. Imidlertid viste det sig, at min unge vagt gerne ville følge et TV-spil om Martin Luther, der netop gik for sig under anden del af passionen. Jeg undte hende gerne denne fornøjelse. Luthers liv og levned var jo fyldt med spænding og dramatik. Selv brød jeg mig knap så meget om stykket, dels var det mig imod med en engelsktalende Luther, og dels råbte han så højt og voldsomt, at det virkede uægte. Vi ordnede os sådan, at hun satte sig ved siden af mig, TV blev anbragt ved fodenden af sengen og radioen ved hovedgærdet. Så fik hun lov til at se, mod at lyden blev sat ganske lavt. Da mine knæ blev bøjet, skjulte de næsten helt den lidt generende lysende firkant. Jeg kunne så i fred hengive mig til nydelsen af Matthæuspassionen. Kun når Luther blev alt for lidenskabelig, trængte en svag forstyrrende lyd ind. Det må vist siges at være demokrati på arbejdspladsen.

Det er et vældigt apparat, der skal til med stort orkester og kor samt solister for at få en sådan passion til rigtigt at lyde. Man havde hentet solisterne fra udlandet. Mange af dem var kendte, alle var de dygtige. Jeg syntes bedst om de mandlige stemmer. Kvindelige solister har så tit uvaner, der skæmmer. Det kan være alt for kraftige vibrationer eller nogle underlige lyde ved intonering og afslutning af en tone. Det generer og irriterer. Men det var en fryd at høre radiokoret. Det er ualmindelig fint skolet med god balance mellem stemmerne og stor klangskønhed. Man bliver nok aldrig træt af at lytte til Bachs passioner. Denne vekslen mellem det lidenskabelige og dramatiske og partier i fuldendt harmoni og af stor skønhed er så betagende.

Det andet i radioens påskeudsendelser, som optog mig, var nogle udtalelser af undervisningsdirektør Baunsbak.

Han må være en modig mand, siden han med overbevisning fremførte, at vi i dag har for mange vuggestuer. Baunsbak afviste den almindelige jagt efter højere levestandard, fordi den ofte sker på bekostning af børnene. Spædbarnet skal være hos moderen. Han brugte vendingen, at man må være rede til at investere tid i barnet, hvis ikke noget værdifuldt menneskeligt skal gå tabt. Hvor ofte har jeg ikke gjort mig til talsmand for de samme tanker.

Den 3. maj 1971.

De sidste måneder har været drøje for mig. Min sygdom, myasthenia gravis, forliges slet ikke med infektioner. Sygdomme som influenza og kæbehulebetændelse regner man sædvanligvis ikke for så meget; men parret med myasthenia gravis bliver det til noget slemt.

Det begyndte en mandag. Jeg var sat op for at væve, da jeg til min bestyrtelse mærkede, at arme og hænder ikke fungerede, som de plejede. Jeg blev ulykkelig, for af bitter erfaring vidste jeg, hvad det betød, når kræfterne begyndte at svigte. Dog, det kunne jo være, at det bare var en af de svingninger, denne sygdom er belastet med, så jeg besluttede at hænge i med mine sædvanlige gøremål. Men det gik slet ikke. Langsomt måtte jeg vige den ene skanse efter den anden. Min vævning blev ringere og ringere. Især var det galt med kanterne. Jeg holdt heller ikke ud ret længe ad gangen. Efter nogle uger måtte jeg opgive.

Jeg var efterhånden blevet ret god til at bruge en elektrisk skrivemaskine — en stor lettelse for mig. Det havde krævet lang tids optræning. Jeg måtte have armene hævet op, som når jeg vævede. Selv om jeg klarede at skrive noget

længere, end det gik med at væve, måtte jeg også opgive her. Mine fingre blev for svage, og det jeg skrev, var efterhånden så fuldt af slagfejl, at det var ubrugeligt. Igen måtte jeg ty til min lille tavle, som jeg møjsommeligt skrev nogle ord på ad gangen. Mine hjælpsomme og tålmodige vagter satte det så på papir for mig. Under hele denne tilbagegang kom der stadig mere og mere pus fra hovedet ned i svælget. Og så en aften brød årsagen til ulykkerne løs. Jeg fik stærke smerter i panden og i kæbehulerne. Det hamrede og spændte i hovedet, som skulle det sprænges. Men ikke nok med det, hele organismen syntes at rejse sig som i oprør. Så syg og elendig havde jeg ikke været, siden jeg fik lavet det hul i halsen til poliokanylen.

Lægerne forsøgte at hjælpe mig ved at bekæmpe infektionen med antibiotika. Men det var, som alt i mig reagerede mod fremmede stoffer. Det første forsøg slog sig på maven, så det måtte opgives. Det gik ikke meget bedre med det næste. Efter få dages brug af et nyt præparat fik jeg en nat en ulidelig kløen på arme, hænder og ben. Min vagt så, hvor ondt jeg havde det og ville gerne hjælpe. Han smurte et kløestillende fluidum på. Det fik huden til at føles som pergament, så jeg bad ham vaske det af igen. Det kløede endnu værre. I min nød spurgte jeg, om han ikke ville gnide lidt på de infame steder. Han gjorde det godt. Gned og småkradsede så ihærdigt, at mine lemmer blev brændende varme, og jeg ikke mærkede kløen længere. Regningen kom dagen efter. Da lyste arme og ben ildrødt og var oversået med små ondskabsfulde knopper. Jeg havde det ikke særlig sjovt. Nu turde man ikke længere give mig antibiotika. Jeg måtte selv slås med betændelsen. Det blev en hård omgang.

Under alt dette blev mine kræfter stadig svagere. Jeg håbede så inderligt, at alt det, jeg havde oparbejdet gennem vævning, maskinskrivning og øvelser med armene og hænderne, dog ikke helt måtte forødes. Men der var ingen pardon, jeg blev ikke sparet for ret meget. Kun tungebideriet blev ikke slet så voldsomt, som det før har været. Det er nederdrægtigt, når der går spænd i kæberne, så tæn-

derne skurrer mod hverandre, og man så ikke har kræfter til at trække tungen væk fra det hårde bid.

Et middel, der før havde hjulpet mig godt, blev prøvet, men heller ikke det tålte jeg længere. Denne gang var det øjnene, det gik ud over. De blev mørkerøde, hævede og gjorde ondt og sved. Senere kom der en stærk kløen til. Hver morgen prøvede jeg spændt, næsten angst, om jeg endnu klarede at bøje mine ben selv. En morgen gik det ikke længere.

Da det var allerværst, svigtede mine øjne. Trods store anstrengelser var det mig ikke muligt at løfte øjenlågene. Jeg var i totalt mørke. Jeg ved ikke, hvad der var værst: min slette tilstand eller mørket. Jeg følte det, som om jeg sank og sank i min seng. Mørket var ikke alene omkring mig, men også inden i mig. Jeg har før, når jeg har haft det dårligt, været i stand til at tænke klart. Det kunne jeg ikke nu. Musik og oplæsning var mig en plage, føltes som støj. En overgang var jeg næsten bange for at tage skade på min forstand. Mørket varede i mange dage. Ethvert menneske, der vågner om morgenen med friske og sunde sanser, burde være inderligt taknemmelig. Lyset er en gave. Og hvor stor denne gave er, ved kun den, der har prøvet at miste den. Lyset skaber verden, gør tingene smukke og rige.

Omsider gennembrødes mørket af rødlige eller grålige ganske svage skær, nok afhængig af, om det var solskin eller grålys. Infektionen var standset, men tilbage lå jeg, helt tappet for kræfter. En læge fortalte i radioen om, hvor mange procenter muskelskraft patienter tabte efter bare fjorten dages sengeleje. Hvad så med mig, der har været syg i mange år og ofte har ligget i lange periode uden at kunne bruge musklerne. Oven på denne omgang var der ikke nogen kraft tilbage i min muskulatur. Jeg kunne slet ikke holde mit hovede; det faldt ned på siden, når det ikke blev støttet godt. Det gjorde også ondt at ligge, fordi jeg overhovedet ikke kunne skubbe mig til rette. Mine stakkels vagter havde det nok ikke så let. For det var, som havde jeg helt mistet orienteringen. Ustandseligt bad jeg

om, at man ville flytte mit hovede, mine skuldre eller min hofte. Jeg syntes, jeg lå skævt. Jeg var taknemmelig, blot jeg lå tåleligt, og velsignede den vagt, der forstod at lægge mig, så jeg fandt hvile. Med mit syn gik det småt. En tid så jeg lidt lys i små glimt, så kunne jeg ganske svagt skimte vagtens hvide overtræk og lægens kittel. Endelig åbnedes mine øjne så meget, at tingene sås i en mørkegrå farve.

Nu er det længe siden, jeg har kunnet skrive på min tavle. Fingrene kan ikke holde blyanten. I stedet for er jeg gået over til et primitivt, men brugeligt bankesystem. Hver formiddag og eftermiddag sætter vagten sig lidt ved siden af min seng med min tavle. På væggen bag mig hænger et stort karton med alfabetet. Det er delt op i fire grupper, så vagten tæller først til fire, jeg banker så med min hånd ved det rigtigt tal. Derefter remser han bogstaverne i den pågældende gruppe op. Jeg banker så igen ved det rigtigt bogstav. På den måde danner vi ord og sætninger. Det er en langsommelig og besværlig måde at meddele sig på, men det bliver alligevel til en del, når man lægger den ene dag til den anden. Bedst er det, når vagten remser bogstaverne op i en ganske jævn rytme, så jeg præcis ved, hvornår jeg skal banke. Skiftes der takt, eller gøres der ophold, slår jeg fejl til ulejlighed for os begge. Det er også en hjælp, når han gætter ordet, når vi er nået halvvejs, så slipper jeg billigere. Men gætteriet kan også besværliggøre, når der gættes forkert. Når man skriver, må man nøje beregne sit ordvalg. Det er således ikke lige meget, om jeg vælger ordet gråvejr eller grålys. Der er en klangforskel.

Nu kan man spørge: hvorfor gøre vagten og mig selv al den ulejlighed, når det dog var så meget lettere, om jeg lå stille og passiv i min seng, for det er ulejlighed for os begge. Han bliver ofte hæs og træt i stemmen af al den megen opremsning, og for mig er det tit en kæmpeanstrengelse. Det kræver uhyre koncentration både at skulle holde det klart, man vil skrive, og samtidig at skulle følge bogstaverne og banke på de rigtige steder. Undertiden er jeg bange for, at min svage hånd ikke klarer de små bankebevægelser. Når jeg alligevel stædigt fastholder at ville

skrive lidt hver dag, har det to årsager. Jeg ved jo, at mister jeg humøret og energien, er det om ikke umuligt, så dog langt sværere at komme løs af min nuværende elendige tilstand, så derfor fortsætter jeg med denne form for åndelig aktivitet. Dernæst er det af betydning for mig, at jeg kan meddele mig til andre. Som gammel lærerinde og foredragsholder har jeg jo været vant til at dele det med andre, som jeg selv fandt værdifuldt og godt. At kunne skrive lidt giver mig en god følelse af, at mit liv alligevel ikke er blevet helt meningsløst, trods de slette ydre betingelser.

Men det er ikke gjort med at skrive. Jeg må også af alle de kræfter, jeg ikke har, arbejde på at få min fysik igang igen. Derfor prøver jeg mange gange om dagen at spænde mine muskler, især i nakken, skulderen og ryggen. Mine ben skulle gerne snart begynde at fungere igen, så jeg atter selv kan bøje knæene. Jeg har fundet ud af, at når jeg lader det ene ben hjælpe det andet ved at skubbe lidt fra med foden, kan jeg godt bøje lidt. Værst er det med mine stakkels arme og hænder. De føles så mærkeligt store og tunge, og det er, som om huden på hænderne strammer. Alligevel må jeg naturligvis arbejde med dem så godt, jeg formår. Jeg har bedt om, at en fysioterapeut igen må lave øvelser med mig, så hver formiddag bliver mine arme og hænder løftet og sænket, bøjet og strakt med stor energi. Selv kan jeg kun yde lidt til forehavendet.

Sommetider synes det hele mig så uoverkommeligt og svært, at jeg er ved at fortvivle. Men så sker det, at et par ellers passive muskler begynder at røre på sig, og så fatter jeg mod igen.

Den 18. maj 1971.

TV havde i aftes et interview med forfatterinden Anna Ladegård. Jeg havde mødt denne dygtige skribent gennem hendes roman »Hvor var Hannah Jacoby?«, så jeg havde glædet mig til udsendelsen, og jeg blev da heller ikke skuffet. Ganske vist var mit syn ikke så godt, at jeg kunne se Anna Ladegårds ansigt, men en stemme siger jo også meget. Jeg tror, det er af betydning, at der i dag, hvor så meget føles svært og uoverkommeligt, også skrives i en ganske ligetil og letforståelig stil, så den såkaldt almindelige læser rent umiddelbart forstår det. Vel ved jeg, at alle kunstarter, også litteratur, til enhver tid må være underkastet forandringer i udtryksformen. Og at det, der i dag føles svært og utilgængeligt, nok om en del år vil være let og ligetil. Alligevel må det være af værdi, at forfattere, der gennem deres livsholdning kan kaste lys over nogle af tidens spørgsmål, skriver, så flest muligt forstår det. Og Anna Ladegård har en holdning til livet, og det endda en positiv. I dag, hvor så meget i litteraturen er præget af det usikre og negative, er det velgørende også at møde det livsbekræftende. Nu er Anna Ladegårds hidtidige litterære produktion imidlertid kun af beskedent omfang. Hun har skrevet tre romaner.

Men det er så lykkeligt, at vi her i Norden har andre forfatterskaber med samme holdning. Jeg tænker især på nordmanden Tarjei Vesaas' litterære produktion. Selv om denne store digter klart har set, hvor vanskeligt og problemfyldt det moderne menneskes tilværelse kan være, møder man gang på gang i Vesaas' litteratur en urokkelig tiltro til livet og menneskets muligheder. Men Vesaas' udtryksform er nok ikke så ligetil som Anna Ladegårds. Det fik jeg at erfare, da jeg en sommer brugte hans fine novellesamling »Vindene« i en litterær studiekreds hjemme på højskolen.

Da eleverne og jeg havde arbejdet i nogle timer med disse dejlige noveller, var der en ung pige, der pludselig udbrød: »Hvorfor fortæller du os ikke først noget om dig-

teren, sådan som du altid i kunsthistorie fortæller om malerne? Hvis vi vidste lidt om Vesaas og hans forudsætninger, ville vi sikkert lettere kunne forstå hans litteratur.« Jeg svarede, at det var min mening at holde nogle foredrag om Vesaas og hans digtning senere på sommeren. Men inderst inde vidste jeg, at jeg havde grebet sagen forkert an. Hvis jeg var begyndt med et par ganske korte fortællinger fra »Vindene«, kunne jeg i en nøddeskal havde givet eleverne det, de åbenbart savnede.

Enhver, der har gæstet Telemarken, Tarjei Vesaas' hjemstavn, glemmer sent det mangfoldige og dejlige norske landskab. Fra smalle, oftest slyngede grusveje har man en meget afvekslende herlighed for øje. Her er et virvar af åse, der stridbørstede og dybgrønne af tætte graner krydser hinanden efter uberegnelige love. Dog er der lysende grønne øer af toppene af graciøse birke midt i alt det mørkegrønne. Viltre små elve bruser frem over deres stenede leje, og pludselig åbner udsigten sig mod en stor, stille sø med dybt, glasklart vand. Nær dens bred er der et par romantiske småøer, og bag søen rejser nogle fantasifuldt formede klippemassiver deres konturer mod en dybblå himmel. Men hvor dalene breder sig ud, er der grønne arealer med agerbrugsjord og gamle grå, middelalderligt udseende gårde.

Fra en sådan ældgammel slægtsgård stammer Tarjei Vesaas, og i novellen »Sidste mand hjem« giver han et fint billede af et af gårdens vigtige arbejdsområder, tømmerhugsten.

Det er en efterårsdag langt hen på året. Luften er stille og tung af en fin, tæt regn, og fra grene og kviste driver det med væde. Men skovens stilhed brydes af mænd og heste, der arbejder med tømmerhugst. Der høres korte, dumpe øksehug og vældige brag, når en af skovens kæmper segner mod jordens grannåletæppe. De afkvistede og afbarkede stammer, der skinner som adventslys mod skovbunden, slæbes mellem grene og store sten hen til den duftende bunke af nyhugget tømmer. Fjernere lyder de rullende drøn af stammer, der styrtes ned ad en stejl li til den roligt glidende elv i dalens bund.

Man arbejder, spiser og tager sig tid til at snakke lidt

med mandens bedste arbejdskammerat og ven blandt dyrene, hesten. Det er en ganske almindelig hverdag, en arbejdsdag i den rad af mange, mange for de fåmælte mænd. Men for den halvstore dreng, Knut, der er fulgt med faderen på skovarbejde, bliver denne dag på en mærkelig måde noget helt særligt, ganske ulig alle andre dage.

Det begyndte straks om morgenen, og det har været der hele dagen, voksede sig stærkere. Alt det velkendte i skoven, duftene, lydene, de stolte graner og jordens rødbrune nåletæppe er, som sanser han alt dette rigtigt for alvor for første gang. Det er, som om skoven åbner sig for ham. Alt bliver nærværende og vedkommende. Oplevelsen er så stærk, at han kan høre skoven tale til sig. »Knut«, siger det et par gange og »Her hører du til. Her skal du altid være«. Det er så virkeligt for ham, at han hver gang svarer: »Ja«. Dagen er som en indvielse for ham. Her har hans far arbejdet, fra han var en halvstor dreng, og hans farfar før ham.

Da mænd og heste efter endt dagværk drager hjemad, sørger Knut for at blive ene tilbage i skoven. Hans sind er så åbent og modtageligt som en skål. Han må også på denne dag opleve, hvordan mørket sænker sig over skoven. Knut må komme sidste mand hjem.

Denne novelle kunne lige så godt være skrevet om Tarjei Vesaas selv. Han har nemlig ligesom drengen Knut oplevet bevidst og intenst, hvad det vil sige at have sin rod i en gammel bondeslægt, at leve i dens livsformer og traditioner og at være knyttet med uløselige bånd til gård og hjembygd.

Nu må man imidlertid ikke tro, at Vesaas er hjemstavnsdigter. Han har andet og mere på sinde end at skildre gammeldags bondemiljøer. Vesaas har set, at mange, mange mennesker i dag har svært ved at klare den moderne, ofte komplicerede tilværelse. De bliver ensomme eller får deres liv ind i så indviklede og rodede baner, at de ikke ved egen hjælp formår at komme på ret køl igen. For ikke alle moderne mennesker evner at klare en rimelig tilværelse igennem uden den støtte, tidligere tiders fællesskab gav. Jeg tænker her på slægtens — arbejdets — landsbyens og kirkens

fællesskaber. Andre kunne også nævnes. Et hovedtema i meget af Vesaas' digtning bliver da det moderne menneske og dets problemer.

I novellen »Nøgen« ser man et lille menneskevæsen, der er så ensomt og forladt, at man synes, ingen på jorden kan være mere ilde stedt end han. »Vindene« kom i 1952, så det er rimeligt, at nogle af novellernes motiver er fra besættelsestiden, der endnu dengang levede i sindene. Iøvrigt er det jo sådan med stor kunst, at dens problemer er aktuelle til alle tider.

To kønne søstre står over for hinanden. Den ene af dem slår øjnene ned og tør ikke møde søsterens kolde, uforsonlige blik, der står som en fordømmende stråle mod hende. Hun bærer nemlig på en tysk soldats barn. Søsteren går, og moderen kommer til. Et øjeblik er det, som den ulykkelige føler moderens ubevidste ømhed og kærlighed slå sig i møde. Men så trækker moderen sig ind i sig selv, bort fra datteren. Landet er jo i krig med tyskerne, hun tør ikke, hun må ikke give efter for sine følelser.

Fordømmer Vesaas også den unge kvinde? Nej. »Man kender så lidt til mørket«, siger han. Men den fortvivlede formår ikke at være ene med sin skam og sin byrde. Hun vil kun bort, forsvinde. Da hun har født sin dreng, ser man hende aldrig mere. Han ligger tilbage på et leje af sten og strå.

Ingen kan vel være ringere stillet end en nyfødt dreng, et tyskerbarn, hvis mor bukkede under af frygt for fordømmende mennesker og et fjendtligsindet land. Han, den navnløse, ensomme og forladte ligger på ryggen og fægter med en voksbleg finger, mens han nærer venlige følelser mod solen og alt omkring sig.

Natten kommer. Hans tynde, uhærdede hud bliver nubret af kulde. Han klynker lidt, men han overlever.

I Vesaas' digtning findes der mange ulykkelige og forvildede mennesker, hvis liv synes forødt, fordi de ikke forstod at tage vare på det. Men ofte reddes de igennem det svære af et andet menneske, som ser deres nød, og som af sit hjertes overflod formår at hjælpe. Denne befriende tro

på, at mennesket, selv om det har fejlet og forbrudt sig mod livet, kan hjælpes til tro på sig selv og tilværelsen, må have sit udspring i, at Vesaas har dybe rødder i en gammel kultur. Disse gamle bondeslægter havde ikke mistet deres værdimålere og turde derfor tro på livet trods alt.

Tænk, at vi i Norden har ejet en moderne digter af Vesaas' format. En digter, der tør slutte en novelle om et nyfødt, navnløst og ensomt barn, der er efterladt i et land, hvor alle synes at vende sig imod det, med følgende livsbekræftende ord: »Han lever. Solen går som ild et sted og er for alle. Den dukker frem igen, i et fornyet, blændende lys. Han gik heller ikke til i denne nat. Han ligger på ryggen og venter på noget, som han slet ikke kender. Han er syv gange navnløs, men alligevel venter han. Hans valne finger vifter valent. En ganske lille bue i et uendeligt himmelrum — men fra øst til vest var det alligevel.«

Anden Pinsedag.

Det er en smuk skik, at radioen indleder pinsemorgen med at spille hornmusik. Man har været så vant til at høre »I al sin glans nu stråler solen« og »Du, som går ud fra den levende Gud« til orgelmusik, så det virker overraskende og betagende at lytte til de kønne, gamle pinsesalmer spillet med karske trompettoner. Og her bliver ikke truttet ved siden af.

Ved de store højtider søger mine tanker tiere tilbage til min raske tid end på de almindelige hverdage. Oplevelserne i forbindelse med pinse har et særligt skær over sig, nok fordi denne højtid falder på årets allerdejligste tid. Mens vore børn var halvstore, tog min mand og jeg dem tit med på køreture til smukke steder. Et år kørte vi rundt på

Fyn og så på gamle herregårde. Et andet år gæstede vi Holsten og glædede os over de smukke landskaber omkring Pløn. Med glæde mindes jeg fra mine ungpigeår i København pinseture til Kullen og Hven. Vi var en hel flok unge, der sorgløse og glade nød hverandres selskab og den pinseklædte natur. Men ingen pinse kunne dog måle sig i glans og festlighed med den, jeg husker fra min barndom.

Vore stuer på »Billeslund« var altid kønne og hyggelige, fordi mor var så dygtig til at sætte blomster i vand og altid sørgede for, at der var friske buketter på bordene. Men aldrig var der kønnere og mere festligt i hus og i have end ved pinsetid. Stuerne, der endnu lyste af hovedrengøring og af nystrøgne, hvide gardiner, fik en ekstra omgang. Vi bonede og gned på bordpladen og den lille ferniserede kant uden om gulvtæppet, så sveden sprak, og tingene skinnede. Når der var lagt fine, broderede lyseduge på bordene, kom mor med sine buketter. Til pinse var de altid sat sammen af lysegrønne bøgegrene, pinseliljer og grene fra en stor busk ude i haven. Disse grene var spinkle, havde små blanke blade og store klynger af dejlige, teglstensrøde blomster af form som store, næsten lukkede æbleblomster. Mor kaldte dem Phyrus. Selv den store Kähler-keramikkrukke, der stod på gulvet i dagligstuen, blev fyldt med bøgeløv og phyrusgrene. Her var pinseliljerne for korte. I smukt vejr stod havedøren åben, så man kunne se ud i haven, der også var gjort fin til pinse. Græsplænen var slået, omend med le, og alle kanterne på plæner og smårabatter af græs var stukket af med en spade, så de var helt lige. Langs de fint revne gange stod der hele hække af sødt duftende, skære, hvide pinseliljer. Pinsemorgen blev flaget hejst, og mor hjalp os i vore hvide kjoler; de var noget så fint som det, man i dag kalder broderie anglaise. Vort forhår blev redt højt op på hovedet og samlet i en stor, rød sløjfe. Og ellers fik vi lov til at gå med »udslagent« hår hele dagen. Helt højtideligt til mode gik vi i vor fine stads ind i spisestuen, hvor morgenmåltidet var ekstra lækkert, fordi mor havde bagt rigtigt, hvidt franskbrød, endda med rosiner i.

Også i frimenighedskirken var der smukt med meget

bøgeløv og mange pinseliljer. Vi fornam hele glansen og festligheden, når vi kom til: »I al sin glans nu stråler solen«. Selv om vi naturligvis ikke forstod salmen, glædede vi os alligevel over de ord og begreber, som vi kunne tage ganske bogstaveligt fra den verden, vi kendte: den strålende sol i forsommeren og pinseliljetiden og de korte, lyse nætter, så vi sang med stor glæde af hele vort hjerte.

Resten af dagen tumlede vi unger rundt på gårdens enemærker, eller vi fulgtes med mor og far til Sønderskoven sammen med gårdens unge. Det var så dejligt at gå på den let fjedrende skovbund, der lyste gyldentbrunt af efterårsløv. Men det var endnu dejligere at se op i de ærværdige bøges kuplede kroner. Intet er dog så smukt som majgrønt pinseløv. Af og til løb vi så rask, vi kunne, sammen med de unge. Vi lo og legede og havde det herligt. At vi inden aften var sorte som kul og havde store kager af burrer filtret ind i håret, var en helt anden sag. Det var en stiltiende overenskomst mellem os piger, at vi bare skulle sætte burrer i hinandens hår, når vi kunne se vort snit til det. Om aftenen, når vi skulle i seng, sled mor og barnepigen i det for at få rede på vort hår under vore høje protestråb og hyl. Det endte gerne med, at mor måtte have saksen frem. Men hvad gjorde det. Vi havde jo hår nok, og desuden voksede der snart noget nyt frem.

Det havde rigtignok været en glædelig pinse.

Den 6. juni 1971.

Så er det søndag igen, og jeg har lyttet til en gudstjeneste af den art, jeg ynder. Transmissionen var fra en landsbykirke, og gudstjenestens form var ganske enkel og ligetil, sådan som jeg holder af det. De store bykirkers højmesse

er undertiden så fyldt af udenværker, at det virker lovlig fremmedartet på mig. Kor med rene og smukke stemmer er det altid en fryd at høre på. Men ødelægges menighedssangen, hvor der er kor, er det galt. Vel hører man tit i radioen salmesang, der kan være pauver nok. Måske er der kun få i kirke, og hovedparten er måske endda ældre mennesker. Men når man følger en gudstjeneste, vil man mærke menigheden gennem salmesangen, være med i fællesskabet. Et fint professionelt kor kan det være en nydelse at høre på, men det er et spørgsmål, om denne musikalske oplevelse hører hjemme i en kirke eller i en koncertsal. Motetter og andre fine sager synes at brede sig i mange gudstjenester. Det får så være, men det virker pjattet, når mandsstemmer og kvindestemmer skiftes til at synge versene i en salme. Den slags hører mere hjemme i en glad højskoleaften, når eleverne synger »Roselil og hendes mor«.

Nu skyldes min asketiske holdning til gudstjenesten sikkert, at jeg er opdraget som grundtvigiansk protestant. Havde jeg i stedet været oplært i den katolske trosform, ville min vurdering af disse ting nok have været en anden. Det spiller sikkert også en rolle, at når man lytter til en radiogudstjeneste, er man på en måde udenfor og derfor mere reflekterende; man sidder ikke midt i menigheden og lader sig ikke indfange af stemningen og atmosfæren i kirkerummet.

Den 11. juni 1971.

Min mand har foræret mig tre gode reproduktioner; det er landskabsbilleder, eller snarere årstidsbilleder af den hollandske mester Pieter Brueghel. Billederne har nu hængt på min væg i flere måneder; det er godt sådan. Man behøver

lang tid for at blive helt fortrolig med et billede. Der er så mange ting at iagttage, billedets opbygning, de store linjer, de mange detaljer, farveholdningen osv. Det er også af værdi at kunne se et billede i mange forskellige belysninger. Kastes der et klart solskinslys over det, træder alle detaljerne tydeligt frem, så man kan glæde sig over dem. I grålys derimod er det de store linier, man hæfter sig ved. Jeg begriber ikke, at folk kan købe et dyrt maleri efter kun at have set det en gang.

Brueghels billede »Kornhøsten« har ganske naturligt en høstmark som hovedmotiv. Den sæd, der endnu står på roden, skyder sig som et bredt, let slynget bånd fra billedets nederste venstre kant skråt ind i billedfeltet. Kornstykkets afgrænsning mod venstre danner skel mellem forgrunden, høstmarken, og mellemgrunden, en dejlig stor bredt rundet banke. Det må have været stærkt og godt korn, for det er fremstillet som en kraftig, aflang blok med præcise og faste kanter, hjørner og vinkler. Her er ingen detaljer med yndefulde strå og vipper.

På det stykke af marken, der er mejet, har en lille klynge af høstfolk lejret sig omkring et træ. Her genkender man rigtigt bondemaleren Brueghel, som man har mødt ham i hans humørfyldte billeder af bønder, der fester. Også disse bønder i arbejdstøjet er skildret med lune. Et mandfolk har smidt sig pladask på ryggen i stubbene skråt ud til venstre for træet. Han har festligt pølserunde lemmer, vidtskrævende ben og en arm slængt op over hovedet, mens den anden stritter slapt ud til siden. Han har også lindet lidt ved bukserne, mens han lader underkæben hænge. Et mere fuldkomment billede på afslappet hvile midt i en travl arbejdsdag kan man vanskeligt forestille sig. Til højre for træstammen stikker et par lange, grå arme frem med fingrene godt begravet i en madpose. Armenes ejermand har just ikke noget begavet ansigtsudtryk, men han ser ud til at gå helhjertet ind for sit forehavende. Næstefter ham ses en kraftig ryg og bagdel af en kvinde, der krummer sig let sammen som i velvære over hvilepausen. Hendes hoved er helt forsvundet under en flot kulihat. Fantasifulde og mor-

somme hovedtøjer lyser i øvrigt op i denne lille flok af mænd og kvinder, der synes at nyde maden og hvilen i en grad, som ikke er beskåret konger og kejsere.

Når man i en del år har beskæftiget sig noget med kunsthistorie, kan man ikke lade være med at spejde efter, om et billede har væsentlige linier. En kunstner kan sige meget med sin linieføring. Den kan for eksempel give os en følelse af, at nogle mennesker står hinanden nær, mens andre er hinanden ganske uvedkommende. Skrålinier giver et billede dybde, og endelig vil jeg nævne, at en maler med sit linieforløb kan understrege hovedsagen i sit billede. Det sker ofte gennem en geometrisk figur. Disse linier er naturligvis ikke trukket efter en lineal eller tegnet med en passer. I »Kornhøsten« retter mange af landskabets linier sig efter den lille gruppe under træet. De spisende og hvilende kan indskrives i en rundkreds. Tager man sit udgangspunkt hos manden på ryggen til venstre, er det hans hvide skjorte, der springer i øjnene, og det er da også den, man skal have fat på, når man skal ind i det runde linieforløb. Begynder man på mandens mave, hvor skjorte og bukser mødes, kan man derfra køre til venstre og videre derfra op langs den løftede arm, hvis retning er sådan, at linien fortsætter bag om træet og derfra løber videre rundt om flokken til højre for træet og tilbage til mandens mave. Alt dette lader sig dog kun gøre, når man hugger en hæl og klipper en tå. Således må de skrævende ben ofres. Kredsen er anbragt skævt i forhold til træet. Det er i sin orden, for det er ikke noget helt almindeligt og regelmæssigt træ. Dets stamme bugter sig muntert opad til en mærkværdig krone. Denne virker tynd, da de forholdsvis tykke grene, der udgår fra stammen, er helt nøgne et godt stykke, før de forgrener sig i nogle sjove krogede kviste og tynde grene, sparsomt besat med næsten minutiøst fremstillede blade. Ud for træet og den lille skare er det, som om kornet viger noget tilbage. Nogle af høstfolkene er ikke fulgt med deres arbejdsfæller til hvilepausen under træet. De er blevet ved forskellige gøremål i marken. Tre mænd står ved det høstede korn. Deres hvide skjorter danner sammen med kor-

net en smuk bue, der nøje følger og understreger rundkredsen under træet. Der er endnu to buede linier i landskabet, som man gerne drager ind i denne sammenhæng, selv om deres buer har en retning, der ikke præcist følger rundkredsen. Det er kornets smukt rundede yderste afgrænsning og den dejlige banke i mellemgrunden. Anskuer man Brueghels billede på denne måde, kan man komme til den konklusion, at det er det hvilende og tilfredse arbejdsmenneske, der er det centrale i billedet, selv om den håndfuld høstfolk ikke syner af ret meget i forhold til den omgivende natur.

Billedets farver er høstens kraftige og varme. Ser man på kornbæltet, dukker ordene om »Danmarks gyldne hvede« op i ens bevidsthed. Det korn, der endnu ligger på skår, er kun ganske lidt mørkere, mens de bundne neg er endnu en tone dybere. De sjove traver, der kan minde om tage på indfødtes hytter, går næsten over i det brunlige. Kornstykkets skyggeside er dybbrun. Som modvægt mod alle disse gyldne og brune farver står træets olivengrønne krone, der sammen med noget løvværk i samme farve danner baggrunden for høstmarken. Mellemgrundens brede banke er tavlet ud i dejlige gule og flaskegrønne farver. Her er baggrunden en grå himmel med en stribe lysning ved horisonten samt et fjerntliggende landskab. Høstfolkets farver adskiller sig naturligvis noget fra naturens, men egentlig ikke så meget. Man har været så vant til Brueghels festende bønders livlige og lysende kulører, som f. eks. lakrødt, klarblåt, gult, hvidt osv., at disse arbejdsfolk virker stilfærdige i deres farver: hvidt, gråt i mange nuancer samt gult. Enkelte små kraftige farveklatter i dybrødt og blågrønt lyser dog op.

»Kornhøsten« er et dejligt billede. Man fryder sig over en frodig, bredt svunget hollandsk natur, der står i høstens stærke og varme farver, og man glæder sig over igen at være sammen med Brueghels bønder, der her er i arbejdstøjet og ikke i festdragt.

Vinterbilledet, »Jægere i sneen«, er nok det mest berømte og oftest omtalte af Brueghels årstidsbilleder. Igen spiller ganske få mennesker, nogle jægere med deres hunde, en

rolle i et stort og afvekslende vinterlandskab. På tværs af et meget højtliggende plateau kommer disse jægere med deres hunde dragende gennem sneen. De følger billedets diagonal, det vil sige den, der løber fra billedets nederste venstre hjørne til det øverste højre. De går langs en række høje, ranke træer, der også står i diagonalen. Jægere og hunde fører på den måde beskueren ind i billedet, ind i et storladent og dejligt vinterlandskab. Føret må være trogt, for jægerne luder så meget forover, at deres rygge er ganske krumme. Jagthundene følger smukt deres herrer. Også i de fine runde linieforløb. De elegante, myndeslanke hundekroppe danner smukke, aflange buer. Der er en morsom kontrast mellem menneskers og hundes kurver og de flotte, høje lodrette linier i træstammerne. Plateauets rand skærer skråt igennem det nederste venstre hjørne, herfra falder terrainet brat ned til en dyb dal. Her er et par damme, og på dem og i sneen omkring dem udfolder der sig et lystigt vinterliv, der skøjtes, slædes osv. Alt med den sædvanlige Brueghel'ske energi og livsglæde. Fra denne muntre mellemgrund hæver det brede landskab sig til et dejligt stort bjerg.

Farveholdningen i dette vinterbillede er fornem og ganske enkel. Det er kun få farver, der dominerer. De store snefladers gråhvide giver sammen med himmelens og dammenes gråblå en fin harmoni, der ikke forstyrres, men i stedet forskønnes af nogle brune farver på de forskellige billedelementer på plateauet. »Jægere i sneen« har meget til fælles med andre Brueghel'ske billeder, og dog synes jeg, dette har noget særligt, som man ikke finder i andre af denne mesters værker. Der er en egen atmosfære over dette vinterlandskab; de dæmpede farver giver en fin fornemmelse af sneens tysthed, og man synes at kunne mærke vintergråvejrets tunge, lidt fugtige luft.

Det tredie årstidsbillede hedder »Høhøsten«. Titlen fortæller, hvad bønderne her er i færd med. Dette billede er ikke tilnærmelsesvis så godt som de to andre. Bag den brede slette, hvor højbjergningen foregår, rejser der sig nogle klipper, der er så forrevne og maleriske, at man ikke rigtig tror

på det. Sammen med himlens vamle farver var de bedre egnede til teaterdekoration end til et reelt maleri.

Senere har jeg også fået det fjerde årstidsbillede foræret. Det hedder »Efteråret«. Maleriet, som denne reproduktion er lavet efter, er udmærket og smukt. Helt fremme i billedfeltet driver man afsted med dejligt broget kvæg. Denne drift trækker ind i billedet, og der er et fint samspil mellem den og de øvrige linieforløb.

Der er nok at iagttage og glæde sig over. Men desværre er denne reproduktion ikke så god, som den skulle være. Noget særligt ved Brueghel er de glade og dejlige farver. Her er de blevet alt for mørke, så dette billede slet ikke kommer i nærheden af originalen. Man kan vist altid let finde noget at kritisere på en reproduktion, og dog er det et stort gode, at man i dag kan erhverve sig gengivelser af mange store mestres værker. Moderne malerier egner sig oftest fortrinligt til reproduktion. Men billeder af en gammel hollandsk maler som Pieter Brueghel kan man også have uendelig megen glæde af at have.

Den 17. juni 1971.

At dansk vejr er lunefuldt, har man ofte måttet sande. Så langt vi er kommet i denne sommer, synes den da heller ikke at danne undtagelse fra reglen.

I maj var varmegraderne så høje, at det var ulideligt at ligge til sengs i en hed, sydvendt stue. Vi prøvede efter sydlandsk manér at holde varmen ude ved at lukke vinduerne og trække de svære gardiner tæt for. Men det blev for beklumret. Så blev alle vinduer og døre smækket på vid gab. Heller ikke det duede. Jeg må nemlig ikke så gerne blive forkølet. Altså måtte jeg affinde mig med megen varme og

mindre træk. Mit uldne tæppe blev udskiftet med et dynebetræk, og jeg måtte så se at klare mig igennem.

Nu, da vi nærmer os Sankt Hans, er det naturligvis så koldt, at der næsten må et ekstra tæppe til for at klare kulden.

Som landmandsbarn har jeg fra min tidlige barndom været vant til nøje at give agt på vejret. Det var jo af så afgørende betydning for alt det, som groede, at vind, sol og regn kom til de rigtige tider og i passende mængder. Senere i min højskoletilværelse kom vejret også til at spille en stor rolle om end på en anden måde.

Fra gammel tid var det dengang skik på højskolerne, at der ikke blev fyret i lokalerne en dag længere end til den 1. maj. Hvor ofte har jeg ikke skyndt mig over skolens gårdsplads i silende regn og majkulde for at komme til time med en flok elever. De sad i en råkold skolestue iført lette sommerkjoler. Det var ikke altid lige let at holde gejsten oppe under disse omstændigheder. Det var, som om pigerne krøb ind i sig selv for at holde varmen. De blev så underligt små. Til gengæld foldede de sig rigtigt ud og blomstrede, når det blev varmt og smukt vejr. Da hørtes deres muntre stemmer og lystige latter fra gårdspladsen og haverne, når de ikke var til time. Når det satte i med stabilt og kønt vejr i længere tid, skete det, at vi fik særlige oplevelser.

En sommer fik vi en periode med ualmindelig smukt og stabilt vejr omkring Sankt Hans. I højskolens lærerkreds bestemte vi derfor at tage eleverne med på en natlig vandretur, så de kunne høre sangfuglene vågne og se solen stå op.

Klokken to samledes alle på gårdspladsen. Et par timers vandring før solopgang måtte være passende, syntes vi.

Vort mål var en af de små skove øst for Rødding, Præsteskoven. Vi fulgte ikke landevejen, men gik ad slyngede markveje forbi sovende gårde.

I skoven var alt tyst, og vi blev også stille. Inden længe hørtes den første fuglestemme, flere fulgte efter, og snart var luften fuld af fuglesang, fløjten, kvidren og triller. Det

lød betagende, og en tid lyttede vi i tavshed. Men så begyndte en ung lærer, der havde ornitologi som hovedinteresse, at udpege de forskellige fugle for os efter deres sang. Det var forbavsende, at der var så mange slags.

Selv om skoven var af beskedent omfang, lykkedes det os dog alligevel at gå vild, så vi til sidst måtte vade rundt i højt, vådt skovgræs. Vi nåede frem til skovbrynet lidt før klokken fire, tiden for solopgang. Den sidste tids solskin havde gennemvarmet alt, så de fleste satte sig midt på den brede asfaltlandevej. Vi var ret højt oppe og havde en god udsigt over markerne mod horisonten i øst.

Det er, som alt tier lige før solopgang. Snart viser den lysende rand af solskiven sig over synskredsen, og nu går alt så hurtigt, at man næppe fatter det. Den orangegule ildkugle gør sig fri af jorden og stiger mod morgenhimlens blå. Et prægtigt naturskue.

Da vi havde set os mætte, gik vi hjem ad landevejen. Det var mærkeligt at færdes i den menneskетomme, sovende by. Kun en enlig røgters forundrede ansigt sås bag en staldrude. Vi tog en ordentlig portion rundstykker med hjem fra bageren til den morgenkaffe, køkkenchefen havde parat til os.

En skoleudflugt med små vestjyder, der rullede ind på gårdspladsen ved 8-tiden, undrede sig over at finde hele højskolen i dyb søvn på en dejlig sommermorgen.

Den 23. juni 1971.

Det er dyrskuernes tid. I radioens middagsudsendelse har man flere gange i den senere tid hørt nogle af landbrugets prominente personer åbne dyrskuer. Man kan forstå, at der

i dag afholdtes nogle meget store skuer. De ædleste og bedste dyr fra en hel landsdel eller måske fra endnu større områder samles og bedømmes og beundres. Der er store udstillinger af effektive landbrugsmaskiner, moderne køkkenudstyr osv. Intet under, at folk strømmer til i tusindtal for at se, hvad moderne og effektivt dansk landbrug kan præstere i dag. Den tendens, der har været i tiden til at gøre alt større, koncentrere, udvide og sammenlægge, har også ramt landbruget. Hvor var det hele dog anderledes, da jeg som barn levede med i landboverdenen. Dengang holdt man også dyrskuer, men hvilken forskel fra dengang til nu.

Min far var formand for Den nordslesvigske Landboforening i 25 år. Det var vi børn naturligvis umådelig stolte af, og det bevirkede også, at vi deltog i foreningens arrangementer, når det var gørligt.

Morsomt for os børn var det, når der var dyrskue i Gram. Det var også en stor dag for byen og hele omegnen. Fra den tidlige morgenstund måtte de dyr, der skulle udstilles, af sted fra gårdene, fulgt af fodermesteren og en medhjælper. Det kunne tit være en både lang og træls vandring ad støvede landeveje, før man nåede frem til dyrskuepladsen. Denne lå lige vest for byen på en græsmark og var nok ikke så farlig stor. Men der var, hvad der skulle være. Et orkester med blanke horn truttede lystigt løs i øst og vest og forsøgte at få tonerne til at ligne fædrelandssange. Køer, heste og andre dyr stod opstillet i rækker, så man rigtig kunne se dem. Det var spændende, når dyrene blev trukket i ring; især var det flot, når de unge karle løb med de vrinskende heste. Det skete, at børn fra gårdene havde deres yndlingsdyr, kaniner, geder eller høns med. Pladsen strålede af mange dannebrogsflag, og der var rejst telte.

Vi børn behøvede ikke meget til vores fornøjelse. En af mine små skolekammerater havde fået så mange penge af sin mor, at han lige kunne få råd til en rød sodavand. Bevæbnet med den tog han opstilling foran en vældig tyr. Her stod han det meste af eftermiddagen, nippede til den herlige drik og beskuede kraftbundtet.

På pladsens smukkeste sted var der rejst en talerstol. Den var kønt pyntet med ege- og bøgeløv, og på dens forside hang et stort dannebrogsflag. Da far besteg talerstolen, stimlede folk sammen og lyttede i fuldstændig tavshed, mens han talte.

Selv om far var formand, var han ikke bange for at lave lidt løjer og gøre sig selv til grin. Et år var der tilmeldt lovlig få heste til dyrskuet. Far sendte da en mærkværdigt udseende halvgammel hoppe, der lige havde fået føl, afsted. Da dommerne så parret, slog de en høj latter op og sendte dyrene hjem. Det morede folk, at formanden kunne finde på at udstille et så løjerligt par.

Det ærgrede mig, at vi altid havde smørrebrød med hjemmefra til aftensmaden. Det kunne have været meget sjovere at spise på »Slotskroen«, for husets frue var så fantasifuld. Da Gram Venstrevælgerforening engang fejrede Madsen-Mygdal ved en middag på »Slotskroen«, var halvdelen af melbollerne i suppen røde, resten grønne.

Den 29. juni 1971.

Når man først er begyndt at lade tankerne vandre tilbage til barndommen og alt det, der skete dengang, er det ikke så let at forlade den verden igen.

Det var nok alligevel sådan, at den almindelige hverdag ikke var så begivenhedsfyldt, som jeg har yndet at tro. I virkeligheden var søgnedagene rolige, ensartede og afrundede som perler på en snor. Var det da mærkeligt, at når der indtraf begivenheder, brændte de sig så fast i sindet, at man altid huskede dem.

På min barndoms skolevej skulle jeg op ad en meget lang, høj bakke mellem Gram og Gramby.

En dag, da jeg netop var begyndt opstigningen, så jeg, at et af savværkets hestekøretøjer var gået i stå midtvejs oppe ad bakken. Kusken havde været i Storskoven efter nogle lange, meget svære træstammer, der var holdt sammen af jernkæder, fastgjorte til to hjulpar. Det tunge læs havde nok været alt, hvad de usle heste kunne magte, og nu havde de altså opgivet at klare den store bakke. Kusken tærskede løs på dyrene, mens en strøm af eder og grove skældsord ledsagede slagene. Hestene tog imod piskene med ludende hoveder. Det så ud, som om de bestræbte sig på at komme videre, men der var ingen fremdrift i deres træk, så køretøjet rørte sig ikke ud af stedet.

Jeg var næsten nået frem til træstammerne, da jeg så, at Helga Vang Lauridsen, fruen til Gramgård, hovedgården under Gram Gods, var på vej ned ad bakken og næsten var ud for hestene.

Hun var så smuk og indtagende, at man uvilkårligt måtte neje dybt for hende. Det sås let, at kuskens brutale behandling af hestene var hende modbydelig. Hun havde da heller ikke mere end lige netop passeret køretøjet, før hun brat drejede omkring og med raske skridt gik tilbage. Resolut tog hun pisk og tømme fra kusken, skubbede til ham og sagde kort: »Lad mig!«. Så svirpede hun hestene hårdt over ørene med pisken. Dette uventede angreb kom så fuldstændig bag på hestene, at de uvilkårligt sprang frem og trak til af alle kræfter. Det tunge læs kom atter i gang. Hurtigt var hun henne ved siden af den nærmeste hest. Hun klappede dens tottede pels og begyndte at tale opmuntrende og gode ord til dyrene, mens hun nænsomt hyppede på dem med tømmen.

Således blev hun ved op ad den drøje bakke. Hestene var som forvandlede. Nu var der vilje og kraft i deres træk, så det tunge læs bevægede sig langsomt, men støt opad.

Først da det sidste hjulpar havde rundet bakketoppen, overgav herregårdsfruen den forvirrede og noget skamfulde kusk pisk og tøjler. Så vendte hun om og fortsatte sin gang ned ad bakken mod Gram.

Den 4. juli 1971.

Det er altid spændende, når posten kommer en gang op ad formiddagen. Jeg har været meget forvænt med breve, så jeg bliver egentlig skuffet, når der ingen post er til mig.

I dag var der brev fra Kimmi. Det er ingen sag, når man så at sige har fået to halvstore pigebørn foræret, foruden de tre unger, man selv har sat i verden. Det er en rigdom således at have mange at tænke på, mange, der står en nær.

I et hjem med børn er der altid erindringer nok at vende tilbage til. Men selv om jeg ikke havde mine to niecer, mens de var små, er der alligevel så mange oplevelser i forbindelse med dem, der træder frem, når jeg lader tankerne gå tilbage. Navnlig havde Kimmi og jeg engang en helt sjov tur sammen.

Min mand og jeg havde købt et hus ved Flensborg Fjord. Oprindelig var det bygget som sommerbolig for en tysk lægefamilie. Det sås. Tyskernes hang til det voldsomme og imposante prægede huset. Det havde to store etager med mange stuer og værelser, et vældigt loftsrum og kælder under hele huset. Der var karnapper, altaner og mærkeligt anbragte vinduer.

Senere kom huset på danske hænder og fik navnet »Trøjborg« efter den vestslesvigske herregård.

Om sommeren var der dejligt på »Trøjborg«. Den store plæne skrånede ned mod vandet. Der var gamle bøge og en fin udsigt over Flensborg Fjord til den gamle, danske by.

Kimmi og jeg besluttede, at vi ville aflægge »Trøjborg« et vinterbesøg. Jeg skulle tale ved et adventsmøde i et forsamlingshus noget syd for Åbenrå, så de to ting måtte kunne kombineres. Hvis vi tog afsted i god tid, kunne vi køre lige til »Trøjborg« og åbne for oliefyret. Mens vi så var til møde, ville der blive lidt varmt i huset. Desværre blev jeg noget forsinket, og da vejene tilmed var meget glatte, nåede vi ikke »Trøjborg« først. Ærgerlig over denne streg i regningen talte jeg vist ret kort. Jeg vidste, at et stedligt kor skulle synge efter kaffen, så jeg håbede, Kimmi og jeg kunne køre tidligt. Her blev jeg igen skuffet. Da

vi var omtrent færdige med det fine kaffebord, rejste formanden sig og sagde, at nu ville koret først synge. Derefter ville fru Fog Pedersen læse en historie. Det blev sent, før vi kunne køre sydpå.

En rå og isnende kulde slog os i møde, da vi forlod den lune bil og åbnede døren til det store, tomme hus. Vi måtte hurtigst muligt have fyret sat igang, men da ingen af os havde mod på at gå ene ned i de store, mørke kælderrum, besluttede vi at følges. Tæt trykkede mod hinanden famlede vi os ned ad den halvmørke kældertrappe. Den enlige pære, der hang fra en snor i loftet i det midterste kælderrum, kastede kun sparsomt lys, så mørket syntes at liste sig frem fra de omliggende store rum. Heldigvis kendte Kimmi til oliefyr, så vi fik det hurtigt sat på fuldt tryk, og så for vi begge op i det godt oplyste køkken.

Vi havde ikke lyst til at gå i seng med det samme. Huset måtte først gøres lidt beboet, for det virkede ærlig talt temmelig uhyggeligt. Den vældige trappe, der fra den store dagligstue fortonede sig op i mørket på første sal, gjorde, at man kunne høre så mange lyde. Det knagede i husets solide træværk, og fra lofts- og kælderrum kom mange sære lyde. Det hjalp, da vi fik tændt bål i kaminen, og endnu bedre blev det, da vi fandt en flaske rom i min mands uaflåsede skrivebord. Godt indhyllet i tæpper og med rom, kogende vand og sukker imellem os, satte vi os på kanten af den store kamin så nær ilden, det gik an. En tid drak vi i tavshed, Jeg så på Kimmi, og uvilkårligt søgte mine tanker tilbage i tiden.

For en del år siden emigrerede min yngste søster, Kimmis mor, med sin familie til New Zealand. Det var ofte svært at komme i gang i det fremmede land, og derfor gik det efterhånden sådan for børnene, at Danmark og alt, hvad der var dansk, kom til at stå i et særligt lys. Derfor bestemte min søster, at de skulle have lov til at få et ophold i Danmark, efterhånden som de blev voksne til det. De måtte selv afgøre, hvor de syntes, de hørte til. De to ældste af børnene valgte Danmark, mens de to yngste valgte at blive på New Zealand.

Og nu sad vi så her, den unge pige og jeg, hendes middaldrende moster og danske plejemor. Jeg så i Kimmi meget af min søster som ung, mens hun vel i mig har genkendt noget af sin mor.

Snart begyndte rommen at give os varmen, og kaminilden og de levende lys, vi havde tændt, gjorde stuen hyggeligere. Inden vi vidste af det, udspandt der sig en god og fortrolig samtale mellem os. Så god som den kun kan blive mellem mennesker, der står hinanden nær. Kimmi sagde, at hun var heldig, fordi hun havde to mødre, een på hver side af kloden. Alligevel tror jeg, at emigration let bringer forstyrrelse i en eller to generationers tilværelse. Især hvis de, der rejste ud, har deres rod i noget, der har værdi for dem i det land, de forlod.

Den 9. juli 1971.

Gudrun, vores datter, har været her, og så kan det nok være, her bliver snakket skole og undervisning. Hun er seminarieuddannet, og jeg har altid interesseret mig levende for disse spørgsmål.

Jeg kan forstå, det nok ikke er så let at være underviser i dag. På seminarierne lærer de unge meget om moderne pædagogik. Det er udmærket og også nødvendigt, men jeg er nu så gammeldags, at jeg tror, at ét er fornødent i al undervisning.

Jakob Knudsens opdragelsesteorier har altid optaget mig meget. De gennemsyrer så at sige alle hans romaner. Vel ved jeg, at ikke alt, hvad han har skrevet om disse ting, lader sig praktisere i dag. Således ville hans krav om fuldstændig og ubetinget lydighed nok blive afvist de fleste steder. Men

det rokker ikke ved det centrale i hans mening om disse så afgørende spørgsmål.

Jakob Knudsens far, der havde sin visdom fra Chresten Kold, havde lært sin søn, at det vigtigste ved al opdragelse og undervisning er det at kunne fange børnenes opmærksomhed og interesse. Dette lod sig bedst gøre ved, at opdrageren eller underviseren fortalte så levende og fængslende, at børnene blev ganske opslugte af det, de hørte. De ville da opleve den lykke helt at glemme sig selv for en tid for at leve i den verden, læreren skabte med sit ord. Det lyder så let og ligetil, men er i virkeligheden svært. Det er en stor kunst at være en fin fortæller, og det er måske vanskeligere i dag end nogen sinde, fordi de små tilhørere ikke er vant til at sidde stille og lytte. Hvis der aldrig er blevet fortalt eller læst for børnene i hjemmet, er deres begrebsverden snæver. Det gør det ikke lettere. Men at det lader sig gøre at undervise på denne måde, også i vore dage, fik man et fint indtryk af i en TV-udsendelse en aften for snart længe siden.

Man hører og ser en hel del i radio og TV, som man ærgrer sig over. Men der er heldigvis også ting, som er så gode, at man glæder sig over dem længe efter.

Denne TV-udsendelse var af den art, der gennem en række meget forskellige indslag belyser et emne. Jeg må tilstå, at jeg har glemt, hvad udsendelsen hed, ligesom de fleste af indslagene er forsvundet af min erindring. Kun et af dem fængslede mig så meget, at det står ganske klart for mig. Gennem et par småglimt fik man indtryk af religionsundervisning i en 1. eller 2. klasse. Man så ind i en skolestue, hvor en ganske ung lærerinde sad på katederet og fortalte bibelhistorie for en flok små piger og drenge. Det var den gamle beretning om Babelstårnet. Om menneskene, der i deres overmod ville bygge et tårn, der nåede helt ind i himlen, og om Gud Herren, der straffede de overmodige ved at forvirre deres tungemål, så de ikke længere forstod hinanden.

TV-kameraet rettedes skiftevis mod den fortællende lærerlærerinde og mod de lyttende børn. Den unge kvinde var

en fin fortæller. Hun fremstillede sit stof roligt og uden at gestikulere, men på en levende og fængslende måde. Hendes livfulde og smukke øjne hvilede hele tiden på børnene. Endnu mere betagende var det dog at se på hendes tilhørere. De var så fuldstændig indfanget af det fortalte, at de glemte sig selv, TV-kameraet og alt omkring.

En lille dreng sad ret op og ned og tabte helt kæben, så munden stod vidtåben. Hans sidemand rynkede panden og skar ansigt af lutter anspændelse, mens en lille pige ved næste bord var sunket skråt ned på bænken og hvilede hovedet i begge hænder. Hendes sidemand forglemte sig så ganske, at hun sad med en finger dybt begravet i næsen. Alle børns øjne hang ved lærerinden, optaget som de var af beretningen om Babelstårnet.

Den gamle fornemme undervisningsform, fortællekunsten, er altså stadig spillevende og formår at fylde tanke og fantasi.

Den 16. juli 1971.

Bibliotekaren er lige forsvundet ud ad døren. Hun eller en af hendes medhjælpere ser ind til mig et par gange om ugen. Der bliver sørget godt for mig, så jeg ikke skal føle savnet af ikke at kunne læse.

Statens Bibliotek for Blinde har ladet en række bøger indtale på bånd. De er naturligvis først og fremmest beregnet på blinde mennesker, men man har været så storsindet, at også syge, der af en eller anden grund ikke er i stand til at læse, kan låne dem. Der findes en lang række af disse lydbøger, og de er selvsagt af meget forskellig karakter. Sådan må det være. Læserskaren er vel også en broget flok.

Selv om jeg gerne ville, er det mig ikke muligt at huske alt det, jeg på den måde har »læst« i de nu mere end syv år, jeg mest har opholdt mig på Århus Kommunehospital. Men det kan altid være nyttigt at dele det læste op i nogle grupper, så jeg ved lidt om, hvad jeg har brugt alle disse timer til.

Der vil altid være huller i den klassiske litteratur, man har læst gennem tiderne. Nogle af dem har jeg fået udfyldt. Jeg har således bl. a. læst en del Herman Bang og Harald Kidde. Også de nyere klassikere har måttet holde for. Jeg manglede et par værker af Martin A. Hansen: »Lykkelige Kristoffer« og »Rejse på Island«. Nu er de læst. Af nulevende skribenter har jeg læst en del Willy-August Linnemann, og så har jeg naturligvis også haft fat i Klaus Rifbjerg og Leif Panduro.

Nordisk litteratur har altid interesseret mig meget. Her er der mange fine lydbøger, f. eks. af William Heinesen, Eyvind Johnson, Vilhelm Moberg, Sara Lidman og naturligvis Sigrid Undset.

Det vil føre alt for vidt at begynde at nævne alle de engelske, franske og amerikanske bøger, jeg har læst. Kun har jeg lyst til at nævne, at jeg er blevet vældig glad for moderne tysk litteratur, f. eks. for Heinrich Böll, Günter Grass og Uwe Johnson.

Clara Pontoppidans erindringer og K. K. Steinckes er et par af de mange dejlige selvbiografier, jeg har lånt. Endelig må jeg også nævne, at bøger som professor Lindhardt: »Det evige liv« og Mogens Fog: »Sine meningers mod« læser jeg gerne. Endda flere gange.

Og så er der det store overdrev af såkaldt underholdningslitteratur. Jeg har naturligvis vovet mig ud i det flere gange med større eller mindre held. En særlig gruppe er her kriminalromanerne. Er de begavet skrevet, nyder jeg dem.

Når man gennem lang tid har været henvist til at få sin litteratur gennem lydbøger, kommer man i den situation, at man har hørt det meste af den litteratur, man gad høre. Forsøgsvis prøver man da en forfatter, hvis navn man har hørt, men hvis bøger man ikke kender. Det bliver ofte en

sær litterær oplevelse. »Hattemagerens slot« er en stor roman af Cronin. Den er så fuld af alle mulige optænkelige situationer, at den på sin vis kan være ganske spændende. Og dog er det tåbelig litteratur.

Hovedpersonen, James Brodie, hattemager, husfader og tyran, er malet med så sort en farve, at selv de falske skurke hos Morten Korch er fredelige fynboer i sammenligning. Brodie er et hoved højere end alle andre mænd, fuld af svulmende årer og så megen rå kraft, at musklerne slår knuder i ansigtet. Han meddeler sig til omverdenen gennem vældige raseriudbrud og ved hjælp af sine store nævers kraft. Nogle kunder, der mishager ham i hans butik, ekspederer han ud på gaden med en sådan kraft, at den ene havner på ryggen, den anden på maven ude på gaden. Det sker under de groveste fornærmelser og skældsord.

Hans kone, der jo dog må have et navn, tiltales med sprogblomster som: fladbarmede kælling, mær, gamle krikke og endnu værre ting. Hun er efterhånden så kuet af sin tyranniske mand, at hun skælver af angst i hans nærhed. Han lover hende da også flere gang tørre tærsk.

Endnu værre går det ud over datteren Mary. Den helt unge pige bliver i sin uvidenhed med barn, dog med en ung mand, hun holder af. Brodie er lige ved at smadre hovedet på ham, da den unge mand spørger om tilladelse til at se Mary af og til. Han smides ud og Mary låses inde.

En frygtelig uvejrsnat, da Mary er 7½ måned henne, uden familien har opdaget noget, begynder fødslen. Moderen kommer ind til til datteren, da hun er midt i en stor vé. Som det menneskevrag moderen er blevet, »stikker« hun Mary og fortæller Brodie, hvad der er sket. Fortvivlet kaster den unge pige sig for hans fødder og tigger om tilgivelse. Men Brodie er vild af raseri. Han sparker til hende med sine store støvler, mens han brøler »mær« og »hore« af sine lungers fulde kraft. Så griber han hende i nakken og kæmper en tid med lysten til at kværke hende, indtil han beslutter at smide hende ud. Den unge fødende kvinde havner på hovedet i en vældig vandpyt midt i stormens rasen.

En person som Brodie har overhovedet ingen interesse. Han er så blottet for enhver form for almindelig menneskelighed, at han må betragtes som gal. Derfor bliver det hele meningsløst.

Cronin er ellers en dygtig romanskrædder. Der er ikke den gyser, han ikke bruger i romanen: barnefødsel i møget i en kostald, sammenstyrtning af en bro, så et langt tog styrter i floden, møde mellem far og søn på et bordel hos samme pige, hvorpå sønnen prøver at skyde faderen, men selv bliver hamret i gulvet af faderens vældige næve, kræftdødsfald osv. osv. Eine grausame Geschichte!

Af de kassetter, lydbøgerne sendes i, kan man se, hvor meget en bog er blevet læst. De små æsker med »Hattemagerens slot« er *meget* slidte.

Den 22. juli 1971.

Der er næsten ingen grænser for, hvad hospitalets udmærkede bibliotekar vil gøre for os patienter, når hun opdager, at vi har interesser, der bare tangerer hendes virkefelt.

Jeg har længe følt det som et savn, at jeg aldrig fik gjort noget ved studier af etruskerne og deres kunst, mens jeg endnu var i stand til at studere. Da jeg gik i gang med kunsthistorien, var der i de bøger, som med rimelighed kunne skaffes om emnet, altid fyldestgørende beskrivelser af ægypterne og deres kunst. På samme måde var det med grækerne og romerne. Men det var anderledes med etruskerne. Der var måske en enkelt gengivelse af deres portrætkunst; men hvem etruskerne var, hvilken betydning, de havde haft for eftertidens kunst og kultur, stod der intet om. Sådan er det ikke mere. I dag er det nok blevet moderne at studere etruskerne. Og det forstår man godt.

Da jeg forklarede frk. Vig Nielsen, hvad jeg gerne ville beskæftige mig med, fik jeg straks godt materiale udleveret. Der var fortrinlige lydbøger og et par store, fine værker med fornemme billeder og gode tekster. På min væg blev der hængt et par etruskiske billeder, og der var flere i en stor mappe, som kunne tages frem og vises mig, når jeg havde kræfter til at se. Når man som jeg er ude af stand til selv at gøre studier i marken, er det værdifuldt, at man således kan få et emne godt og alsidigt belyst. Det giver alligevel et ganske godt billede af det, man ønsker at vide noget om.

I oldtiden skete det, at folkestammer brød op fra deres hjemsted og drog mod fremmed land. Her kæmpede de med den bosiddende befolkning, og når de sejrede, slog de sig ned og blandede sig med folket.

Etruskerne kom søværts til Italien. Omkring år 800 f. Kr. forlod de deres hjemstavn i Lilleasien, måske ved Sortehavets bredder, og stævnede vestpå. De rundede halvøens støvlesnude og landsatte deres skibe på Italiens vestkyst i den nordlige del af mellemlandet. Etruskerne kom som erobrere og undertrykkere, men de mødte næppe synderlig modstand hos den fredelige befolkning af hyrder og vindyrkere. Det satte snart sine spor i det slumrende toscanske landskab, landet omkring Firenze, at et driftigt og dygtigt folk var kommet til. På høje, der kronedes af passende plateauer, rejste de deres byer. Ofte var de meget højtliggende. De blev anlagt efter en firkantet plan og havde vinkelrette gadekryds. Alligevel har de dog nok virket ganske afvekslende og livlige. Her byggedes templer til guderne og store paladser til den meget rige etruskiske overklasse. Man må gå ud fra, at der har været skulpturer og måske endog malerier i forbindelse med de fornemme bygninger. En bybrønd var der også. Mellemstanden har måske boet i etagebygninger. Byerne husede mange håndværkere, og der var værksteder. Ringest stillede i dette samfund var slaverne. De blev næppe regnet for ret meget mere end okser og æsler. Nu må man ikke tro, at etruskerne var særlig hårdhjertede og grusomme, siden de således lod mennesker trælle for sig.

Det var dengang skik i middelhavslandene, at man holdt slaver.

Omkring byerne rejstes en bymur, ofte med smukke porte ved udfaldsvejene. Etruskerne var også fine teknikere, der forstod at spænde brobuer over vandløb, der lå dybt i slugter.

Selv om etruskerne først og fremmest var handelsfolk, fik de hovedparten af deres rigdomme gennem metaludvinding. Der er fundet rester af små højovne og slaggedynger. Efterhånden som dette folk voksede i velstand og magt, udvidede de deres område. De ekspanderede mod syd, vejen man drog, når der skulle handles. Det lykkedes dem endog at erobre tiberstaden. I et meget langt åremål var Rom helt og holdent domineret af etruskerne.

Det blev dog romerne, der kom til at fælde dem og bryde deres magt. Etruskernes vigtige sydlige by Veji blev i 406 f. Kr. belejret af romerne. Veji havde i forvejen anmodet sine fæller i de andre etruskiske småstater om hjælp mod romerne, men forgæves. Her viste dette folk en stor svaghed. Man forstod ikke værdien og nødvendigheden af sammenholdet og havde måske ikke fantasi nok til at fatte, hvilken katastrofe det ville være for hele den etruskiske eksistens, hvis deres sydligste forpost faldt.

Byen blev erobret ved list. Romerne huggede sig vej ind i den kalkklippe, Veji var bygget på. Midtvejs inde arbejdede de sig opad, og som ved et mærkeligt tilfælde brød de igennem midt i byens store tempel. En flok romerske elitesoldater vrimlede op gennem åbningen. Byen var fortabt. Romerne iværksatte en sand menneskeslagtning. Bagefter afbrændte de byen — hvert spor af Veji var udslettet. Fra da af gik det tilbage med etruskernes magt og indflydelse. Fra syd blev de trængt af romerne, nordfra af vilde bjergstammer.

Den viden, man i dag har om etruskerne, stammer især fra to områder; jorden har givet forskellige genstande fra sig, navnlig et hav af store og små potteskår; men langt mere fortæller de etruskiske grave, som er så talrige i Toscana. Etruskerne havde den skik, at de lavede en gravplads til

deres døde noget borte fra en by. Tit var gravene så mange og så tæt liggende, at man i dag taler om gravbyer og gravgader. Gravene fra seks- og femhundredtallet f. Kr., den periode, man kalder den arkaiske, er de interessanteste. Især ved Tarquinia findes der en række meget berømte grave fra den tid.

Når en etrusker fra overklassen skulle gravsættes, blev der hugget et kammer ud i en klippehøjs side. Dimensionerne var ofte så ringe, at betegnelsen celle næsten passer bedre end kammer. Den døde blev lagt i en sarkofag med smukke relieffer på låget eller i en askeurne, der også havde en eller anden kunstnerisk udformning. Forskelligt gravgods fulgte med. Alle disse ting er i dag fjernet fra de grave, der er blevet åbnet. Tilbage står det tomme kammer. Men det mest fængslende, vægmalerierne, er der, og de er nok værd at interessere sig for.

Når et gravkammer havde fået sin form, tildannede håndværkere klippevæggen, så den blev så jævn som mulig. Et lag kalk blev strøget på, og fladerne var rede, til at malerne kunne gå i gang.

Disse gamle etruskiske gravmalerier er fulde af liv og friskhed. De vidner mere om en spontan glæde over livet og en udtalt sans for alle dets fine detaljer, end de leder tanken hen på død og undergang. Alligevel er en række af billedernes motiver hentet fra gravlæggelsen af den døde. Det var en stor og betydningsfuld handling, der var omgivet af meget ceremoniel og mange ritualer. Der var først og fremmest gravmåltidet, som blev indtaget til ære for den døde. Etruskerne lå til bords på løjbænke eller liggesofaer under måltidet. Dette umuliggjorde selvsagt brugen af spiseredskaber; hænderne måtte bruges. Efter sigende skulle den nære kontakt mellem hånd og mad give en særlig udsøgt kulinarisk nydelse. De lange, lave løjbænke er ret brede og ser ud til at være helt hårde. Ryglæn har de ikke, men der er lave læn for bænkenes ender. Den spisende, hvad enten det er en mand eller en kvinde, ligger med let bøjede knæ og støtter sig til venstre arm. Det øverste af ryggen er presset mod armlænet, så stillingen bliver halvt liggende og

halvt siddende. Højre arm strækkes frem som for at modtage noget. Sommetider holdes en flad vinskål i hånden, og der er altid nok til at række vinkander og andet til den fornemme etrusker.

Der er en egen afslappet, næsten dvælende ro over disse spisende overklassemennesker. Et sådant liggende måltid må have taget meget lang tid, men de har øjensynligt brugt den med glæde og i fuld nydelse af vinen, maden og samtalen.

Når jævne folk og slaver overhovedet optræder i gravmalerierne, skyldes det, at de ved deres forskellige gøremål er med til at kaste glans og herlighed over de riges forehavender. Således figurerer der et sted en konditor.

Men der hørte meget andet med til ceremoniellet ved gravlægningen end festmålider. Etruskerne må have elsket musik og dans, for der er en vrimmel af scener med musicerende og dansende mennesker. De er altid fulde af liv, ofte også af megen ynde. Fløjtespillerne blæser til, så deres kinder tit er ganske oppustede. Navnlig dobbeltfløjtens toner må have virket opildnende. I »Løvindegraven« ses en ung mand og kvinde danse til dens musik med en frigjorthed og livfuldhed, der ikke overgås af den bedste moderne dans i dag. Han løfter sin bøjede arm med energi og og spændstighed — lige så det højre knæ; venstre arm let bøjet er slynget bagud. Den unge kvinde gør de samme bevægelser, men med venstre arm og ben. Men medens han ligner lidt af en trold med sin nøgne brune hud, det krusede, sorte hår og de kraftige bevægelser, er der en uforlignelig ynde over hende. Hun har fine træk, en skær lys teint, og det sorte hår er sat op i en smuk frisure. Hendes kjole, hvis foldekast svinges hid og did efter dansens rytme, er så gennemsigtig, at det fint tegnede legeme ses klart. Men hun danser med samme livsudfoldelse som han. Når der danses efter strengeinstrumenter som lyre og citar, er bevægelserne mere afmålte.

Væddekørsel, kamplege og idræt hører også med. På hovedvæggen i Augurernes grav ses et billede af brydekampen.

De to sværlemmede og muskuløse brydere danner tilsammen et spændingsfyldt og fint sluttet hele. De bøjede arme,

hvis hænder mødes i et voldsomt tag, og de forreste ben med let bøjede knæ, modsvarer hverandre i vinkler og skrå linier. Det giver spænding og bevægelse. Brydernes andet ben er med stor kraft stemt langt tilbage. Deres skrå forløb fortsætter op over hoften, langs ryggen, omkring de kraftsvulmende skuldre, for at mødes over de bøjede hoveder. En fin trekantskomposition er sluttet.

Billedet siger en del om egenarten i etruskisk malerkunst. Figurernes omrids blev først tegnet i kraftig sort streg, så påførtes farven i et jævnt, ganske unuanceret lag. De etruskiske mandfolk gik nøgne under Italiens sol, så de har en mørkladen, rødlig hud, mens kvinderne, der bar klæder, er fremstillet med en langt lysere lød. Som hos bryderne ses ansigtet altid i profil. Panden og næsen er tegnet med en skrå streg uden markering af, hvor den ene ting hører op og den anden begynder. En tydelig græsk, eller mere præcist sagt, jonisk påvirkning. I det sidevendte ansigt stirrer det mørke øje frem, set lige forfra. Oftest ses skuldre og arme også forfra, som det kendes fra de ægyptiske pyramider.

Men etruskerne ville andet og mere end blot fortælle historie med deres malerier. De var så meget kunstnere, at de ville dekorere en flade. De er kendt for deres sans for rytme og gode linieforløb i kompositioner med billedrækker. Noget ganske særligt for de etruskiske malerier er de mange fine detaljer, der giver billederne liv og ynde. Oven over malerierne løber gerne en bred bræmme af kraftige, lige brede striber i flere forskellige farver.

Morsommere og langt mere afvekslende er dog den lille frise eller bort, der ofte danner den nederste afslutning. Her ses borter lånt fra det græske, som f. eks. æggestav, løbende hund og palmetter.

Af langt større originalitet og ynde er det dog, hvor etruskerne lader deres naturglæde komme til udtryk i billederne. Buske, kun antydet med få elegant tegnede streger, anbringes mellem personerne eller nede i borten. Her er også små, stiliserede træer, nøgne eller med lyseblå og grønne blade; eller springende fisk veksler med små flyvende

ænder, friske og fulde af liv som hos ægæerne. Etruskerne må have holdt meget af fugle, for de er alle vegne i buske og på træer; de svirrer rundt i luften. Ja, selv på billedet af de to brutale brydere piler en fugl afsted på hver side af de bøjede hoveder.

I de fornemme damers fine kjoler er der mange fornøjelige detaljer. Her er tern så præcise i tegningen og så henrivende i farven, at enhver tekstilfabrikant med respekt for sig selv i dag burde kopiere dem. En pynteglad frue har hele tre slags forskellige prikker i sin robe. Der er broderede ting og mange andre fine sager.

Vægmaleriernes farver er kraftige og dejlige. De domineres af sort, en let rød farve, samt en hel skala af okker, spændende fra en dyb brun til lys gylden. Mest betagende er dog en blå farve. Den kan bedst betegnes som lys havblå med et skær af lavendel. Den er særlig virkningsfuld sammen med okkerkulørerne.

Navne som »Leopardgraven«, »Løvindegraven«, »Abegraven« og flere tilsvarende siger, at de dyr, der har navngivet disse grave, findes i billederne. De spiller dog ikke nogen stor rolle. Det gør derimod hesten. Etruskernes heste er lette og fyrige; de er altid i bevægelse med eller uden rytter. Undertiden er der gjort meget fint rede for bevægelser i hestenes ben. Men til gengæld sker det rigtignok også, at dyret i sin helhed har pudsige anatomiske forvanskninger. Tit er hestens hals alt for kort i forhold til kroppen og benene. Man har villet mene, at dette simpelthen skyldes sjusk og dårlig planlægning. Måske er maleren begyndt med hestens krop og ben og har så til sin skræk opdaget, at det resterende stykke væg op til stribeborten var så ringe, at han var nødt til at gøre halsen alt for kort. Dette skal nok være rigtigt, for også i andre billeder ses sløseri. Det er ikke altid, at figurernes omrids og den påførte farve helt følges, og ofte kan der være grove rettelser i tegningen. Forklaringen på dette er sikkert den ganske enkle, at man regnede med, at når det hele var overstået, skulle gravkammeret lukkes for aldrig mere at åbnes — og hvorfor så have unødig ulejlighed.

Tilbage står at omtale det mest særprægede i de etruskiske gravmaleriers motivkreds: landskabsbillederne og billeder med det søfarende folks kæreste element, havet. I et meget beskedent kammer i Jagt- og Fiskerigraven får denne naturglæde sit smukkeste og mest poetiske udtryk. Desværre er disse malerier blevet slemt medtaget, efter at graven i sin tid blev åbnet. Luften havde indtil da været fuldstændig stillestående og konstant i kammeret, nu kom den pludselig i bevægelse, så temperaturen svingede, og det gjorde luftens fugtighedsgrad også. Det tålte billederne ikke. Efterhånden blegnede farverne, og det skete, at flager løsnede sig fra klippevæggen og faldt ned. Men trods disse ødelæggelser er der dog så meget af det oprindelige kunstværks liv og friskhed tilbage, at rummet også i dag er en oplevelse. Det er havet, dets dyreliv og mennesker på havet, der skildres. Som i en sagte skvulpen breder havet sig i et bredt bånd på alle kamrets vægge. Det grønblå vand vugges af små fint stiliserede bølger. Mod en lys, let diset himmel rejser der sig klipper i flere farver af havet. I dette sceneri boltrer mennesker og dyr sig. Fra en klippetop springer en mand i en elegant bue på hovedet i havet, mens hans kammerat er ved at klavre op ad klippesiden for at følge ham. Et andet sted står en fuglefænger på en klippe, parat til at kaste sin slynge efter byttet. På havet hviler en båd på årerne. De fire ombordværende er hver optaget af sit. I forstavnen fiskes der med en iver og intensitet, så ryggen krummes i en bue, der svarer til hovedets runding. Rorgængeren passer sin rorstage. En mand har rejst sig op i båden. Hans ansigt udtrykker måben, og han slår begge arme ud til siden, som i stor undren. Den fjerde sidder ved sin åre. Sit uforlignelige liv og sin friskhed får maleriet dog først og fremmest fra dyrene. I havet springer delfiner yndefuldt og elegant, og i luften over båden, ja i hele rummet mellem klipperne, flagrer en sværm af fugle. Der er sus i vingerne og en utrolig variation i fuglenes bevægelser.

Under den afsluttende bort foroven er der malet guirlander med blomster og blade, knopper og bær.

Væggene i dette lille kammer er noget enestående inden

for al oldtidskunst. Her er naturen ikke underordnet mennesket, men menneske og natur mødes i et fint samspil.

I firehundredtallet f. Kr. ændrede etruskiske grave karakter. Rummene bliver større, og malerne teknisk langt dygtigere. Men den spontane glæde, den umiddelbare sansning af tilværelsen i al dens herlighed og den livsbekræftende holdning, der rådede i de tidligere vægmalerier, er nu forsvundet. En knugende undergangsstemning kommer i stedet.

At se sammenhængen mellem etruskernes virke og den vestlige kultur i dag er ikke svært. Det var i det gamle Etruriens hjerte, Firenze, renæssancen opstod. Dens betydning kræver ingen kommentar. Som et kuriosum kan nævnes, at da Michelangelo udsmykkede loftet i det Sixtinske Kapel, indridsede han sommetider figurerne i den våde puds, før han malede; akkurat som etruskerne gjorde.

Også gennem Rom har etruskerne sat deres spor på mange forskellige områder. Den berømte romerske portrætkunst har sine rødder i den etruskiske. Der er portrætter af en næsten nærgående realisme i den etruskiske kunst. Man idealiserede og forskønnede ikke som skik var, man gav i stedet for et ærligt, tit lidet smigrende billede af den portrætterede. Et mandshoved er således udstyret med fedtklump under hagen, tunge øjne og posede, lidt hængende kinder. Knap så glorværdigt for etruskerne er det, at romernes grusomme gladiatorkampe nok har deres udspring i en side af etruskisk væsen og indstilling. I Augurernes Grav er der på pladsen til højre for bryderne en uhyggelig scene. Man har forsynet en nøgen mand med en sæk over hovedet og en trækølle i hånden. En anden mand holder en stor blodtørstig hund i en lang snor. Den bliver pudset på den nøgne, der fægter vildt omkring sig, men han har ingen chancer. Vilddyret flænser og river i ham, så blodet løber.

Gid forskerne snart kommer så vidt, at de formår at tyde de knappe etruskiske tekster. Det kunne være interessant at vide mere om dette folks åbenbart meget sammensatte natur, dets tankebaner og opfattelse af livet.

Den 29. juli 1971.

I går kunne man følge en fællesmarkedsdebat i det britiske parlament. Det var festligt. Engelske politikere er ofte elegante talere og skrappe debattører. Af og til genlød salen da også af latterkaskader og bragende bifald. Det kan også være fornøjeligt at høre det engelske sprog, når taleren har en smuk stemme og bruger sit modersmål, så det virker varieret og smidigt. Det er i det hele taget morsomt at lytte til det talte ord, og det har jeg jo rig lejlighed til.

Radioen må selvsagt helt og holdent bygge sine programmer på det talte ord, sammen med musikken naturligvis. Jeg synes ikke, programmerne hverken bliver ensidige eller kedelige af det. Der er nu også så mange forskellige udtryksformer i dag. Interviews, diskussioner, paneldebatter, høringer osv. Det er ligeved, at det gode gamle foredrag fører en askepottilværelse i programmerne.

Selv har jeg haft mange gode oplevelser netop i forbindelse med foredrag. I min ungdom sad jeg ofte i tilhørerskaren; senere, især efter at jeg var blevet kone på Rødding Højskole, stod jeg ofte selv på talerstolen. Der var så få kvindelige foredragsholdere dengang, så jeg kunne få langt flere foredrag, end jeg kunne klare. Jeg måtte begrænse mig til to gange om ugen. Mit virkefelt strakte sig fra Sydslesvig til Skagen, fra Vestkysten til København. Især var de første møder, hvor jeg var taler, naturligvis spændende. Ofte, når jeg havde en lang vej at køre, så jeg måtte haste afsted lige efter aftensmaden, skete det, at jeg i skyndingen ikke fik orienteret mig om, hvor mødet skulle være. Det var jo nemlig slet ikke sikkert, det blev afholdt i forsamlingshuset. Undertiden var det i en centralskole eller på en kro.

Mange gange har jeg da klaret mig ved at spejde efter cyklende mænd og koner, når jeg nærmede mig stedet. Hvis konen havde en kurv med kaffebrød, dækket af en serviet eller et viskestykke, godt spændt fast på bagagebæreren, var der gode chancer for, at vi skulle samme sted hen; det slog sjældent fejl.

Disse møder var ofte hyggelige. Når vi havde sunget nogle sange, og jeg var færdig med mit foredrag, satte jeg mig blandt folk ved de lange, dækkede kaffeborde. Vi fik tit en god hold snak, og det var festligt, når husmødrene pakkede deres kurve ud. Fra højskolen var jeg næsten vænnet fra de store, overdådige kaffeborde, så jeg nød rigtigt det lækre bagværk; og så var der så meget af det. Hvor langt kedeligere blev det ikke, da man efterhånden gik over til at lade en bager overtage leveringen af kaffebrød til mødeaftenerne. Der var ikke meget festivitas ved at få en lille tallerken med et fladt, ofte lidt klamt stykke wienerbrød og en trist udseende konditorkage, når der skulle drikkes kaffe. Men de overbebyrdede husmødre trængte til denne aflastning.

Undertiden kunne disse ture være drøje nok. Når jeg en vinteraften var færdig med at læse op efter kaffebordet og havde været med til at afslutte mødet, var klokken ofte blevet henad elleve. Vejen fra Holstebro til Rødding føltes da uendelig lang, når tågen stod som en mur foran bilen, og vejene var glatte som et spejl.

Af og til forekom der naturligvis små pudsigheder ved møderne. Dengang var mange skolestuer og forsamlingshuse opvarmet ved kakkelovnsfyring. Der stod gerne en stor trækasse med brænde nær kakkelovnen. En aften, jeg var midtvejs i mit foredrag i en stor skolestue, opdagede jeg pludselig, at der var kommet en mus til syne i brændekassen. Denne stod ikke ret langt fra mig. Havde det været hjemme, jeg havde observeret et sådant husdyr i min umiddelbare nærhed, ville jeg nok være blevet temmelig hysterisk, men her på et fremmed sted gjorde det mig ligesom ikke så meget. Jeg talte roligt videre, mens musen lystigt vimsede rundt mellem brændestykkerne; den lod sig åbenbart heller ikke genere af mig.

Jeg lærte naturligvis meget om mennesker på disse rejser. Noget af det, jeg glædede mig allermest over at erfare, var, at folk i virkeligheden gerne ville høre akkurat det samme, uanset hvilke samfundslag de kom fra. En eftermiddag talte

jeg for en fornem forsamling i en købstad. Mødet blev afholdt på byens fineste hotel, og det var »Inner-wheel«, der arrangerede det. Den store sal var festligt og smagfuldt pyntet, og ved et hesteskoformet bord sad en prominent skare af byens damer. Der var sagførerfruer, tandlægefruer, lægefruer, en enkelt oberstinde, nogle damer fra omegnens store gårde osv. Alle var elegante og smukt klædte, og de så venlige og tiltalende ud. Da mødet skulle begynde, fik formanden en lang, svær kæde hængt om halsen. Med en lille hammer slog hun på en sølvklokke, når der skulle skaffes ørenlyd.

Der var oplæsning af hyrdebreve fra nogle søsterforeninger, og så talte jeg. Til damernes ros må det siges, at de var fortrinlige tilhørere, så det var en fornøjelse at tale til dem. Formanden takkede mig meget varmt og hjerteligt, og da jeg lidt senere skulle afsted, fik jeg overrakt en lukket konvolut med ordene: »Må det så passe —«. Spændt åbnede jeg konvolutten, da jeg igen sad i min bil. Den indeholdt 30 kr. Ja, ja, det var da altid en hjælp til benzinen.

Så rasede jeg videre mod landets nordvestlige hjørne, hvor jeg havde lovet at tale ved et møde i en skole om aftenen. Det viste sig, at den var så afsides og ensomt beliggende, at jeg nær aldrig havde fundet frem til den. I en skolestue af meget beskedne dimensioner sad en lille håndfuld mennesker og ventede på mig. Her var fem—seks ældre mænd, nogle midaldrende ægtepar og en lille flok unge fyre, der åbenbart var trukket i konfirmationstøjet i dagens anledning. Deres jakkeærmer stumpede et godt stykke over håndleddet. Jeg spurgte, om der ingen unge piger var på stedet. »Jov da«, lød svaret, »vi hår da jen, men hun er æt hjem' i dav«.

Jeg bestræbte mig altid for at tale lige så godt og livfuldt for en lille forsamling, som når jeg stod over for en fyldt sal. De få, der var kommet, skulle naturligvis ikke undgælde, fordi mange var blevet væk. Jeg besluttede mig til at holde det samme foredrag for denne noget uensartede flok i den lille skolestue, som jeg havde brugt om efter-

middagen i den fine sal. Til min store glæde lyttede vestjyderne lige så opmærksomt og interesseret som damerne havde gjort.

Skolelæreren, en ældre, lidt duknakket mand, takkede mig med følgende, noget ejendommelige, men ganske kønne ord: »Jeg rettede mine velkomstord til fru forstander Arne Fog Pedersen. Nu da jeg har hørt Dem tale, vil jeg gerne sige tak, Mette Fog Pedersen.« Disse takketaler dannede i øvrigt et helt kapitel for sig i mødernes historie. I foreninger med yngre formænd, der havde været på talerkursus, blev man takket i blomstrende vendinger og med en overdådighed af ord. Men oftest var det nok sådan, at formanden var noget generet ved at skulle træde frem, så hans tale blev kort og ubehjælpsom. Det var lige ved, jeg syntes bedst om det sådan.

Den mest særprægede og for mig smigrende takketale fik jeg engang, jeg talte i en midtjysk ungdomsforening. Da jeg ankom til mødestedet, stod foreningens formand på trappestenen for at modtage mig. Det var en ung brugsforeningskommis. Jeg undrede mig noget over, hvilken dialekt han mon talte, for han var meget svær at forstå. Jeg blev dog hurtigt klar over, at han i virkeligheden kun brugte få dialektord. Der måtte være andre årsager til hans ejendommelige mål. Da jeg havde afsluttet mit foredrag, og han rejste sig for at takke mig, fik jeg forklaringen. Han sagde omtrent sådan: »I går var A til tandlæge. A fik hele min mund ryddet. Det gjorde grov ondt, og det har plavet mig møj sin'. Men nu da A har hørt fru Fog Pedersen, kan A slet ikke mærke det mere; nu har A det godt.« — Tør nogen efter dette mon vove at påstå, at jeg ikke var god til at tale?

Den 3. august 1971.

Sådan som jeg ligger, er jeg meget henvist til mine egne tanker. At føre en samtale med mig, lader sig selvsagt ikke gøre, fordi jeg ikke kan snakke. Og da jeg stadig kun kan meddele mig ved at banke bogstaver sammen, bliver det ikke til så meget. Det er en lykke for mig, at min hørelse ikke er angrebet af sygdommen, for jeg har altid nok, som det er værd at lytte til. Men når jeg ikke har det så godt, kan jeg ikke høre i så mange timer, og så har jeg kun mine egne tanker tilbage.

I min højskoletilværelse påtog jeg mig nok ofte flere opgaver, end egentlig rimeligt var, men arbejdet fængslede mig, og jeg var så lykkelig over den verden, jeg var kommet til at leve i, at jeg ligesom ikke kunne få nok. Nu da jeg intet kan, er det godt, at jeg brugte min tid dengang, så jeg har en rigdom af oplevelser at tænke på. At man således levede med, gav også gode venner blandt kollegerne. Vi var jo optaget af det samme. Min bedste ven fra min første højskoletid var Johannes Rosendahl.

Min mand og jeg blev omtrent samtidig med Rosendahl lærere på Rødding Højskole. Vi var også næsten jævnaldrende alle tre. Rosendahl var en smuk, ung mand. Om hans ansigtstræk var noget særligt, ved jeg ikke. Men det liv, der udstrålede fra hele hans person, hans høje, slanke skikkelse, hans kloge spillevende blå øjne, var så fængslende, at alle blev indtaget i ham. Det var rimeligt, at han som cand. polit. blev underviser i samfundslære. Han glædede sig over vinterkarlenes store interesse for faget og deres trang til heftige diskussioner om vigtige problemer. Og han sled i det for at få sommerskolens unge piger til at forstå, at samfundsspørgsmål også vedkom dem. Men det blev nok de mere musisk betonede fag, der fik hans hjerte.

Allerede den første sommer gik han i gang med at holde litterære foredrag for eleverne. Det var nær gået skævt for ham. Han begyndte med Johannes Ewald, og grundig og omhyggelig, som han altid var, når han gik i gang med noget, kastede han sig med stor iver over studiet af Johan-

nes Ewalds litteratur og digterens mærkelige livsløb. Han blev så optaget af storheden i Ewalds digtning og hans fantastiske liv, at han talte og talte den ene time efter den anden om Ewald. Han var en fin og levende foredragsholder, så han fastholdt pigernes interesse, selv om Ewalds digtning måske ikke var det, der for dem føltes mest vedkommende. Den sommer blev der kun levnet ringe tid til de andre digtere, der skulle tales om.

Det afvekslende og morsomme fag hjemstavnslære fangede også Rosendahls interesse. Især blev han optaget af geologien og arkæologien, her kunne der gøres studier i marken. En sommerdag vandrede han sammen med en ung seminarieuddannet kammerat fra Kolding ud ad smeltevandsdalen. Han ville studere, om der var særlige geologiske forekomster, måske sjældne stenarter, og måske var gletcherporten let at finde. Da Rosendahl vendte hjem efter turen, spurgte jeg ham om, hvad han havde haft ud af deres vandring. Han forklarede mig noget geologi, og pludselig udbrød han glad: »Du, ved du hvad, nu har jeg fået rede på verselinien: »Før den under frytlens tag folder vingen sammen«. Jeg har aldrig før vidst, hvad ordet 'frytlen' dækker over. De lærer nu alligevel meget på seminarierne«.

Rosendahl var udstyret med et overdådigt humør, og tit var han fuld af festlige påfund. På højskolens timeplan var der dengang en dansktime på alle ugens seks hverdage. Disse timer var så at sige rygraden i en lærers skema. Der opstod da også ofte et fint og fortroligt forhold mellem et danskhold og dets lærer. Det var også skik, at læreren inviterede sine dansk-elever på besøg hos sig en eller flere gange i løbet af et skoleophold. I almindelighed formede disse aftener sig ret traditionelt, man legede, og der var lidt underholdning og så naturligvis et traktement af en eller anden art. Anderledes var det, når Rosendahl arrangerede; han udfoldede store bestræbelser for at finde på noget morsomt og originalt til glæde for eleverne, navnlig for de lattermilde sommerpiger. En sommer ville han lave ekstra løjer med dem. Han inviterede sit danskhold til at spise

til middag sammen med sig på byens café, »Café Vesta«. Med stedets værtinde aftalte han, at hun skulle ordne alt som til en fin fest. Når så eleverne havde fået en beskeden forret, skulle hun komme ind og sige, at nu kunne hun desværre ikke servere mere, fordi hendes komfur var gået i stykker. Den pågældende aften stillede pigerne i deres fineste puds. De blev anbragt ved et meget fornemt bord, der var dækket med hvid dug, høje servietter, mange glas og meget bestik. De syntes jo nok, at den lille tallerken suppe, de fik serveret, var noget tynd og kun garneret med nogle usle små gulerodsterninger, men der ventede dem åbenbart mange retter. Da trådte fru Christoffersen ind med ansigtet lagt i alvorlige og bekymrede folder. Hun sagde: »Ja, nu ka' A desværre it' servere mere for jer, Rosendahl har kun betalt for æ suppe«. Der opstod nogen forvirring over den brat afbrudte, så stort anlagte fest, men da eleverne var kommet med Rosendahl hjem og blev fyrsteligt beværtet, morede de sig hjerteligt, ikke mindst over, at fru Christoffersen således havde drejet Rosendahl en knap.

Det skete, at Rosendahl, min mand og jeg holdt vort private lille gilde. Det var skik, at skolens mandfolk, elever og lærere, en vinterdag vandrede til Ribe. De tyve kilometer kunne være drøje nok for ikke øvede gågængere, så Rosendahl fik den strålende idé, at vi skulle spise et rigtig overdådigt måltid, når han og min mand kom hjem. Jeg blev altså sat til at arrangere gildet, mens de stred den gode strid på landevejen. Det blev en meget fin fest. Mit bord overgik langt fru Christoffersens. Der var en smuk skål med yndige blomster, en rad fint slebne glas ved hver kuvert og masser af sølvtøj, og hvad mere var, der var dækning for det, bordet lovede. Det var en fornøjelse at servere god mad for Rosendahl, han vidste at værdsætte den. Især satte han pris på et fint stykke kød, velstegt og saftigt, som der kunne skæres mange dejlige, store og tykke skiver af.

Når Rosendahl syntes, jeg var for fedtet med invitationerne, tog han selv affære. Min mand og jeg sad en dag og snakkede fredeligt i vor dagligstue, da døren pludselig gik op. Ind kom Rosendahl med en bakke i hånden. Han

havde selv været ude i vort køkken, fundet æg, smør og brød frem og havde lavet sig et par spejlæg. Der var også en øl på bakken. Med et smil sagde han: »Mon man kan sidde her og spise sin mad?«

En forårsdag fulgtes jeg med Rosendahl på en lille spadseretur. Vi frydede os over det milde og smukke vejr og alt det skønne og grønne, der prydede naturen. Vi småsnakkede og lo meget, mens vi gik som vi tit plejede. Pludselig standsede Rosendahl, vendte sig mod mig og sagde: »Har du rigtig tænkt over, hvor magtfuld og dejlig den aronitiske velsignelse er?« Og så sagde han ordene, mens vi stod der midt på vejen: »Herren velsigne dig og bevare dig, Herren lade sit ansigt lyse over dig og være dig nådig, Herren løfte sit åsyn på dig og give dig fred«. »Men«, tilføjede han med et lille, næsten genert smil, »man må nøje passe på at bruge de rigtige ord og huske rækkefølgen«. Rosendahl havde det nok ikke altid lige let med det religiøse. I sin barndom og tidlige ungdom havde han været ude for en temmelig håndfast religiøs påvirkning, ihvertfald måtte han reagere mod alt, hvad der hører kirken og dens verden til, da han blev voksen. Jeg tror, han tit tumlede med disse spørgsmål. Men helt slippe den side af tilværelsen kunne han ikke. Engang sagde han: »Når man bliver rigtig glad, fordi der sker noget glædeligt, eller man får noget stort forærende, da er det godt at have en Gud at takke«.

Johs. V. Jensens indtagende digt »Som dreng skar jeg skibe« kunne godt være skrevet om Rosendahl, for også han havde en næsten umættelig appetit på livet i al dets mangfoldighed. Han kunne ikke have valgt en bedre arbejdsplads end højskolen. Alle de muligheder for udfoldelse for både elever og lærere, som denne skoleform bød på, passede som hånd i handske for ham. Det var jo dejligt at undervise, og ud over den tid, det krævede, skete der så meget andet på skolen, som det nok var værd at prøve kræfter på.

Ved sommerens store elevmøde var der god brug for Rosendahls alsidige evner. Når han var den ene af talerne

ved det store foredragsmøde, lyttede alle gerne. Han talte let og ligetil og meget livfuldt. Kun få vidste nok, med hvor utrolig stor omhu og grundighed han havde udarbejdet sit manuskript, for at alt netop skulle virke selvfølgeligt og ligetil, selv om han måske var i gang med et svært stof, der krævede megen viden.

Alt, hvad han skrev, var forøvrigt præget af samme dygtighed og udførlighed, hvad enten det gjaldt et manuskript, en artikel eller en bog. Han kunne bruge lang tid på at finde frem til et ord, der var helt dækkende, og som gav vellyd i den sproglige sammenhæng.

Ofte var der diskussion eller samtaletime ved elevsammenkomsterne. Det kunne være vanskeligt nok for lederen at holde sammen på alle de ytringer, der kom fra den store forsamling, og få det kædet sammen, så der blev en vis mening i det hele. For Rosendahl gik det legende let.

Der blev lagt megen vægt på, at der ved elevmødet skulle være god og lødig underholdning. Lang tid i forvejen blev der øvet og prøvet af såvel elever som lærere. Også her var Rosendahl en af de bærende kræfter. I det store skuespil, som lærerne opførte, havde Rosendahl altid en af hovedrollerne. Her gik han til sagen med en næsten lidenskabelig interesse. Han arbejdede meget med sin rolle for at finde frem til den rigtige karakterisering. Det lykkedes næsten altid for ham. Bedst husker jeg ham som den unge mandige Hakon Jarl i »Kongsemnerne« og som den noget iltre, let fynsktalende Grev Trolle i Jakob Knudsens skuespil »Den gamle præst«.

Elevernes underholdning bestod gerne i, at de fremviste en kavalkade, sammensat af en række meget forskellige optrin. Hvor ofte hentede de ikke assistance hos Rosendahl, når det kneb for dem. Udstyret som gammel limfjordsfisker sang han med stor inderlighed og på et noget ejendommeligt jysk den fine lille sang: »A hover godt mi bette tid«. Men morsommere var det dog den sommer, han optrådte som gymnastikleder i skikkelse af en afdanket underofficer. En lille flok af de unge piger blev iført gymnastikdragter

fra halvfemserne. De så fuldstændig vanvittige og meget komiske ud. Deres leder stod ikke tilbage for dem. Rosendahl blev forsynet med et flot, lidt busket overskæg. Han bevægede sig, som havde han et bræt i ryggen og kosteskafter bundet til armene. Skuldrene sad helt oppe under ørerne. Med let snerrende stemme brølede han sine tåbelige kommandoer med fodflytninger til venstre og højre og lignende. Det så dejligt ud.

Den vinter, Rosendahl gik i gang med at studere kunst, tænkte jeg ved mig selv: »Nej holdt, min fine ven, nu vover du dig vist ind på områder, som du næppe har anlæg for at klare«. Men da jeg nogle år senere besøgte ham og hans unge kone, viste han mig en buste, som han havde modelleret af hende. Den viste afgjort sans for kunstnerisk formsprog. I mit stille sind måtte jeg gøre afbigt for mine ringe tanker om Rosendahl og kunst.

Da nazisterne under besættelsen begyndte på jødeforfølgelserne, vidste Rosendahl klart, hvor hans plads var. Han blev en uforfærdet og ihærdig frihedskæmper.

Han respekterede mennesket; man kan godt sige, at han holdt af mennesker. Hvor mange gange har jeg ikke set ham lytte til folk, som man ville synes, han vanskeligt kunne have noget ud af at høre på. For ham var der altid noget af betydning og interesse hos enhver.

I en årrække skiltes Rosendahls veje fra min mands og mine, men da vi atter mødtes, føltes det, som om vi havde talt med ham dagen før. Da jeg blev syg, var han rørende trofast over for mig og tilbød at køre den lange vej fra sin skole på Fyn til Århus. Jeg syntes ikke, jeg kunne modtage ham. Jeg ville ikke gerne, han skulle se mig så ringe. Nu har jeg fortrudt, at jeg ikke lod ham komme. Rosendahl døde for omtrent et år siden. Jeg vidste nok, at han var syg, men ikke hvor alvorligt. Kort før sin død skrev han til mig. Han fortalte næsten muntert om sin sygdom og fremhævede flere gange, at han ikke havde det nær så slemt som mig. I begyndelsen af brevet var hans skrift fast som den plejede at være. Mod slutningen blev den rystende og svær at læse.

Det er så ufatteligt, at jeg aldrig skal se min gode ven mere, men for mig, der er så meget overladt til min egen verden, vil Rosendahl altid føles nærværende og levende i mine tanker.

Den 13. august 1971.

Der er ord og begreber, som særlig hyppigt figurerer i den løbende debat. Det gælder således ordet kultur. Alene i løbet af de sidste fem dage har man kunnet høre to udmærkede radioudsendelser, der begge havde det kulturelle som emne. De var meget forskellige.

En aften søgte man at give et billede af det stof, der står på kultursiderne i den danske provinspresse. Af de eksempler, der blev fremdraget, fik man det indtryk, at kultursiden i enkelte blade passende kunne gå under betegnelsen »Blandede bolsjer«. Således kunne man på samme side f. eks. læse om, at en syklub havde været på udflugt til en nærliggende købstad for at se en sommerrevy. De havde moret sig noget så dejligt. Så fulgte en reportage om en skoleindvielse, en anmeldelse af Klaus Rifbjergs sidste bog osv. osv.

I den anden udsendelse måtte dansk kultur holde for. Der blev diskuteret ivrigt, næsten lidenskabeligt, og det forstår man godt. Det må være vanskeligt at overskue, om dansk kultur, det, man også kalder »det danske«, kan stå sig, når vi kommer ind i et større fællesskab. Et lille land kan så let blive domineret af påvirkninger fra de store og stærke lande. Personlig nærer jeg nu ingen ængstelse.

I øvrigt har jeg tænkt en del over, om »det danske« nu også er så entydigt et begreb. Dansk kultur kommer som

bekendt til udtryk på mange vidt forskellige måder. Måske var det især tilfældet i Sønderjylland i en årrække efter genforeningen.

Min faster, Kirsten Mygind, sad i mange år som krigsenke på »Store Hovgård« i Øster-Lindet. Ved hjælp af en bestyrer drev hun gården videre med stor myndighed, ligesom hun opdrog sine tre børn til at blive selvstændige og dygtige mennesker.

Som ung pige havde hun været på højskole; der var bogskab i hendes dagligstue. Hun kunne spille klaver og var så gennemmusikalsk, at hun med lethed kunne sætte anden stemme til en hvilkensomhelst melodi.

Hendes faste plads i Frimenighedskirken i Rødding stod sjældent tom om søndagen, ligesom hun var en god og trofast støtte for egnens mødeliv.

Dejligst hos faster var dog næsten hendes usædvanlige evne til at opleve. Når hun vendte hjem fra sin daglige, korte spadseretur til Øster-Lindet by, var der ingen grænser for, hvad hun havde at fortælle. Festligt var det også at lytte til hende, når hun gengav mimik og sprogbrug hos de pudsige folk, hun havde truffet undervejs.

En dag besluttede faster Kirsten at besøge en god ven, der var indlagt på Gram Sygehus. Hun lejede en bil, og godhjertet og venlig som hun altid var over for de små i samfundet, inviterede hun en lille mand til at køre med. Hans kone var nemlig også indlagt på sygehuset. Faster Kirsten og hendes gæst anbragte sig på bilens bagsæde. En tid lang kørte de i fuldstændig tavshed, men så begyndte den lille mand at blive urolig. Han var jo inviteret med og følte derfor en vis forpligtelse til at underholde den glade giver. Men hvad i alverden skulle han sige til hende? Faster Kirsten var en ganske statelig og anset dame. Det var slet ikke så let. Pludselig havde han det! Befriet og med høj fistelstemme udbrød han glad: »Det gik da grov' ring' for Gyldenspjæt i sidst' uge«.

Den 21. august 1971.

En af mine vagter har fortalt mig en ræddelig historie om nogle unge knallerttyve. Hans svoger havde en nat parkeret sin bil på gaden uden for sin bolig i et meget fredeligt kvarter. Da han skulle bruge den næste morgen, var en siderude smadret, og alle døre stod åbne. Tyvene havde åbenbart ikke kunnet starte vognen, så de havde i deres ærgrelse givet den et par ordentlige buler og spredt handskerummets indhold ud over hele bilen. Et par hatte, der lå på bagsædet, var forsvundet. Senere havde de to fyre hugget et par knallerter, som de havde raset rundt på et par timer. Da de havde fået nok, flænsede de i bagdækkene med en kniv og styrtede derpå køretøjerne ned ad en skrænt. Politiet fik fat i de to knægte, da de var i gang med en ny bil. Den ene var da iført en stor, flot, hvid damehat med lange bånd, den anden en herre-tyrolerhat. Men politiet kunne intet stille op med dem; de var for unge.

Kan det virkelig passe, at mange unge i lømmelalderen er helt anderledes og meget værre, end vi var det i min generation, da vi var i samme alder? Nej, jeg tror, at når deres gale streger tit udarter, skyldes det, at deres ydre betingelser er alt for slette. De får overhovedet ingen støtte fra noget som helst hold. Og gør man ikke det i denne vanskelige alder, går det galt.

Også vi havde engang imellem lyst til at vælte huset og lave utyskestreger, da jeg var i den alder. Et efterår fik vi i mit hjem pludselig ganske uventet besøg af vor fætter Sigurd fra København. Han var lige blevet konfirmeret og havde fået en sønderjyllandsrejse foræret af sine forældre. Min søster Kisse og jeg, der gik hjemme for at lære husvæsen, blev mere end henrykte for denne afbrydelse af hverdagen. Efterårsmånederne kunne godt blive noget ensformige og lange. Vor gård var meget ensomt beliggende. Sigurd plejede ellers kun at besøge os hvert år i sin sommerferie, og da han var udstyret med et barokt humør og fuld af originale påfund, stod disse uger altid for os som én lang festrus.

Vi havde jo hele den store gårds enemærker, skovene, engene og åen som tumleplads, men nu var det efterår, og alt var anderledes. Udeliv blev der ikke meget af. Det var koldt, og luften drev af væde, og vejene lå hen i et pløre. Men de udfoldelsesmuligheder, stuerne gav, var os ikke nok, så Kisse, Sigurd og jeg besluttede at ville finde på noget, der kunne give spænding over feltet.

Det var Sigurd, der fik ideen. I skoven lige vest for gården løb et ganske lille smalsporet tog. Sigurd, der jo var vant til store københavnske forhold, fandt, at det var fuldkommen latterligt. I motorvognens forende var der et skilt med maksimalhastighed 40 km i timen. Vi måtte på en eller anden måde kunne lave grin med toget. Bedst var det, om vi kunne lave en veritabel togstandsning. Mange muligheder blev drøftet. Man kunne jo f. eks. tilklistre skinnerne så grundigt med et tykt lag brun sæbe, at hjulene bare snurrede rundt, ude af stand til at trække. Men da vi kunne regne ud, at der nok skulle en sær masse kilo sæbe til, før det battede noget, måtte den plan opgives. Ingen af os havde penge. Endelig havde vi det. En fuldkommen stille og diset dag sneg vi os i en sen eftermiddagstime op i skoven, uden at nogen bemærkede det. Vi medbragte en mursten, et stearinlys og en æske tændstikker.

Ti minutter før toget skulle komme, anbragte vi mursten midt imellem skinnerne, satte lyset bagved og tændte det. Så gik vi alle tre i dækning bag hver sin tykke træstamme. Det skulle vel nok blive skægt at se, hvad der nu ville ske. Men næppe havde togets lyskegle vist sig ved en omdrejning højt oppe i skoven, før alt vort heltemod forlod os. Vi for hen til en dyb grøft fyldt med vissent løv og smed os ned i det våde. Og med hamrende hjerter hørte vi togets duut-duuu — duuuuut, alt som det nærmede sig lyset. Farten sagtnedes. Til sidst holdt det helt stille i nogle minutter, før det kørte videre. Vi var ikke meget værd, da vi luskede hjemad.

De næste dage var frygtelige. Det var vist en forfærdelig forbrydelse at lave togstandsning. Og hvad ville der mon ske med os, hvis det blev opdaget, at vi var de skyldige?

Sigurd eskaperede for en sikkerheds skyld til noget familie i Øster-Lindet. Kisse og jeg listede rundt helt grønne i hovedet af skræk og forsøgte at påkalde så lidt opmærksomhed som muligt. Der gik nogle dage, uden der skete noget, og vi begyndte at ånde lettet op. Men så på femtedagen kom det. Kisse og jeg delte kammer, og vi var netop ved at gøre os i stand efter middagshvilen, da døren gik op. Ind kom far, og han så meget alvorlig og streng ud. Han begyndte straks at udspørge os om togstandsningen, og da vi ikke drømte om at lyve for far, endte han med at sige: »Ja, nu skal I så i fængsel. Politiet er her efter jer. I må straks komme ned«. Jeg var bleven konfirmeret om foråret og var begyndt at sætte mit hår op for at virke mere voksen. Nu fandt jeg det mere rådeligt at lade fletningerne hænge igen.

Da vi kom ned i havestuen, sad den ellers så rare betjent Christensen for den ene bordende og lignede en tordensky. Vi blev beordret til at tage opstilling ved den anden. Forhøret blev kun kort. Vi mindede vist ikke meget om forhærdede forbrydere, da vi med stemmer rystende af skræk fremstammede vor tilståelse. Men belæringen bagefter var lang og på uforfalsket sønderjysk. Christensen sluttede med at sende os et lynende blik og med stor stemmekraft at råbe: »Fuiiij I slem' picher«. Heller ikke Sigurd slap, og for ham blev det endda værre. Han måtte møde ene mand på politistationen. Da han havde fået sin omgang, blev han sendt afsted med ordene: »Fuiiij, slem' Siiigurd«.

Desværre fik jeg aldrig senere spurgt far, om det var rigtig, at der bag hans strenge blik var et glimt af dulgt morskab.

Den 2. september 1971.

Jeg skal love for, at min billedvæg er blevet ommøbleret, så det kan forslå noget. Karen, min yngste, har sammen med sin mand, Ken, været hjemme fra USA et par måneder i sommer. Meget af tiden har de boet her i Århus, for at de kunne besøge mig hver dag; det er dem, der har ordnet mine billeder for mig. Nu har jeg en omend ikke helt moderne væg, så dog en ophængning af billeder, der er af langt nyere dato end de billeder, som hang der før. Her er et stort dejligt billede af færømaleren Kampmann. Jeg har fine reproduktioner af Matisse, Edvard Munch og Renoir. De unge har foræret mig et stort smukt vægtæppe, som er vævet i moderne stil. Det pynter på væggen og passer fint sammen med billederne. Det bedste af det hele er dog næsten, at Karen og Ken forleden sendte mig en fornem reproduktion af russeren Chagall. Den er festlig og virker oplivende på en sygestue en grå og regnfuld septemberdag.

Der findes enkelte malere, hvis særpræg er så stærkt, at intet i og for sig kan rokke ved det. Man ser således malere, der er så dybt præget af det hjemlige miljø, at senere påvirkninger ikke rokker væsentligt ved det oprindelige hos dem.

En af de fornemste repræsentanter for disse hjemmegroede kunstnere er Marc Chagall, som blev født og voksede op i Vitebsk, i Hvide-Ruslands nord-østlige del ved Dvinafloden. Barndomshjemmet og det miljø, han kom fra, spores hele livet igennem i hans kunst. Hjemmet var fattigt, men familien stor; der var otte døtre og to sønner. Faderen var arbejdsmand i en fiskeriforretning. Man levede i en afsondret, lukket verden, præget af de russiske jøders århundredgamle kultur, med en mængde ældgamle mærkelige ortodokse skikke og mange forskellige religiøse ritualer.

Familien var åbenbart livlig og særpræget og levede i en lukket verden, hvor hver enkelt havde lejlighed til at pleje sine særheder og mærkelige påfund. Onkelen Neuch, der var violinspiller, tilhørte en sekt, Chassisim, der troede på

en forening med Gud gennem overstrømmende livsglæde, fremkaldt af dansens og musikkens ekstase. Ved en sådan kultisk fest, hvor mandfolkene syngende trampede rundt med løftede frakkeskøder, kom Chagalls bedstefader i en sådan trance, at han kravlede op på husets tag, hvor han satte sig på skorstenen og gnaskede gulerødder i sig, mens han nød aftenbrisen.

En anden onkels kæreste fornøjelse var at spadsere i bar skjorte på fortovet.

Også naturen og det hårde klima på hjemegnen efterlader spor i barnesjælen. I hans billeder er det ikke alene tage og tårne fra Vitebsk, mennesker og dyr, der ustandselig dukker op. Nej, også omegnens bønder og landsbyfesterne, som bryllup og begravelse, optræder som temaer.

I Chagalls billeder mindes man bestandig om hans oprindelse gennem disse håndgribelige erindringer, der optræder sammen med eventyrfigurer og drømmevæsener, spundet ind i en mystisk-poetisk tankeverden, hvor også hebraiske skrifttegn og magiske symboler minder om hans oprindelse, om det lille, fattige samfund, præget af de russiske jøders gamle kultur.

Men Chagalls dybt originale naturbegavelse og den fantasifulde og meget særprægede forestillingsverden, hans barndomsmiljø havde givet ham, er ikke hele sandheden om hans kunst. Som mange andre, der brugte pensel og palet, drog også den unge Chagall til Paris. Her var der just sket store omvæltninger i kunstens verden, især i det første tiår af 1900-tallet. De landvindinger, der var gjort i malerkunsten, siden renaissancen gryede i Italien, blev nu stort set fejet til side. Brugen af linearperspektivet, gengivelse af det anatomisk rigtige menneske, plasticitet ved hjælp af lys og skygge og meget mere blev nu fortrængt af den moderne kunst med dens forskellige -ismer.

Chagall indsuger med begærlighed alt det nye inden for kunstens verden, som Seinestaden har at byde på. Meget begejstrer ham, men han reagerer måske imod endnu mere. Det korte af det lange er, at noget forløses i Chagall ved dette møde med moderne, vesteuropæisk kunst.

Efter faser med forskellige udtryksformer finder han frem til sit eget meget personlige formsprog. Men hans motivkreds forbliver stort set den samme. Han maler ganske håndgribelige ting og personer sammen med overnaturlige væsener og ting fra det vidunderlige univers, der hvælver sig over hans barndom i Vitebsk.

Men nu til min dejlige farvereproduktion af Chagall. Det vil være halsløs gerning at gå i gang med en grundig analyse og fortolkning af billedet. Chagalls kunst er jo netop en modpol til det forstandsklare, det tekniske og analyserende, som vor tid er så rig på. Alligevel går det nok an at omtale de forskellige billedelementer i denne litografi. Chagall har kaldt sit billede »Den flyvende hest«. Titlen siger noget om, at vi befinder os i en verden, hvor almindelige love ikke gælder. Således er tyngdekraften fuldstændig ophævet, så personer svæver frit i billedrummet. Den flyvende hest er en fantasifigur, som er udstyret med hanehoved, -hals og -bryst, medens den har hestebagkrop og hestebagben. For Chagall er dette noget ganske selvfølgeligt og ligetil. I Vitebsk levede der mange ældgamle legender og sagn, hvor slige æventyrvæsener var dagligkost. Forestillingen om et dyr, der halvt er hane, halvt hest, er gammel hos Chagall. Som dreng lånte han en dag sin onkels hest til en ridetur. Han udbrød da: »Det er jo kun en gammel krikke med hanehoved«. På billedet er hanehalvdelen af dyret malet meget smukt og præcist med fine detaljer, mens hestehalvdelen fører en mere beskeden tilværelse. Denne forkærlighed for hanen kan måske skyldes, at slagtning af en hane hørte med til ritualet ved en af de store jødiske fester.

Den flyvende hest har en fremtrædende plads i billedfeltet. Dyrets hovede, hvis hanekam næsten når maleriets øverste rand, er omtrent lige på billedets lodrette midterakse. Dets hestehove er ikke så farlig langt fra underkanten. Efter sig drager hesten en russisk bondeslæde, hvorpå der sidder en mand og en kvinde. Hun bærer et spædbarn og har blottet det ene bryst som for at give die. Man tør tro,

det er Chagall og hans hustru og deres spæde datter. Siden Chagall oplevede den grænseløse lykke at ægte Bella, datter af en rig, jødisk familie i Vitebsk, figurerer hun hyppigt på Chagalls lærreder. Manden er her fremstillet på ganske normal vis, men hos kvinden kommer atter noget af det mystiske og overnaturlige frem. Hendes krop ender i noget, der ligner en fiskehale.

Nu skal man vare sig for at overkommentere, men det er fristende at anskue dette mærkelige fænomen således, at maleren har villet kaste et skær af det hellige over mor og barn. Lige så vel som jøden Chagall flere gange har brugt korsfæstelsen som motiv i sine billeder, kan han meget vel her have antydet de første kristnes symbol for Kristus — fisken.

Over ægteparrets hoveder svæver en primitivt tegnet mand, hvis hoved vender i modsat retning. I venstre arm holder han en lang fløjte, mens han svinger lystigt med sin højre som til hilsen. Et par mærkelige ansigter eller snarere masker stirrer frem lige bag fløjtespilleren. Navnlig den ene af dem ser glædesløs og stivnet ud. Endelig er der helt nederst i billedet en rad gavle og tage, velsagtens en stump af en sneklædt gade i Vitebsk. På det største af tagene ser man ikke Chagalls bedstefader på skorstenen, men der står en samovar og et teglas på taget.

Farven spiller en stor rolle hos Chagall. På dette billede lyser klare farver mod en mørkladen, somme steder næsten sort baggrund. Hanebryst og -hals står i en skær, grå farve, der især bliver virkningsfuld på dyrets hoved sammen med en dejlig højrød kulør på den flotte kam og lappen under hovedet. Et kraftigt strøg af rent gult på siden af hanens hoved forhøjer den koloristiske virkning. Den unge kvinde er helt holdt i samme røde farve som hanekammen. Ansigt, hår, krop og klæder har livets og blodets varme farve. Kun det blottede bryst, barnet og den hånd, der holder det, lyser i naturlig farve mod alt det røde.

Om poesiens blomst også er blå i Rusland er ikke godt at vide. I hvert fald er den glade musikant malet i en dej-

lig blå farve, der helt modsvarer den røde i styrke. Også alt på ham er blåt. Over Vitebsks tage skinner en klar, gul måne mod en natsort himmel.

Man har ikke megen lyst til at gå i gang med en analyse af linieforløb og lignende ved et billede som dette, selv om det er helt klart, at Chagall nøje beregner placeringen af sine billedelementer. Der er dog en linie, der er så væsentlig og fornem, at den bør nævnes. Fra hanehovedet løber en smukt spændt, let buet linie langs hals og bryst, hvorfra den fortsætter skråt nedad til højre mod slæden gennem det reb, den flyvende hest trækker i. Gennem dette linieforløb deles billedfladen i to verdener. Der er det univers, som den flyvende hest står for. Dyrets lidet naturtro fremtoning borger for, at her hersker en virkelighed, der står over det forstandsklare og logiske. Den livsglade fløjtespiller er et festligt symbol på den musiske side af tilværelsen. Men Chagall ved, at det ikke er alle forundt at se ud i dette glædens og skønhedens rige. Derfor de to triste masker bag spillemanden.

Men det modsætningsfyldte kan også udtrykkes gennem farverne alene, når disse sættes op mod hinanden i kraftig kontrast. Den musicerendes blå farve har således sin modpol i den unge kvindes røde. Med hende er vi ved noget centralt i Chagalls kunst. Det er tilværelsens store grundtemaer, når et barn bliver født, og når et menneskeliv afsluttes med døden. Det er ikke tilfældigt, at den unge moder med spædbarnet sidder på den slæde, der bliver trukket af den flyvende hest. Hver gang et nyt liv bliver til, er underet lige stort.

Som fundament for dette univers ligger Vitebsk med de lave gavle og tage. Her har Chagall sin rod, og i mange af sine kunstværker vedkender han sig da også sin gæld til hjembyen. Temaskinen fortæller, at Chagalls levende fantasi fik næring gennem byens liv og de mange gamle overleveringer. Men samovaren er dog først og fremmest den meget tedrikkende russiske families samlingsmærke.

Sit dybeste særpræg som kunstner får han da også gennem sin familie, ja gennem hele sin slægt, som han havde

den lykke at være omgivet af i sin barndom. Han hører til de lykkelige mennesker, der gennem faste normer i hjemmet får et livssyn, der viser sig at kunne bære.

Chagalls kunst nyder stor yndest i dag, nok ikke mindst blandt de unge. I vor effektive tid med megen viden og teknik synes der at være en hunger efter noget andet og mere end den håndgribelige verden.

Chagall ved, at der er en højere virkelighed end den, vi kan begribe med vor forstand. I sin fantasifulde og dejlige kunst fortæller han i et originalt billedsprog sine medmennesker om dette rige.

Den, som har øjne at se med, har nok at hente hos Chagall.

Den 14. september 1971.

Igen har jeg haft den store oplevelse at møde Sigrid Undsets vidunderlige middelalderværk »Olav Audunssøn«.

Første gang, jeg læste romanen, var jeg også syg. Som ung lærerkone fik jeg influenza, og med sin sædvanlige omsorg for os tilbød fru forstander Lund at passe mig. Da den værste feber havde lagt sig, kom fru Lund med »Olav Audunssøn«, for at jeg kunne korte tiden med læsning. Jeg gik straks i gang med første del, og hvilken oplevelse. Jeg læste og læste og var helt ør af betagelse. Temperaturen steg vistnok et par streger, men hvad gjorde det — glemt var influenza og dårligdom. Jeg levede helt med i den verden, Sigrid Undset skabte i sin fængslende roman.

Denne gang har jeg mødt »Olav Audunssøn« på en gan-

ske anden, men ikke mindre værdifuld måde. Når man skal til at gå i gang med en bog, man gerne hører, er det dejligt at se bibliotekaren komme slæbende på en stor stak lydbånd; så ved man, at man kan glæde sig til en række gode timer. Der er stor forskel på således at lytte til en bog og så selv at læse. Ved læsning kan det ske, at man går lovlig hurtigt hen over afsnit, der ikke fører en spændende handling videre. Den slags fristelser forekommer naturligvis ikke, når man lytter til en lydbog. Her bliver alt læst op med lige stor vægt og forståelse, hvad enten det gælder de spændingsfyldte og handlingsmættede steder, eller det drejer sig om mere roligt glidende passager med naturbeskrivelser, miljøskildringer og lignende.

Jeg har nydt at lade mig fylde af norsk middelalder, norsk natur og norsk lynne, som det kommer til udtryk hos personer og i handling. Den poesi, der gennemstrømmer hele værket, er af stor skønhed og bevægende som en folkevise. Og man kan vist vanskeligt tænke sig en finere psykologisk skildring af en mands sind og adfærd end i »Olav Audunssøn«.

Min kærlighed til Sigrid Undsets digtning er vokset frem, efterhånden som jeg er blevet helt fortrolig med dette forfatterskab.

Som lille pige blev hun vant til, at videnskabsmænd og andre intellektuelle daglig færdedes i hendes hjem. Men ved faderens tidlige død fik Sigrid Undsets liv en drejning. Moderen sad tilbage i meget små kår, og derfor afstod Sigrid Undset fra en boglig uddannelse og tog i stedet plads på et kontor. I en halv snes år udførte hun med omhu og dygtighed et arbejde, der ikke kunne aftvinge hende nogen som helst interesse.

Højdepunktet i hendes litterære produktion er så afgjort middelalderromanerne »Kristin Lavransdatter« og »Olav Audunssøn«. Men forud for og efter disse kunstnerisk fuldkomne storværker skrev hun en række romaner med handling fra sin egen samtid. Man kan forstå, at Sigrid Undset kom til at holde meget af hverdagens almindelige slidere.

I mange af romanerne er det ganske jævne menneskers tilværelse, der skildres med en sjælden indlevelse og forståelse. Ofte er en kvinde hovedpersonen. En af disse hverdagens helte er Ida Elisabeth i romanen af samme navn.

Ida Elisabeth kommer skævt ind på tilværelsen, fordi hendes hjem er dårligt. Faderen drikker, og moderen er så svag og uselvstændig, at hun intet formår. I skolen forsøger en uduelig lærer at redde disciplinen ved hele tiden at hænge hende ud og slå hende i hartkorn med en temmelig tåbelig dreng, der hedder Frithjof. Som i en slags trods giver den helt unge Ida Elisabeth sig hen i et forhold til Frithjof. Ved et tilfælde bliver det opdaget, og Ida Elisabeth sendes af sine forældre til byen. Her skaffer hun sig ved målbevidst og sammenbidt arbejde en god eksistens i løbet af nogle år. Men så en dag står Frithjof ved hendes dør. Hun synes, han er blevet voksen og fornuftig. Selv fortæller han, hvor godt det er gået ham. Så da han efter en tid beder hende gifte sig med ham, siger hun ja.

Ida Elisabeth vil rehabilitere sig, vise folk hjemme, at det ikke var noget letsindigt forhold, hun indlod sig på, og overbevise sig selv om, at hun virkelig holdt af Frithjof dengang. Først for sent indser hun sin fejltagelse. Frithjof har overhovedet intet arbejde, og pjattet og umoden som han er, kan han ikke få noget.

Nu følger der en række slidsomme år for Ida Elisabeth. For at ernære sig selv, sin mand og deres to børn driver hun en lille trikotageforretning i sin hjembygd. Tålmodigt søger hun at udholde mandens lediggang, hans pral og barnlige snak. Frithjofs familie opdager snart, hvor dygtig Ida Elisabeth er, og hun får ofte dens forskellige medlemmer på slæb. Omsider lykkes det at finde en plads til manden i en af egnens byer. Frithjof krymper sig ved at skulle opgive sin behagelige tilværelse og trygler om at blive fri. Men Ida Elisabeth er ubøjelig. Det går en tid for Frithjof, men en dag er han der igen, slukøret som en hund, og uden arbejde. Ved et tilfælde opdager Ida Elisabeth, at han har været hende utro. Hun har altid ment, at man må tage

konsekvenserne af sine handlinger. Når hun har giftet sig med Frithjof, må hun tage vilkårene, som de byder sig, uden at kny. Men her er grænsen. Med sine to små drenge forlader hun Frithjof og rejser til en fremmed egn for at begynde sin tilværelse forfra.

Alt tegner fint for hende. Dygtig som hun er, får hun snart en stor kundekreds som syerske, og hun har det dejligt sammen med sine to drenge. Den endnu unge Ida Elisabeth blomstrer op, hun bliver gladere og kønnere. Hun oplever også at møde en voksen mand, der er hende jævnbyrdig. Det udvikler sig til kærlighed imellem dem, og de beslutter at gifte sig. Ida Elisabeth er jublende glad for den nye tilværelse. Men det er hendes drenge ikke. De har været så vant til, at deres mor altid var der. Nu er hun pludselig så tit borte. De kan heller ikke lide den nye mand, Trygve, der så ofte kommer hos dem. Rent instinktivt føler de, at denne mand vil skyde sig ind imellem dem og deres mor, og så glider tingene ubønhørligt den vej, Ida Elisabeth nødigst af alt vil have. Spændingen mellem Trygve og drengene vokser. Han bryder sig nemlig heller ikke særlig meget om dem, nok mest fordi der navnlig hos den yngste er så meget af Frithjofs væsen, og dette er Trygve ganske fremmed. Ida Elisabeth står ofte i pinefulde valg. Hun ønsker brændende helt at kunne følge den mand, hun elsker, men hun har svært ved at gå fra drengene, der trænger til hende. Men så en dag kommer der brev fra hendes tidligere svigermor, og det afgør sagen. Hun skriver, at Frithjof er alvorligt angrebet af tuberkulose og på vej til sanatoriet i den by, hvor Ida Elisabeth bor, og spørger, om hun vil hente ham på stationen og hjælpe ham til rette? Drengene viser uskrømtet glæde over, at de mener at have fået en forbundsfælle i den syge far, og da Frithjofs familie nogle dage senere tropper op for endelig at være i nærheden af den syge, kapitulerer Ida Elisabeth.

Bogen slutter med, at hun en tidlig morgen vender tilbage fra hospitalet, hvor hun natten igennem har siddet ved Frithjofs dødsleje. Hendes største dreng venter på

hende, og som den kloge mor, hun er, giver hun sig til at snakke med drengen og rådspørge ham om, hvordan de bedst kan forme deres fremtid.

Et handlingsreferat af en bog vil altid give et fortegnet billede af helheden. Selv om »Ida Elisabeth« er en udpræget handlingsroman, rummer den også meget andet. Således ejer den en stilfærdig poesi, der viser sig i glimt mellem begivenhederne. Mens hun endnu er gift med Frithjof, ser vi hende en ganske tidlig morgen tage sin lille dreng på armen og gå ud på den strimmel jord, der er hendes have. Hun føler en stille glæde ved at mærke barnekroppens varme og fornemmer den fine, svage duft fra drengens hud. Med vidåbne sanser fanger hun hele sommermorgenens renhed og skønhed. Hun inddrikker den kølige, karske luft, der føles som et kærtegn mod hendes ansigt, og hun føler med hele sit væsen, hvordan alt det, som gror, lever og ånder. Varsomt sætter hun drengen på et tæppe, og så giver hun sig til at pusle om sine urter. Fyldt af væksternes grønne friskhed og den krydrede duft af muld må hun efter en kort stund atter ind til dagens mange, ikke altid lige lette pligter. Dette er den helt almindelige hverdagspoesi. Javel. Det menneske, der ikke har sans for den, fatter næppe heller de store ting, når de melder sig.

Ida Elisabeth genspejler væsentlige træk af den livsholdning, der blev Sigrid Undsets. Hun er først og fremmest det forpligtede menneske, ikke det krævende. Ganske vist orker hun ikke at udholde og gennemføre sit ægteskab med Frithjof; hun forlader ham på trods af sin faste overbevisning om, at man bør stå til ansvar for sine handlinger, men da det gælder hendes børn, svigter hun ikke. Ida Elisabeth ser klart, at Trygve og hendes drenge er uforenelige størrelser; de er så bundforskellige i væsen og anlæg, at det ustandselig vil komme til konflikter, når de skal leve under tag sammen. Derfor frasiger hun sig sin egen personlige lykke, selv om det smerter. Hun ved, at hun som drengenes moder er den eneste, der helt kan forstå deres karakter med fejl og svagheder, og hun er overbevist om, at hun

vil kunne hjælpe dem over deres vanskeligheder, når hun giver dem al sin tid og hele sin kærlighed.

Mens Sigrid Undset skrev »Kristin Lavransdatter«, var hun på vej mod den katolske kirke og dens troslære. Som ung havde hun reageret voldsomt mod kristendommen; hun fandt, at det, protestantismen lærte, lå meget langt fra det, man efterlevede. Da hun efter grundige overvejelser og mange års erfaringer og viden om menneskelivets vilkår blev klar over, at et liv uden gudstro for hende ville være en umulighed, faldt det hende naturligt at søge til den katolske moderkirke. Hun konverterede og blev en pligtopfyldende og god katolik. I den efterfølgende litteratur ligger Sigrid Undsets kristentro som en undertone, men hun er for stor en digter til at prædike. Meget smukt kommer det til udtryk den nat, da Ida Elisabeth sidder ved Frithjofs dødsleje. Hun føler sig pludselig skyldig over for den mand, hun har delt sit liv med i en årrække. Hun indser det forkerte i, at hun aldrig bare har prøvet at snakke med ham om væsentlige ting. Lidt overlegent har hun altid afvist enhver tanke om dette på grund af Frithjofs lidet alvorlige og mandige væsen. Nu er det for sent, og nu er hun i vildrede med, hvad hun skal sige til ham. Helt forlegen spørger hun, om hun skal læse lidt for ham; der ligger en bibel på bordet. Men Frithjof forbliver den samme til det sidste. Han får fremstammet, at han har et ugeblad, om hun vil læse føljetonen for ham. Men da Frithjof er død, og der falder en forklaret ro over hans ansigt, ser Ida Elisabeth, at skaberen også har haft en mening med dette menneskeliv. Hun fatter, at selv den mindste af de små har noget af Guds billede i sig.

18. september 1971.

I sin roman »Den gamle Præst« skildrer Jakob Knudsen smukt, men lidt vemodigt, hvordan den unge pastor Castbjerg oplever en ulykkelig forelskelse. Det skete i det tidlige forår, og siden da har han altid syntes, at det var ved ved at blive efterår, når martsviolerne blomstrede.

I den senere tid har der kunne spores en svag bedring i min tilstand. Hvis denne tendens fortsætter, så jeg måske atter skal opleve den lykke at komme ud i Guds frie natur, gå på græs, se træer, buske, blomster og mærke luften på min hud, da vil jeg altid synes, det er ved at blive forår, når september kommer.

IBSN 87 7020 044 0